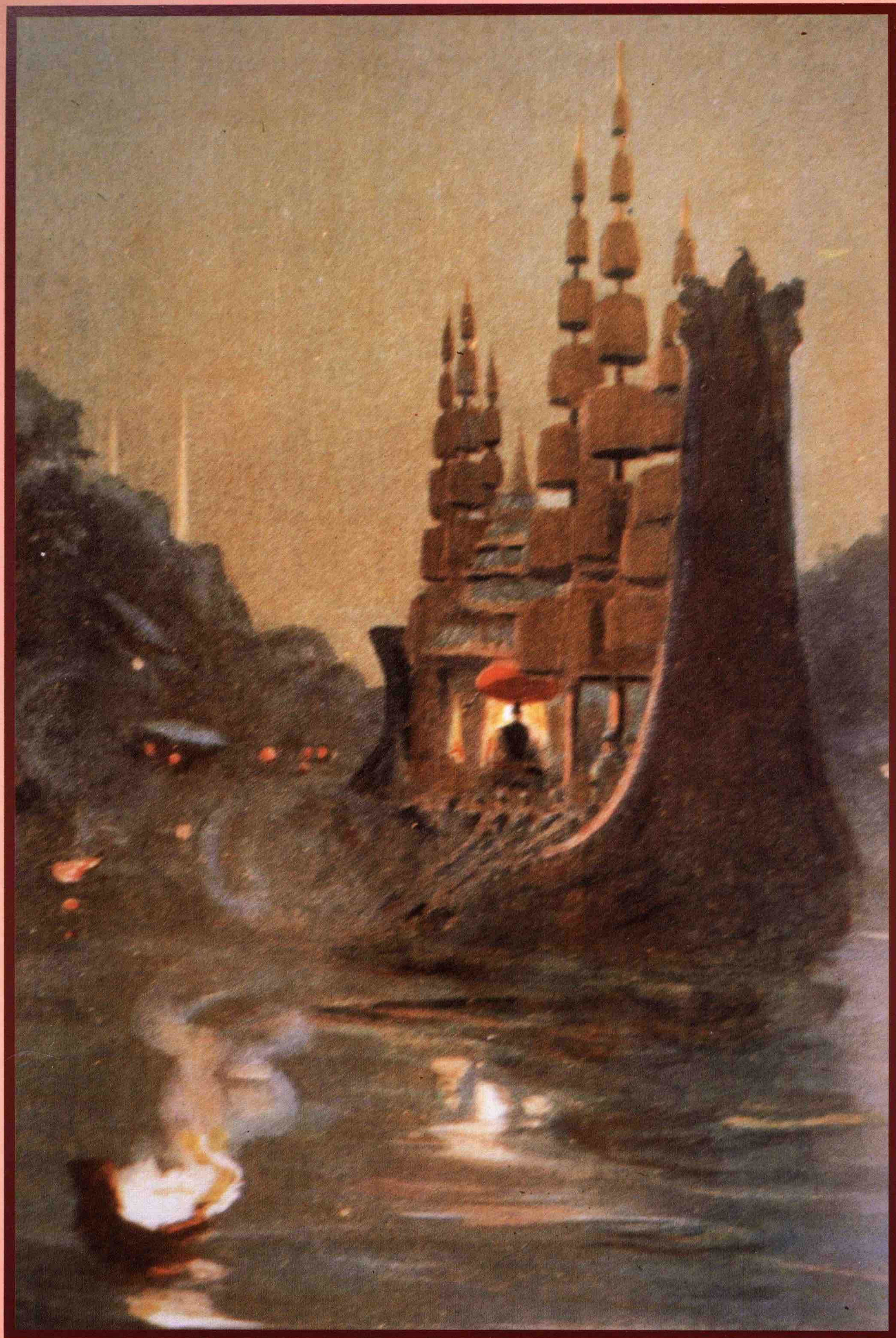

ศก 2538 / 21

เรือพระที่นั่ง ROYAL BARGES

กรมศิลปากร
THE FINE ARTS DEPARTMENT

เรือพระที่นั่งพิริ

ROYAL BARGES

นัทธภัทร จันทวิธ

NATTHAPATRA CHANDAVIJ

กรมศิลปากร จัดพิมพ์

พุทธศักราช ๒๕๓๘

Published by The Fine Arts Department
1995

คำนำ

เนื่องในโอกาสจิตสมัยที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชเดชเจ้า
เกล้าถว้ลยราชสมบัติครบ ๕๐ ปี รัฐบาลได้จัดให้มีการเฉลิมฉลองประกอบการพระราชพิธีกาญจนาภิเษก
ขึ้นในวันที่ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ กรมศิลปากรได้ร่วมสนองนโยบายดังกล่าวด้วยการจัดพิมพ์
หนังสือเรื่อง เรือพระราชพิธี เล่มนี้ขึ้น

เรือพระราชพิธีเป็นเรือพระที่นั่งที่จัดเข้าในกระบวนพยุหยาตราขลมารค อันเป็นริ้วกระบวนเรือที่
จัดขึ้นเมื่อพระมหากษัตริย์ในสมัยโบราณ เสด็จพระราชดำเนินไปในการพระราชพิธีหรือในการส่วน
พระองค์ในที่ต่างๆ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว และกระบวนพยุหยาตราขลมารคนี้ก็มีปฏิบัติสืบต่อมา
จนถึงปัจจุบัน ซึ่งการสร้างเรือพระราชพิธีหรือเรือพระที่นั่งนี้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาติ และ
ขนบธรรมเนียมประเพณีของบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ และมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชดำริ
สร้างสรรค์ถือปฏิบัติในการประกอบพระราชกรณียกิจตามขัตติยราชประเพณีที่สืบทอดตลอดมา

เรือพระราชพิธีหรือเรือพระที่นั่งแต่ละช่าง ได้สร้างขึ้นด้วยฝีมือประณีตงดงามที่แสดงถึง
ภูมิปัญญาของช่างสิบหมู่ ทั้งช่างแกะสลัก ช่างรัก ช่างประดับกระจุก ช่างไม้ ช่างเขียน เป็นต้น
ซึ่งเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติในด้านฝีมือช่างศิลปกรรมของชาติไทยได้อย่างเด่นชัด
ดังนั้นเพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเรือพระราชพิธีโบราณนั้น กรมศิลปากรได้ดำเนินการจัด
พิมพ์ไปแล้วครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ ในวโรกาสที่รัฐบาลได้ประกอบพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกอัน
ยิ่งใหญ่ ในวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ เพื่อเฉลิมฉลองในการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทร
มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงครองราชย์นาน ๔๒ ปี ๒๓ วัน ซึ่งนับว่านานกว่าพระมหากษัตริย์
ทุกพระองค์ในอดีต นั้น ปรากฏว่าหนังสือเล่มนี้ได้รับความสนใจจากนักเรียน นิสิต นักศึกษาและ
ประชาชนทั่วไปเป็นอย่างมากจนไม่พอต่อความต้องการ

ด้วยเหตุดังกล่าว กรมศิลปากรจึงพิจารณาจัดพิมพ์หนังสือ เรือพระราชพิธี ขึ้นเป็นครั้งที่ ๒
โดยมอบหมายให้นางณัฐภัทร จันทวิษ ผู้ชำนาญการพิเศษด้านโบราณวัตถุและการพิพิธภัณฑ
(ภัณฑารักษ์ ๙) ฝ่ายวิชาการ กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งเป็นผู้เขียนแต่เริ่มแรก ได้ปรับปรุง
ต้นฉบับใหม่ให้มีเนื้อหาที่ทันสมัยขึ้น กรมศิลปากร หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์
แก่ผู้สนใจตามสมควร

(นายสมคิด โชติกวณิชย์)

อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทนำ

๑

ประวัติเรือพระที่นั่งประเภทเรือแจวพายในแม่น้ำของไทย

๕

ความเป็นมาของเรือพระราชพิธี

๑๐

การจัดริ้วกระบวนเรือพระราชพิธีในกระบวนยุทธยาดราชลमारคในอดีต

๑๗

กระบวนพยุหยาตราลमारคครั้งสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

๖๐

ลักษณะหน้าที่และความเป็นมาของเรือพระที่นั่ง และเรือในริ้วกระบวน

๙๘

หน้าที่ของเจ้าพนักงานในกระบวนเสด็จ

๑๐๖

การแต่งกายของผู้ประจำเรือในริ้วกระบวนเรือพระราชพิธี

๑๐๙

ประวัติย่อของเรือพระราชพิธีคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

๑๒๗

Royal Barge Procession

๑๕๖

เรือพระราชพิธีโบราณ

บทนำ

ในสมัยโบราณมา คนเรามากนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำหรือใกล้น้ำกันเป็นส่วนมาก ไม่เฉพาะแต่คนไทยเท่านั้น แม้ทุกชาติทุกภาษาก็เป็นเช่นนั้น ทั้งนี้เพื่อสะดวกแก่การดำรงชีพ ด้วยน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ เป็นทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง แม่น้ำยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญด้วยการเดินทางทางบกตามถนนก็มีแต่ยังไม่สะดวกและเจริญอย่างปัจจุบัน เพราะดินแดนที่อยู่ลึกจากทางน้ำเข้าไปเมื่อออกนอกเมืองแล้วมักจะเป็นป่าทึบเสียเป็นส่วนมาก เต็มไปด้วยอันตรายทั้งจากโจรผู้ร้ายและสัตว์ป่าที่ดุร้าย ด้วยเหตุนี้คนจึงนิยมเดินทางทางน้ำกันทั้งการติดต่อสื่อสารและการค้าขาย พาหนะทางน้ำคือเรือจึงเป็นพาหนะที่สำคัญ สามารถบรรทุกได้มากและเสียค่าใช้จ่ายน้อย จึงมีการต่อเรือให้มีขนาดและแบบต่างๆ เพื่อความเหมาะสมของวัตถุประสงค์ที่จะนำมาใช้ดังนั้นจึงเห็นว่าเรามีเรือมากมายหลายแบบเพื่อใช้ประโยชน์ในการต่างๆ เช่น เรือรบ เรือแจว เรือเปิด เรือฉลอม เรือแซ เรือเอี่ยมจุ่น เรือสำปั้น เรือสำเภา เป็นต้น เรือเหล่านี้ก็ล้วนแต่นำมาใช้ในการต่างๆ กัน เช่น ใช้สัญจรไปมา ใช้บรรทุกของไปขาย และเป็นเรือรบเพื่อป้องกันข้าศึกและลำเลียงยุทโธปกรณ์

การประดับตกแต่งเรือก็ขึ้นอยู่กับลักษณะหน้าที่ของเรือและฐานะของผู้เป็นเจ้าของเรือด้วย ส่วนมากแล้วเรือของราษฎรจะมีลักษณะเรียบง่ายไม่ตกแต่งลวดลาย แต่เรือของบรรดาเจ้านายและขุนนางชั้นสูงก็มักจะได้รับการตกแต่งหรือต่อขึ้นอย่างงดงามวิจิตรบรรจง เพื่อแสดงถึงฐานะของเจ้าของ

เรื่อนั้นนอกจากจะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ยังถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีตามความเชื่อถือต่างๆ อีกด้วย เช่นความเชื่อเกี่ยวกับว่ามีเทพเจ้าประจำแม่น้ำ จึงมีพิธีบูชาแม่น้ำขึ้นตามความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ในสมัยโบราณ มีพิธีอาศุข ที่ทำกันในเดือน ๑๑ อันเป็นพิธีสังเวยพระนารายณ์ปางเกษียรสมุทร และพระลักษมี พิธีจองเปรียง ในเดือน ๑๒ ซึ่งกล่าวว่าเป็นพิธีบูชาพระแม่คงคาในสวรรค์ เพื่อเป็นการขอบคุณต่อพระแม่คงคาที่ให้น้ำมาในโลกเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตแก่มนุษย์โลกและเป็นการขอมาในการที่

มนุษย์ได้ล่วงเกินก่อความสกปรกต่างๆ ให้เกิดขึ้นในน้ำ สำหรับพิธีแรกนั้นมาในสมัยหลังๆ ได้เลิกไป คงอยู่แต่พิธีจองเปรียง หรือสมัยใหม่เรียกว่าประเพณีลอยกระทง

สำหรับประเพณีทางพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญบุญในเทศกาลเข้าพรรษา เดือน ๘ คือการทอดกฐิน ถือว่าเป็นการทำบุญที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชน การทำบุญในงานนี้จึงจัดขบวนกันใหญ่โต ถ้าไปทางบกจะมีพวกกลองยาวหรือเกิดเหิงนำหน้าริ้วขบวน ผู้คนแต่งกายกันอย่างงดงาม พาหะเชิญผ้ากฐินก็ตกแต่ง อย่างวิจิตร ถ้าวัดตั้งอยู่ริมน้ำผู้ที่ไปทำบุญจัดขบวนมาทางน้ำก็มักจะเป็นขบวนเรือที่ใหญ่โตเช่นกัน มีการตกแต่งเรืออย่างสวยงามเท่าที่จะจัดทำได้ ยิ่งสวยงามเท่าไรก็แสดงถึงความมีหน้ามีตามีฐานะของเจ้าภาพเท่านั้น และยังเป็นการบำเพ็ญพระราชกุศลของพระมหากษัตริย์ก็ย่อมต้องมีการจัดริ้วขบวนเรืออย่างเต็มที่ เรือที่ใช้ในพระราชพิธีนั้น ปกติก็มีการตกแต่งงดงามอยู่แล้ว เมื่อนำเรือต่างๆ ที่งดงามจัดรวมเข้าเป็นขบวนเดียว ก็ยิ่งเพิ่มความโอ่อ่า แสดงพระบารมียิ่งขึ้น ริ้วขบวนเรือนี้เรียกว่า **กระบวนพยุหยาตราขลมารค** ซึ่งนอกจากจะใช้ในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินซึ่งถือว่าการจัดขบวนเรือที่ยิ่งใหญ่แล้ว ยังมีพระราชพิธีอื่นๆ อีก เช่น พระราชพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง พระราชพิธีรับพระราชสาส์นและราชทูตของพระเจ้าแผ่นดินประเทศอื่น ที่ทรงส่งมาเป็นการเจริญพระราชไมตรี และในเวลาที่มีการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินใหม่ พระมหากษัตริย์ที่เสด็จขึ้นเสวยราชย์ใหม่ก็จะทรงแสดงพระบารมีให้พสกนิกรของพระองค์ได้ชื่นชม จึงมีการจัดกระบวนพยุหยาตราเลียบพระนครขึ้น ซึ่งจะมีทั้งทางบก และทางน้ำ ทางบกเรียกว่า **กระบวนพยุหยาตราสถลมารค** ถ้าเสด็จเลียบพระนครทางน้ำเรียกว่า **กระบวนพยุหยาตราขลมารค** ซึ่งก็จะมีการจัดริ้วกระบวนเรือพระราชพิธีด้วย แต่ในพระราชพิธีที่เกี่ยวกับ กระบวนพยุหยาตราขลมารคที่เราทราบกันดีนั้นคือ กระบวนพยุหยาตราขลมารคที่ถวายผ้าพระกฐินในเทศกาลเข้าพรรษา เพราะมีการบำเพ็ญพระราชกุศลทุกปี แต่ในสมัยปัจจุบันค่าใช้จ่ายในการประกอบพระราชพิธีนี้สูง จึงมีน้อยได้กระทำกัน ปัจจุบันจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นพระราชพิธีที่หาดูได้ยาก

ประวัติเรือพระที่นั่งประเภทเรือแจวพายใบแม่บัวของไทย

การกล่าวถึงกระบวนเรือครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย ที่เก่าที่สุดคือ การจัดกระบวนเรือรับพระศรีศรัทธาราชจุฬามุนีศรีรัตนลังกาทีปมหาสามีเป็นเจ้า ซึ่งเป็นหลานพ่อขุนผาเมือง และได้ไปบวชเรียนอยู่ที่ลังกา กลับสู่กรุงสุโขทัยในสมัยพระเจ้าลิไท ซึ่งพระองค์ทรงจัดกระบวนเรือรับเสด็จด้วย นอกจากนี้จากหนังสือเรื่องนางนพมาศหรือตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์ ซึ่งเดิมสันนิษฐานว่า น่าจะมีหนังสือเก่าเขียนไว้ในสมัยสุโขทัย ด้วยกล่าวถึงพระร่วงเจ้า จากหนังสือเล่มนี้พบว่ามีชื่อเรือพระที่นั่ง ๒ ลำ ซึ่งใช้ในพิธีอาศุขอันเป็นพระราชพิธีโบราณที่ประกอบขึ้นในเดือน ๑๑ เพื่อสังเวทพระนารายณ์ (วิษณุ) คือเรือพระที่นั่งชัยเฉลิมธรณินกับเรือพระที่นั่งชัยสินธุพิมาน และเมื่อตรวจสอบกับชื่อเรือพระที่นั่งที่สร้างในสมัยหลัง โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ไม่ปรากฏว่ามีเรือพระที่นั่งชื่อดังกล่าว จึงทำให้น่าเชื่อได้ว่าอาจจะเป็นชื่อเรือพระที่นั่งในสมัยสุโขทัยมาแต่เดิมเพื่อใช้ล่องมานมัสการพระพุทธชินราชที่พิษณุโลก

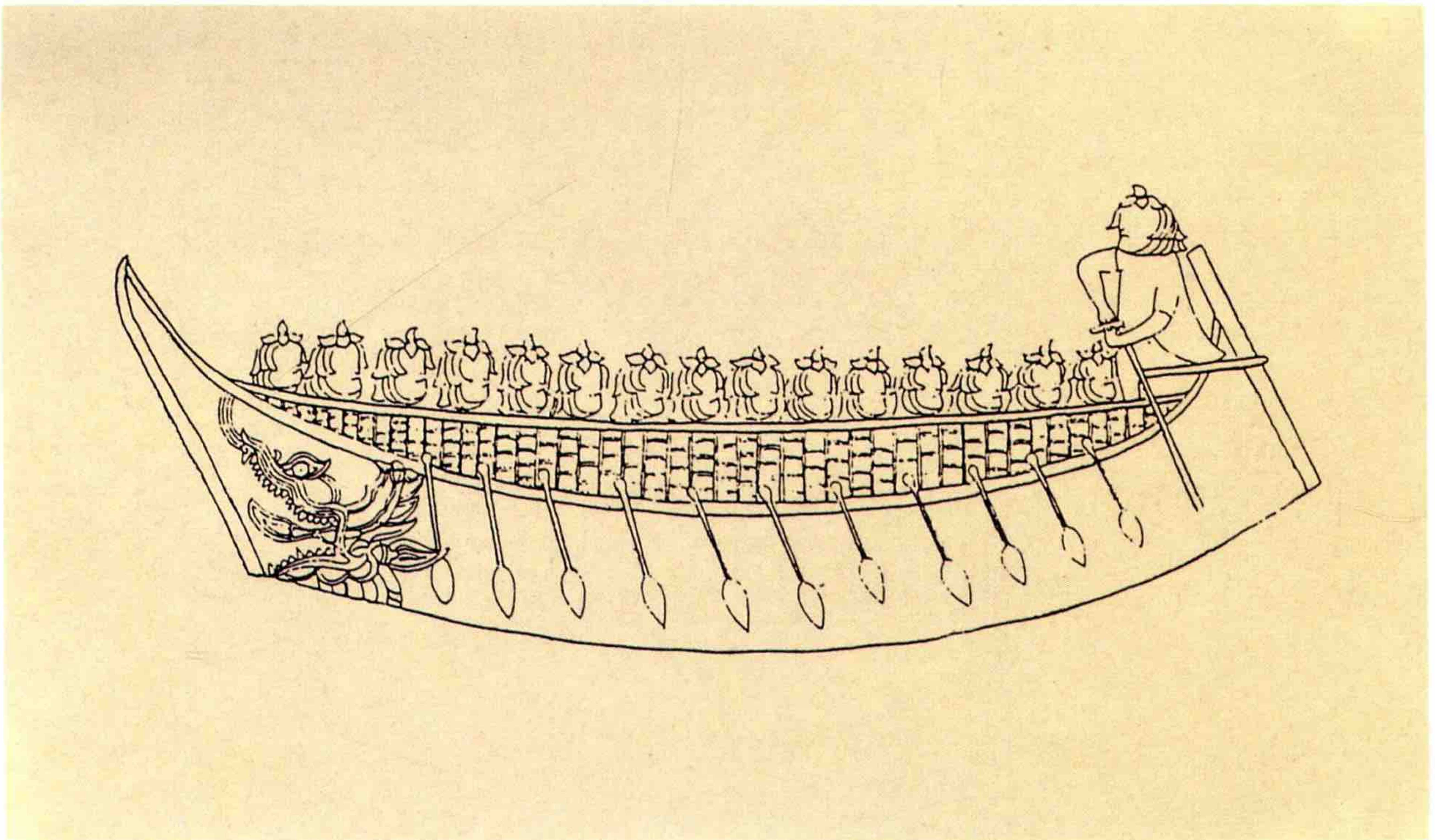
แต่อย่างไรก็ดีในหนังสือนางนพมาศ ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งประพาสแสงจันทร์ ซึ่งเหมือนกับเรือพระที่นั่งครั้งรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯให้สร้างขึ้น จึงอาจจะเป็นเรื่อง ที่มีการแต่งเพิ่มเติมบางตอนขึ้นใหม่เข้าไปในตำรับทำวศรีจุฬาลักษณ์เล่มเดิมในรัชกาลที่ ๓ ดังที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานไว้

การใช้เรือพระที่นั่งในสมัยสุโขทัย มีหลักฐานความเป็นมาตามที่กล่าวมา อันเป็นหลักฐานกล่าวถึงกระบวนเรือ และชื่อเรือพระที่นั่งเก่าที่สุดของไทย

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ปรากฏว่าเรือพระที่นั่งมาตั้งแต่รัชกาลพระมหาจักรพรรดิคือ เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.๒๑๓๓-๒๑๔๘) มีเรือพระที่นั่งสุพรรณวิมานนาวาซึ่งทรงใช้เพื่อเสด็จไปเมืองเพชรบุรีและสามยอด รัชกาลสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ (พ.ศ.๒๒๔๕-๒๒๕๒) ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งมหานาวาท้ายรถ จากคำให้การชาวกรุงเก่าปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งและเรือขบวนดังนี้

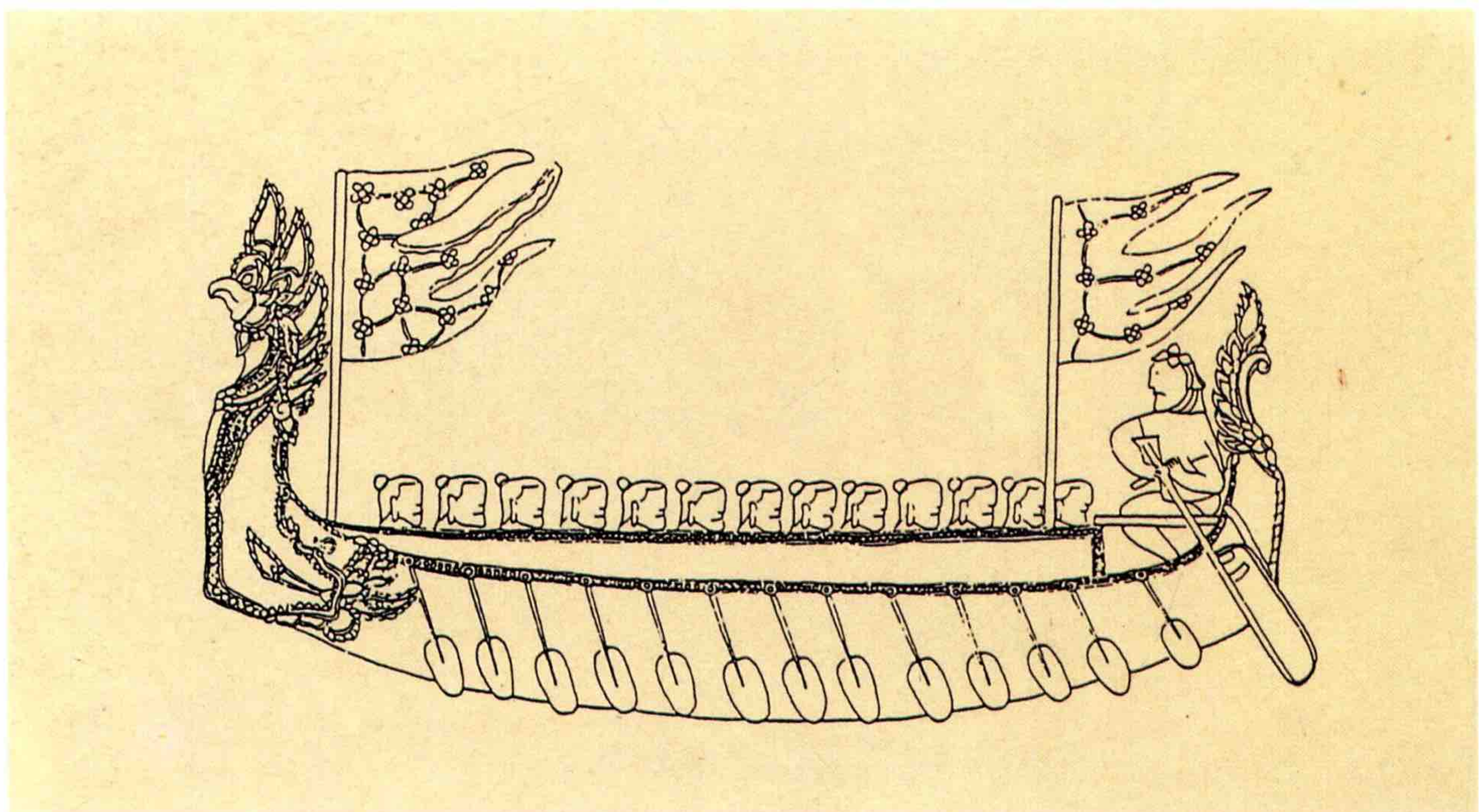
เรือพระที่นั่ง มี ๘ ลำ ล้วนตั้งบุษบกที่กลางลำ ได้แก่

๑. ทินครุฑ (ที่นั่งครุฑ)	ศิระครุฑ (มงคลสุบรรณ)
๒. ทินหงส์ (ที่นั่งหงส์)	ศิระหงส์ (สุพรรณหงส์)
๓. ทินกิ้ง (ที่นั่งกิ้ง)	ศิระช่อดอกไม้ ซึ่งคือลายกนก
๔. เอกไชย	
๕. ทองควินปลา (ทองขวานฟ้า ซึ่งคือ ทองแหวนฟ้า)	
๖. (ที่นั่ง) ไกรสรमुख มรรฐ	
๗. นาคเธร (นาคเหรา)	ศิระนาค
๘. นาควาสกรี (ตรง)	ศิระนาค

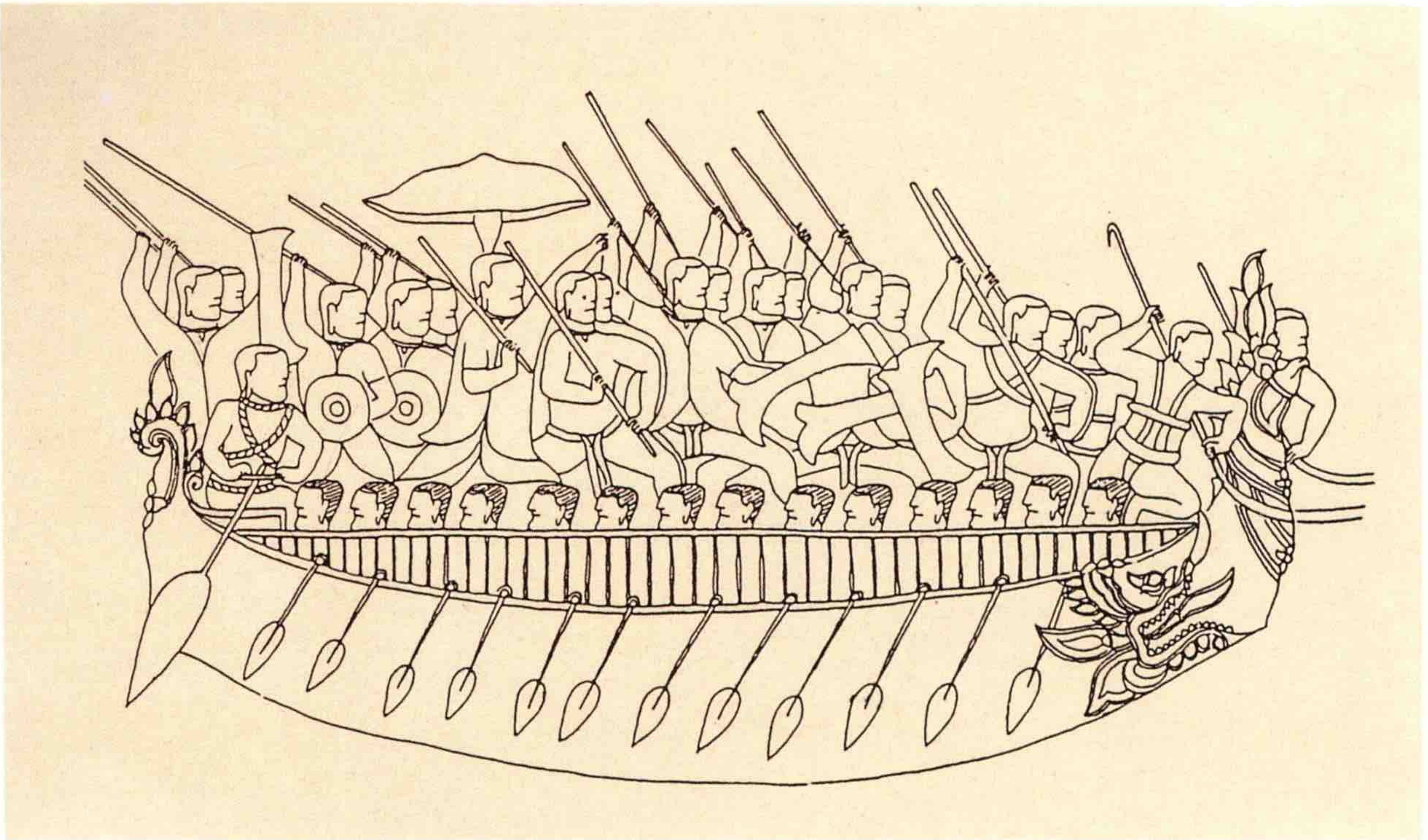
ก. ลักษณะของเรือรบจาม สลักหัวเรือเป็นรูปเหรา ซึ่งอาจจะคล้ายกับเรือในสมัยลพบุรี
จากภาพสลักที่ระเบียงฐานทักษิณของปราสาทบายน อายุพุทธศตวรรษที่ ๑๘

Ancient Cham war-ship carved on the base of enclosure gallery of the Prasat Bayon constructed in the early 13th century in Ancient Kampuchea.

ข. ลักษณะเรือรบจาม สลักหัวเรือเป็นรูปเหราคายนก
จากภาพสลักที่ระเบียงฐานทักษิณของปราสาทบายน อายุพุทธศตวรรษที่ ๑๘
จากลักษณะเรือดังกล่าวนี้ น่าจะคล้ายกับเรือของไทยสมัยลพบุรี

Another ancient Cham war-ship from the Prasat Bayon, carved in the early 13th century.

ค. เรือรบของขอมสมัยบายน ตรงกับสมัยลพบุรีของไทย หัวเรือสลักเป็นรูปหัวเทราคายนก
จากลักษณะของเรือนี้น่าจะมีลักษณะคล้ายกับเรือของไทย สมัยลพบุรี

Ancient Cham war-ship carved on the Prasat Bayon with Hera spewing bird decorated at the stern.
จาก Michel Jacq-Hergoualc'H, "L'armement et L'organisation de l'armée Khmère aux XIIe et
XIIIe siècles" Publications du Musée Guimet, Recherches et Documents d'art et d'archéologie. Tome XII

ทับหลัง

ศิลปะลพบุรี พุทธศตวรรษที่ ๑๘ จากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย แสดงภาพเรือ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเรือพระที่นั่ง
เนื่องจากส่วนโขนเรือหักหายไป แต่จากร่องรอยลวดลายที่เหลือ แสดงว่าเป็นเรือศิระษะนาคร ซึ่งแสดงว่าเรือศิระษะสัตว์มี
ใช้มาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘

เรือขบวน มี ๒๘ ลำ

๑. มังคลมหรนพ	ศีระสิงห์ (มังคลมหรณพ)
๒. มังคลสุดฤตบันใจ	ศีระสิงห์
๓. โทมหรนพ	โต
๔. ดิสุตเขยศรี	โต
๕. ศิริเอกเขย	(ศรีประสุนทรไชย)
๖. ไกรสร	(ไกรสรจักร)
๗. ศิริพิमानไชย	(ชลพิमानไชย เดิมอาจจะเป็นศรีพิमानไชย คู่กับไกรสรมาศ)
๘. พิศประะตยา	
๙. อลงกฏนาวา	
๑๐. หงส์ทอง	(น่าจะเป็นเอกไชย เเห็นหาว คู่ชัก)
๑๑. ลาวทอง	(เอกชัยหลาวทอง คู่ชัก)
๑๒. นรสีห์วิสุทธไชยชิน	(มนุสสสีห์)
๑๓. นรชิน ททวิน อากาศ มนุสสสีห์	
๑๔. ชินหรัตนาด	สิงโต (น่าจะเป็นครุฑเห็นเห็น)
๑๕. ชินหัสสนาวา	โต (น่าจะเป็นครุฑตรีจไตรจักร)
๑๖. โลโต แดก ปุปะแวก	(น่าจะเป็นกระบี่ราญรอนราพณ์)
๑๗. โลโต แดก ปุปะวัง	(น่าจะเป็นกระบี่ปราบเมืองมาร)
๑๘. เขยสวัต	(น่าจะเป็นไชยสวัตต์)
๑๙. เขยรัตนพิमान	(ไชยรัตนพิमान)
๒๐. อังวะ เรือพม่า	(เห็นจะเป็นเรือกระแซ)
๒๑. สุรพิमान เรือพม่า	
๒๒. นุปปสิต เรือพม่า	
๒๓. โลกา	
๒๔. คชศิริ	(คชสีห์ หรือสมุทกลาโหม)
๒๕. ราชศิริ	(ราชสีห์ หรือสมุหนายก)
๒๖. ม้า	(เรือปลัดทูลฉลองมหาดไทย)
๒๗. เลียงผา	(เรือปลัดทูลฉลองกลาโหม)
๒๘. เวจี	

ชื่อเรือเหล่านี้อาจจะผิดเพี้ยนไป ทั้งนี้เพราะอาลักษณ์ของพม่าจดตามที่ตนได้ยินจากคำให้การของคนไทยที่ถูกจับกุมไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกใน พ.ศ.๒๑๑๒

ความเป็นมาของเรือพระ-ราชพิธี

บรรดาเรือหลวงที่มีไว้ใช้ในราชการนั้น ได้สร้างขึ้นมาเพื่อให้มีพอเพียงแก่ราชการ เช่น การเดินทางติดต่อส่งข่าวสาร การใช้เป็นพาหนะทางน้ำเพื่อเดินทางไปในที่ต่างๆ ตลอดจนการใช้เป็นเรือรบขับไล่ข้าศึกที่มารุกราน และการขนส่งบรรทุกทหารและยุทโธปกรณ์ เพื่อไปปราบปรามบรรดาหัวเมืองที่อยู่ริมน้ำหรือริมทะเล ซึ่งทำได้รวดเร็วกว่าการเดินทางทางบก ซึ่งโดยเฉพาะการจัดเรือเป็นรูปกระบวนทัพนั้นมีมาแต่สมัยโบราณแล้ว โดยที่มิได้มีการแบ่งเหล่าทหารออกเป็น ทหารบก และทหารเรือ อย่างชัดเจน แต่ในยามสงครามทหารจะใช้ได้ทั้งการรบทางบกและทางทะเล ถ้ายกทัพไปทางทะเลก็เลือกแม่ทัพนายกองที่มีความชำนาญทางทะเลเป็นผู้นำทัพ และที่เรียกว่าเรือรบนั้นในสมัยโบราณใช้เรือทุกประเภทที่มีกะเกณฑ์กันไป ที่เป็นเรือหลวงมักจะมีขนาดใหญ่และยาวกว่าเรือธรรมดา ซึ่งเมื่อในยามว่างศึกก็นำมาใช้เป็นเรือค้าขายกับต่างประเทศ เดิมมักจะเป็นเรือสำเภา ซึ่งบรรทุกคนและสินค้าได้มาก และแข็งแรงพอที่จะได้คลื่นลมในทะเลได้

สำหรับเรือหลวงที่นำมาใช้ในพระราชพิธีนั้น ส่วนมากจะเป็นเรือที่มีความใหญ่และยาวพอสมควรสามารถใช้ฝีพายพายไปได้เร็ว จึงมักมีรูปเพรียว และเดิมใช้เป็นเรือรบประเภทขับไล่ในน้ำเสียมาก ซึ่งแต่เดิมเรือรบทางแม่น้ำมี ๔ ชนิด คือ เรือแซ เรือไชย เรือศิระสะสัตว์ หรือเรือรูปสัตว์ และเรือกราบ มีการสร้างเรือรบขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ^๑ (พ.ศ.๒๐๙๑-๒๑๑๑) โดยโปรดให้ดัดแปลงเรือแซ ซึ่งเป็นเรือลำเลียงสำหรับใช้บรรทุกทหารและอาวุธยุทโธภัณฑ์ต่างๆ ให้เป็นเรือไชย กับเรือศิระสะสัตว์ โดยได้วางปืนใหญ่ประเภทปืนจ่ารงให้ยิงได้จากหัวเรือ ซึ่งจัดว่าเป็นต้นแบบของเรือรบในสมัยต่อมา เรือแซนั้นเป็นเรือยาว ใช้ตีกรรเชียงประมาณลำละ ๒๐ คน ส่วนเรือไชย และเรือศิระสะสัตว์เป็นเรือยาวแบบเรือแซ แต่เปลี่ยนกรรเชียงเป็นใช้พายและบรรทุกทหารให้ลงประจำเรือได้ลำละ ๖๐-๗๐ คน ซึ่งเมื่อพายแล้วไปได้รวดเร็วกว่าเรือแซ และให้ชื่อใหม่ว่า “เรือไชย”

เรือศิระสะสัตว์นั้นสร้างแบบเดียวกับเรือไชย แต่ให้ทำหัวเรือกว้างสำหรับเจาะช่องตั้งปืนใหญ่ได้เหนือช่องปืนขึ้นไปทำเป็นรูปสัตว์ เช่น ครุฑ ลิง (กระบี) อันเป็นเครื่องหมายของกองต่างๆ ในกระบวนทัพ สำหรับเรือแซเดิมก็ยังคงใช้เป็นเรือสำหรับลำเลียงอาหารและอาวุธเช่นเดิม

ต่อมาก็มีเรือกราบขึ้นอีกชนิดหนึ่ง ใช้การแบบเรือไชย แต่เล่นได้เร็วกว่า

อย่างไรก็ตาม ในเวลาว่างศึกสงคราม พระเจ้าอยู่หัวแต่ละพระองค์มักจะโปรดให้ใช้กระบวนทัพเรือเสมอ โดยเสด็จบำเพ็ญพระราชกุศล เช่น ทอดผ้าพระกฐิน หรือเสด็จนมัสการพระพุทธบาท โดยถือว่าเป็นการฝึกซ้อมเรียกระดมพลไปด้วย กองเรือเหล่านี้จะตกแต่งอย่างสวยงาม มีการแก้ไขดัดแปลงเพิ่มเติมขึ้นอีกในสมัยหลังจึงมีเรือกิง และเรือศรี ซึ่งก็เป็นการตกแต่งเรือไชย ด้วยการสลักลวดลายให้สวยงามขึ้น เรียกว่าเรือพระที่นั่งกิง ถ้ามีการตั้งบุษบกและตกแต่งยิ่งขึ้น เรียกว่า เรือพระที่นั่งศรี หรือเรือศรี

^๑ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเล่ม ๑ หน้า ๒๙.

จากเอกสารของชาวฝรั่งเศส^๒ ได้บันทึกเกี่ยวกับเรือของราชอาณาจักรสยามในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชไว้ว่า “เรื่อนั้นลำยาวและแคบมาก มักจะทำขึ้นจากซุงท่อนเดียว ไล่ส่วเจาะเอาตามความยาว แล้วถากด้วยเครื่องมือเหล็กแล้วนำขึ้นแขวนอย่างไฟ และค่อยๆ เบิกไปให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยไม่ให้เนื้อไม้แตก....เรือเหล่านี้มีราคาแพง เรือลำหนึ่งๆ ใช้ฝีพายรวม ๕๐-๖๐ คน

ที่ตกแต่งกันอย่างสวยงามและทำด้วยฝีมือประณีตก็มีเหมือนกัน แตกต่างกันไปตามสถานภาพของบุคคลที่เป็นเจ้าของ เรือของขุนนางชั้นผู้ใหญ่จะมีฝีพาย ๕๐ ถึง ๖๐ มียกพื้นกึ่งกลางลำ ใช้เป็นที่นั่งของพวกขุนนางเหล่านั้น เครื่องตกแต่งมีแต่ตัวไม้กับเสื้อลำแพนเท่านั้น แต่ประดิษฐ์ลวดลายสวยงามมาก หลังคาเรือกัญญาของพวกออกญาทำเป็นสามชั้น ของพวกออกพระกับออกหลวงซึ่งลำเล็กมาหน่อยมีสองชั้นส่วนของพวกขุนนางอื่นๆ นั้นมีชั้นเดียว เรือของประชาชนไม่มีหลังคาเลย ถึงจะมีก็ไม่ตกแต่งประดับประดาอะไรทั้งนั้น ทำเป็นรูปหลังคายาวและต่ำ การที่ทำประทุนเรือแบบนี้ก็เพื่อป้องกันแดดและฝนโดยแท้ มีแต่เรือของท่านเสนาบดีผู้ใหญ่สองท่านเท่านั้นที่ทาทอง และหลังคาคลุมด้วยผ้า ทำเป็นรูปเปลือกหอยและสูงกว่าของเรือลำอื่นๆ มีอยู่บ่อยเหมือนกันที่พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานเรือทาทองล่องชาดให้เป็นบำเหน็จแก่ขุนนางซึ่งมีความงามเกือบท่าๆ กับของเสนาบดี แต่นำออกใช้ได้เฉพาะในโอกาสตามเสด็จพระราชดำเนิน และในงานพระราชพิธีอย่างตามหมายกำหนดการเท่านั้น...

^๒ นิโคลาส แชรเวส,ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, สันต์ ท. โกมลบุตรแปล. โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๖ หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

เรือกัญญาของพวกผู้หญิงมีสกุล แตกต่างจากเรือของพวกข้าราชการ เพียงกันเรือนยอดเสียทุกด้านเท่านั้น ใ้หญิงทาสเป็นฝีพาย...”

นอกจากนี้ยังมีบันทึกเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินโดยทางชลมารคไว้ด้วยว่า^๑ “...การจัดตั้งริ้วบวน น่าดูมาก.... มีเรือซึ่งกว่าสองร้อยห้าสิบลำจอดเรียงรายอยู่เป็นระยะทั้งสองฟากฝั่งแม่น้ำ ในจำนวน ๒๐ หรือ ๓๐ ลำ...นำเรือพระที่นั่งทรงเป็นคู่ๆ ไปข้างหน้า เรือพระที่นั่งนั้นใช้ฝีพาย พวกแขนแดงซึ่งมีความชำนาญมาก และได้รับเลือกเฟ้นมาเป็นพิเศษ ทุกคนสวมหมวก เสื้อเกราะ ปลอกเข่า และปลอกแขนทำด้วยทองคำทั้งสิ้น น่าดูแท้ๆ เวลาเขาพายพร้อมๆ กันเป็นจังหวะจะโคน พายนั้นท่าทองเหมือนกัน เสียงพายกระทบกันเบาๆ ประสานกับทำนองเพลงที่เขาเห่ขอพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดิน เป็นคล้ายเสียงดนตรีที่เสนาะโสตของพวกชาวบ้านเมืองเป็นอันมาก... พระวิสูตรเรือพระที่นั่งทรงนั้นประดับด้วยอัญมณีอันมีค่า และบนยกพื้นนั้นปูลาดด้วยพรมอย่างดีที่นำมาจากต่างประเทศทางตะวันออก มีขุนนางหนุ่มหกคนหมอบเฝ้าอยู่เป็นประจำ ที่ตรงท้ายเรือ มีบังสุรย์ปักไว้เป็นสำคัญ เพื่อให้เป็นที่สังเกต ว่าผิดจากลำอื่นๆ มีเรืออีก ๒ ลำ ซึ่งใหญ่โตและงดงามเสมอกัน เล่นขนานข้างไป เขาเรียกว่าเรือแซงรักษาพระองค์และอีกสองลำซึ่งไม่ใหญ่โตและงดงามเท่าสองลำแรก แต่ปิดพระวิสูตรลงหมดทุกด้าน เล่นตามมา เพราะลางที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จเสวยพระสุธารส หรือพระกระยาหาร นอกจากว่าเสด็จถึงพลับพลาที่ประทับหรือพระตำหนักแรมระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินเท่านั้น จึงจะเสด็จ

^๑ เล่มเดียวกัน, หน้า ๒๗๓-๒๗๕.

ขึ้นประทับเสวยที่นั่น เรือทาทองอีกห้าสิบลำรูปพรรณต่าง ๆ กัน แต่ถึงดงามไม่แพ้กันตามเสด็จพระราชดำเนินไปอย่างมีระเบียบ อันเป็นการสมทบขบวนการแห่แทนเท่านั้น เพราะจะมีอยู่ราวสิบหรือสิบสองลำที่อยู่ใกล้เรือพระที่นั่งเท่านั้นที่มีผู้คนลงเต็มลำ มีเรือทรงของพระราชบุตร เรือของพวกเสนาบดีผู้ใหญ่ และขุนนางคนสำคัญๆ ที่โดยเสด็จพระราชดำเนินเท่านั้น ขุนนางอื่นๆ จะโดยเสด็จก็เฉพาะแต่ในวันพระราชพิธีซึ่งจะมีเรือต่างๆ รวมกันถึงสองร้อยกว่าลำ ซึ่งเป็นเรือที่ไม่สู้จะงดงามเท่าใดนัก ถึงจะใหญ่โตและมีรูปพรรณอย่างเดียวกัน แต่แล่นไปได้รวดเร็วเสมอ หรือเร็วกว่ารถม้าโดยสารระหว่างหัวเมืองต่อหัวเมืองของเราเสียอีก"

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีกล่าวถึงเรือพระที่นั่งอยู่บ้าง ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระชัยราชา เมื่อพระองค์เสด็จไปเมืองเชียงใหม่ เชียงกราน พ.ศ. ๒๐๘๑ ปรากฏชื่อเรือ ๒ ลำในกระบวนกองทัพเรือคือ เรืออ้อมแก้วแสนเมืองมา และเรือไกรแก้ว ซึ่งโดนพายุเสียหาย และต่อมาในรัชกาลพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. ๒๐๙๑ เมื่อครั้งที่ทรงผนวชอยู่นั้นขุนพิเรนทรเทพ ได้ส่งเรือพระที่นั่งขัยสุพรรณหงส์ ไปรับที่วัดราชประดิษฐฐานเพื่อนิมนต์ให้ลาสิกขาบทและขึ้นเสวยราชย์และใน พ.ศ. ๒๐๙๕ โปรดให้แปลงเรือแซงเป็นเรือขัยและเรือศิระชะสัตว์

ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ปรากฏมีเรือพระที่นั่ง^๑ คือเรือพระที่นั่งอลงกตนาวา เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งพระครุฑพาหะ เรือพระที่นั่งขลิวมานกานูจนบรรนาวา เรือพระที่นั่งนพรัตนพิมานกานูจนอลงกตมหานาวาเอกชัย เรือพระที่นั่งจิตรพิมานกานูจนมณีศรีสมรรถชัย เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณ-หงส์ นอกจากนี้มีเรือกระบวนซึ่งได้แก่ เรือตั้ง เรือกัน เรือขัย เรือรูปสัตว์ และเรือขนาน

รัชกาลพระเพทราชา^๒ ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งไกรสรमुखพิมาน และเรือพระที่นั่งบัลลังก์มานทอง ซึ่งชื่อหลัง นี้เข้าใจว่าเป็นการบอกลักษณะเรือมากกว่าที่จะเป็นชื่อ รัชกาลพระเจ้าเสือ^๓ มีเรือพระที่นั่งมหานาวาท้ายรถ และเรือพระที่นั่งเอกชัย ส่วนรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ^๔ มีเรือพระที่นั่งไกรสรमुखพิมานและศรีสมรรถไชย

ในสมัยกรุงธนบุรี^๕ รัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช ปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งคือ

๑. เรือพระที่นั่งสุวรรณพิชัยนาวาท้ายรถ มีขนาดยาว ๑๗ วา ปากกว้าง ๓ วาเศษ ใช้พลกรรเชียง ๒๙ คน

๒. เรือพระที่นั่งกราบ มีขนาดยาว ๑๑ วา ถึง ๑๓ วา ใช้พลพาย ๔๐ คน

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ มีเรือพระที่นั่งปรากฏชื่อนี้^๖ คือ

๑. เรือพระที่นั่งบัลลังก์แก้วจักรพรรดิ

๒. เรือพระที่นั่งสวัสดิขิงชัย

๓. เรือพระที่นั่งบัลลังก์บุษบกพิศาล

^๑ เล่มเดียวกัน หน้า ๓๕, ๓๖, ๔๓, ๔๕, ๙๑, ๙๖.

^๒ เล่มเดียวกัน หน้า ๑๒๔, ๑๖๓.

^๓ เล่มเดียวกัน หน้า ๑๘๖.

^๔ เล่มเดียวกัน หน้า ๒๑๗, ๒๔๖.

^๕ เล่มเดียวกัน หน้า ๓๓๖

^๖ เล่มเดียวกัน หน้า ๔๘๓, ๔๘๗, ๔๙๒, ๔๙๓, ๖๒๘.

๔. เรือพระที่นั่งพิมานเมืองอินทร์
๕. เรือพระที่นั่งบัลลังก์ทินกรสองศรี
๖. เรือพระที่นั่งสำเภาทองท้ายรถ
๗. เรือพระที่นั่งมณีจักรพรรดิ
๘. เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย ซึ่งโปรดให้สร้างใหม่ กับเรือกระบวนอื่นๆ

การเสด็จเลียบพระนครจัดเป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก^๑ เนื่องมาแต่พิธีที่ทำในพระราชฐาน มีการเสด็จออกท้องพระโรงให้ข้าราชการทั้งปวงได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลทั่วหน้า เมื่อเสร็จการพิธีในพระราชฐานจึงเสด็จออกเลียบพระนคร เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้าเฝ้าทูลทั่วหน้ากันด้วย แต่ประเพณีการเลียบพระนครแท้เสด็จพระเจ้าแผ่นดิน เป็นกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ คล้ายกับยกกองทัพ ผิดกับกระบวนแท้เสด็จในการพิธีอื่นนั้น น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ประเพณีโบราณเป็นการเสด็จเลียบเมืองรายรอบมณฑลราชธานีโดยทางบกบ้างทางเรือบ้าง และประทับรอนแรมไปหลายวันจนกว่าจะรอบมณฑลราชธานีเพื่อบำรุงความสามัคคี และให้ประจักษ์พระเดชานุภาพแก่ประชาชนทั้งหลาย ระยะต่อมาเห็นเป็นการลำบากโดยมีจำเป็น จึงย่นระยะทางลงมาเป็นเพียงเสด็จเลียบพระนครราชธานี

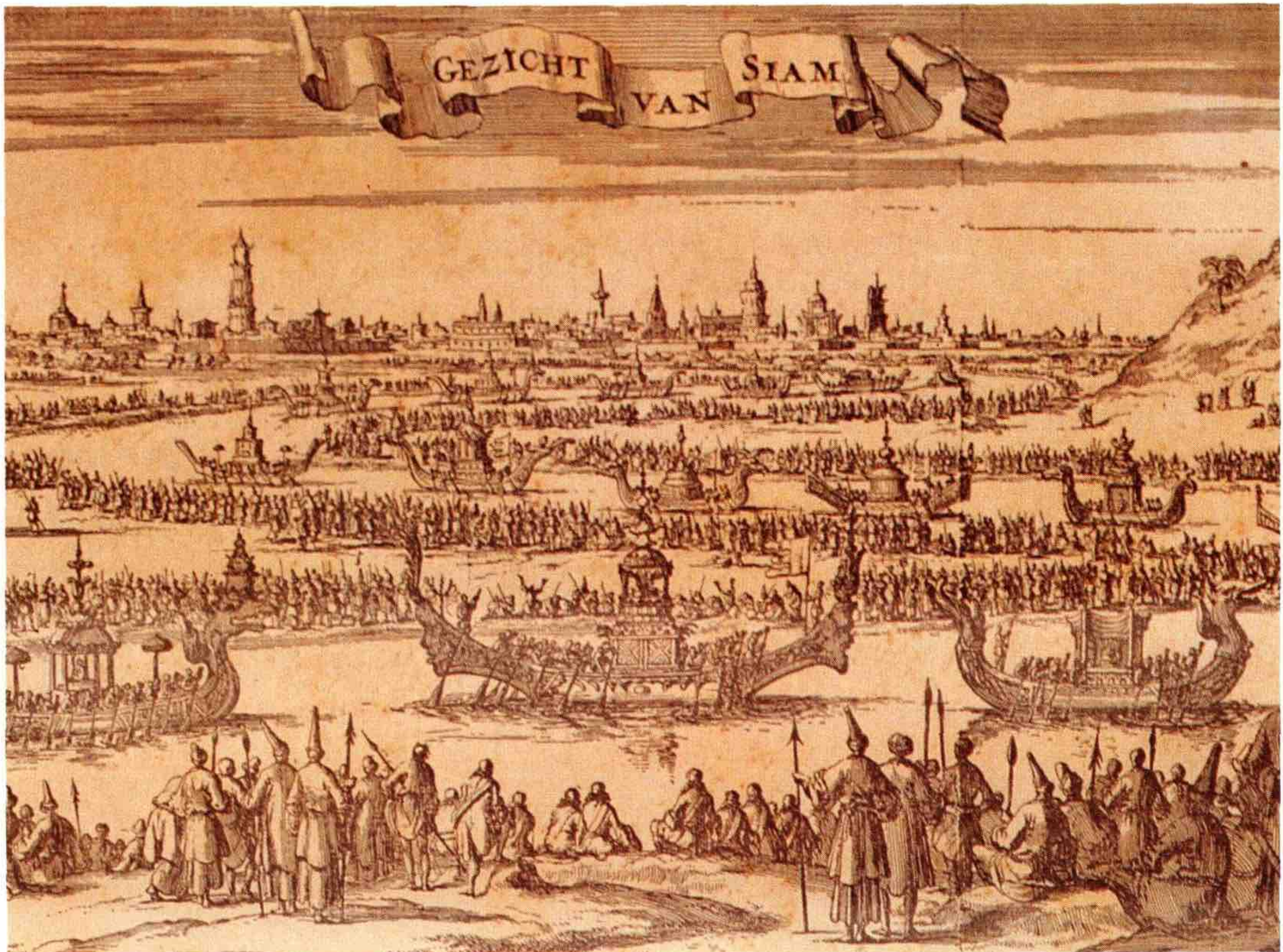
การเสด็จเลียบพระนคร ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เลียบพระนครทางเรือเคยมีแค่ ๒ ครั้ง คือในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อสร้างพระนคร และเครื่องเฉลิมพระราชอิสริยยศต่างๆ รวมทั้งเรือกระบวนแท้ เสด็จสำเร็จแล้วทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเต็มตามตำราเมื่อ พ.ศ.๒๓๑๘ จึงเสด็จเลียบพระนครทั้งทางบกและทางเรือครั้งหนึ่ง กับรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีการเสด็จเลียบพระนครทั้งทางบกและทางเรืออีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากในปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างและซ่อมแซมหรือพระที่นั่ง และเรือกระบวนไว้ เมื่อพระบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลปัจจุบัน มีการเสด็จเลียบพระนครทางชลมารคด้วย

การลอยพระประทีปในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้เรือบัลลังก์ขนาน^๒ ซึ่งมี ๒ ลำ จอดขนานกัน ในเรือบัลลังก์นั้น แต่เดิมลัดในกันมานานเป็นที่พระบรมมหาราชวัง ที่สงฆ์ที่สงฆ์พระบั้งคนเครื่องสำหรับตั้งนั้นก็มีพระสุพรรณราช และมีขันพระสุธารส อย่างเช่นเสวยพระกระยาหาร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับสั่งให้เลิกที่สงฆ์ ที่พระบรมมหาราชวังเสีย คงแต่เครื่องพระสุธารส

การจัดเรือพระที่นั่งอีกพิธีหนึ่งที่ปรากฏคือ ในเรือบัลลังก์ทั้งสองลำนั้นกันมานานสกัดทั้งหัวเรือท้ายเรือข้างหัวเรือท้ายเรือเป็นข้างหน้า ที่ตรงม่านสกัดหัวเรือท้ายเรือมีม่านยี่ดออกไปในน้ำ บังมิให้เจ้าพนักงานที่อยู่หัวเรือท้ายเรือแลเห็นเข้ามาข้างในต่อเมื่อเวลาจะปล่อยเรือกระบวนจึงได้ชักม่าน

^๑ ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๔ หน้า ๒๐๐-๒๐๑.

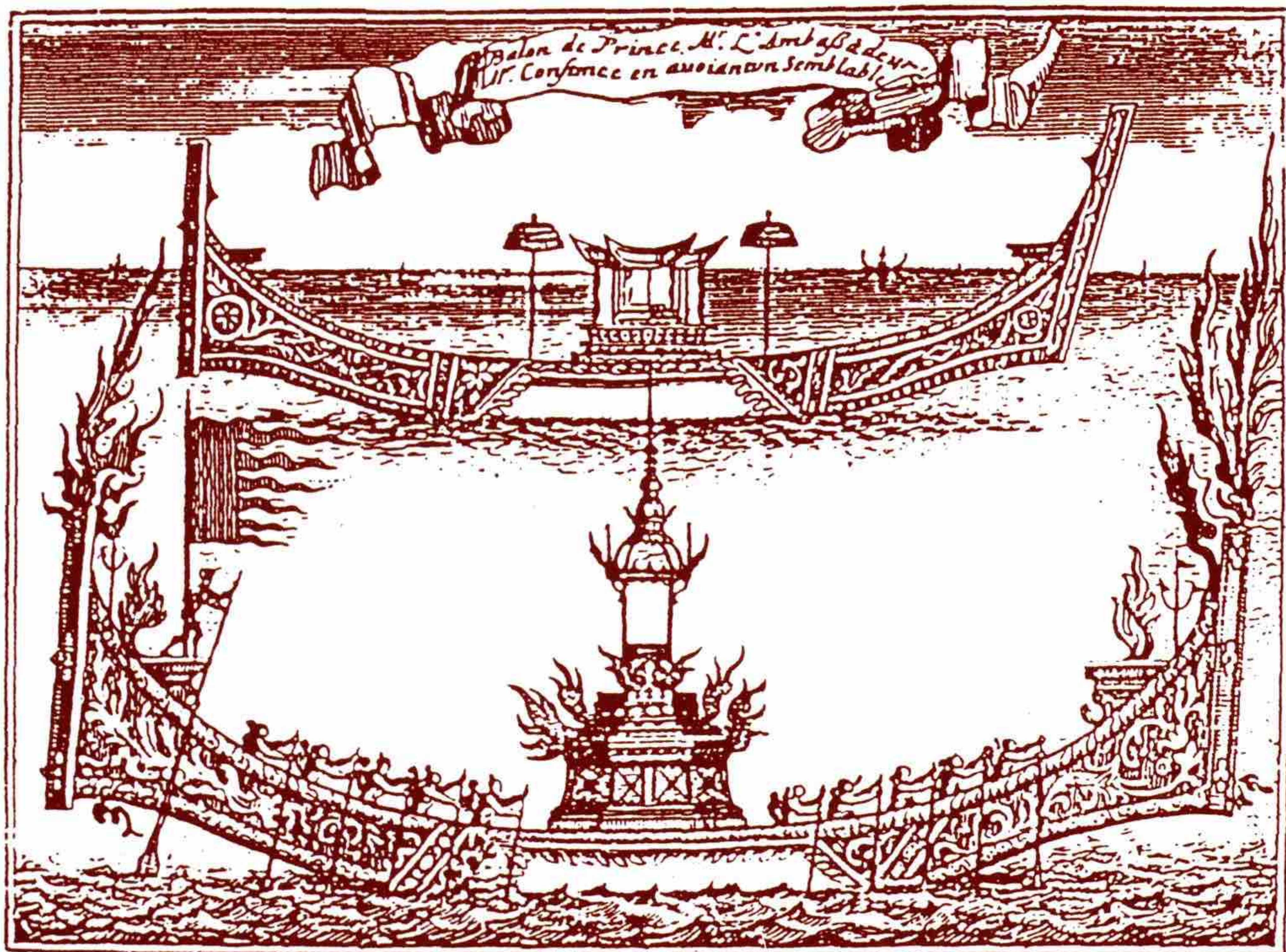
^๒ การลอยพระประทีปในพระราชพิธีสิบสองเดือน, จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, แพร่พิทยา, ๒๕๑๔ หน้า ๒๕-๓๐.

ริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารค ซึ่งบาทหลวงชาวฝรั่งเศสเขียนไว้ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑)

จากหนังสือ Guy Tachard, *Voyage to Siam*, White Orchid Press, Bangkok 1981

Royal Barge Procession seen by the French Catholic father during the reign of King Narai the Great in late 17th century.

ภาพเรือในริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑)

จากหนังสือ Guy Tachard, *Voyage to Siam*, White Orchid Press, Bangkok 1981

Close-up of the two barges in the Royal Barge Procession seen by the some Catholic father.

การป้องกันรักษา มีการล้อมวงในลำน้ำทอดทุ่นเป็น ๓ สาย สายในมีแพทอกรายเป็นระยะ เรือประจำทุ่นสายในข้างเหนือน้ำมีกรมกองตระเวนขวา กรมกองอาสาขวา ประตุกรมพระกลาโหม เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา เจ้ากรมพระตำรวจสนมขวา เรือกรมสรรพากรในสรรพากรนอก ส่วนทางใต้ลำน้ำหัวเรือบัลลังก์ทุ่นสายใน กรมกองตระเวนซ้าย เรือประตุกรมมหาดไทย กรมกองกลางซ้าย เจ้ากรมพระตำรวจนอกซ้าย เจ้ากรมพระตำรวจสนมซ้าย เรือทุ่นกรมท่ากลาง ภายหลังเติม เรือทหารทอดสมอสกัดเหนือน้ำท้ายน้ำขึ้นอีกข้างเหนือน้ำ กรมทหารหน้า ๔ ลำ ข้างใต้ลำทหารหน้า ๒ ลำ

ทุ่นสายกลางเหนือน้ำ มีเรือทุ่นกรมอาสาจาม ๒ ลำ เรือทุ่นกรมเรือกันขวา เรือสิงโตกรมอาสาใหญ่ขวา เรือสากรมทวนทองขวา เรือเหรากรมอาสารองขวา เรือกิเลนกรมเขนทองขวา เรือทุ่นสามพระคลังทอดเชือก อย่างละ ๑ ลำ ส่วนใต้ลำน้ำมี เรือกรมอาสาจาม ๒ ลำ เรือกรมเรือกันซ้าย เรือสิงโตกรมอาสาใหญ่ เรือสากรมทวนทองซ้าย เรือเหรากรมอาสารองซ้าย เรือกิเลนกรมเขนทองซ้าย เรือทุ่นสามพระคลังทอดเชือก อย่างละ ๑ ลำ

ที่ทุ่นกลางตรงหน้าบัลลังก์ มีเรือดอกไม้เพลิง ๒ ลำ เรือพิณพาทย์ เรือกลองแขก เรือเจ้ากรมพระตำรวจใน และเรือเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ มีทั้งเหนือน้ำ ท้ายน้ำ แห่งละลำ นอกทุ่นสายกลางมีเรือทหารปืนใหญ่อยู่นอก ทุ่นสายกลางเหนือน้ำ และท้ายน้ำ แห่งละลำ

จะเห็นได้ว่าการจัดสายเรือทอดทุ่นนี้ก็เป็นการจัดกระบวนเรือที่คล้ายกับกระบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค และบรรดาเรือที่มาทอดทุ่นก็เป็นเรือของข้าราชการจากกรมต่างๆ เช่นเดียวกับในกระบวนเสด็จพยุหยาตราทางชลมารคอีกเช่นกัน

กระบวนหลวงซึ่งสำหรับทรงลอยที่มีมาแต่เดิมนั้น คือ เรือรูปสัตว์ต่างๆ เรือศรี เรือชัย เรือโอ้ เรือคอน และมีเรือหยวก ในพ.ศ. ๒๓๖๘ และ พ.ศ. ๒๓๖๙ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทำกระบวนใหญ่ถวาย และมีมาตลอดรัชกาล ซึ่งการทำกระบวนนี้ต้องลงทุนมาก ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบว่าเปลืองเงินมากจึงโปรดให้ยกเลิกและภายหลังจึงโปรดให้มีเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช และเรือชัยแต่แทนกระบวนใหญ่สองลำ ในบุษบกเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ตั้งพระพุทธรูปหิรัญน้อย เรือชัยสำหรับตั้งพานพุ่มไม่มีเครื่องนมัสการ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ แทนเรือชัย

นี่เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งถึงการใช้เรือพระที่นั่ง และเรือกระบวนในงานอื่นนอกเหนือไปจากงานเสด็จพยุหยาตราทางชลมารค ซึ่งจะเปรียบเทียบกับกระบวนแห่พระกฐินพยุหยาตราทางชลมารคในรัชกาลที่ ๓ เช่นเดียวกัน หรือเปรียบเทียบกับกระบวนเสด็จเลียบพระนครทางชลมารคในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กระบวนการเรือพระราชพิธี ที่ใช้ในงานพระบรมศพ

การใช้เรือพระที่นั่งอัญเชิญพระบรมศพปรากฏเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระเพทราชา พระองค์ทรงโปรดให้อัญเชิญพระบรมศพของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจากเมืองลพบุรีมายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อถวายพระเพลิง โดยใช้เรือพระที่นั่งศรีสมรรถชัยซึ่งพระเพทราชานั้นได้เสด็จโดยเรือพระที่นั่งไกรสรมุขพิมานเป็นกระบวนการพยุหยาตรา เมื่อถึงพระราชวังหลวงก็เชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐาน ณ พระที่นั่งสุริยamarinทราสาท เมื่อถึงกำหนดเวลาพระราชทานเพลิงพระบรมศพก็ได้อัญเชิญพระบรมโกศประดิษฐานเหนือบุษบกพระมหาพิชัยราชรถ เข้าริ้วกระบวนการไปยังพระเมรุมาศ

สำหรับการพระราชพิธีพระบรมศพที่ใช้กระบวนการเรือพระราชพิธีจัดเป็นริ้วกระบวนการที่เด่นชัดปรากฏในงานพระบรมศพของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและพระมเหสีนั้นซึ่งมีการใช้กระบวนการพยุหยาตราทั้งทางสถลมารค (ทางบก) และทางชลมารค (ทางน้ำ) นั่นคือ เมื่อแห่พระบรมศพจากพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ไปยังพระเมรุมาศ โดยใช้กระบวนการพยุหยาตราสถลมารคโดยอัญเชิญพระบรมศพประดิษฐานบนพระมหาพิชัยราชรถ มีราชรถน้อยนำ ๓ องค์ คือ รถมเด็จพระสังฆราชอ่านพระอภิธรรม รถโปรยข้าวตอกดอกไม้ รถโยงผ้ากาสา แล้วจึงถึงพระมหาพิชัยราชรถ และตามด้วยราชรถที่ใส่ท่อนจันทน์ กฤษณา กระลำพักปิดทอง มีรูปเทวดาเชิญถืออยู่บนรถ ต่อมาเป็นริ้วกระบวนการรูปสัตว์ที่ตั้งมณฑป ๒๐ คู่ใสน้ำมัน พิมเสน และเครื่องหอมต่างๆ ตามด้วยกระบวนการเครื่องสูง

เมื่อหลังจากถวายพระราชทานเพลิงพระบรมศพแล้ว อัญเชิญพระอัฐิขึ้นประดิษฐานบนเสลี่ยงทองด้วยกระบวนการพยุหยาตราไปขึ้นเรือพระที่นั่งกิ่งแก้วจักรรัตน์ แห่ด้วยกระบวนการพยุหยาตราชลมารค โดยพระเจ้าเอกทัศ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ประทับเรือพระที่นั่งเอกไชย และพระเจ้าอุทุมพรพระราชโอรสพระองค์เล็กประทับบนเรือพระที่นั่งทองขวานฟ้า ตามด้วยเรือเกณฑ์แห่ต่างๆ ตามหน้าที่ มีเรือพระที่นั่งครุฑเรือพระที่นั่งหงส์ ต่อกระบวนการด้วยกระบวนการเรือซ้ายขวาเป็นคู่ๆ ได้แก่

เรือนาคเหรา	เรือนาควาสกรี
เรือมังกรมหรชนพ	เรือมังกรจบสานสินธุ์
เรือเอกไชยเหินหา	เรือเอกไชยหลาวทอง
เรือสิงห์รัตนาสน์	เรือสิงห์หาลันนาวา
เรือนรสิงห์วิสุทธิสายสินธุ์	เรือนรสิงห์ถวิลอากาศ
เรือไกรสรมุขมณฑป	เรือไกรสรมุขนาวา
เรืออัมมสระพิมาน	เรือพศกพ้อหา

จากนั้นก็ตามด้วยเรือของเจ้าพระยา พระยา ตามตำแหน่งต่างๆ เช่น เรือคชสีห์ เรือม้า เรือเลี้ยงผา เรือเสือ เรือเกณฑ์รูปสัตว์ต่างๆ เรือตั้ง เรือกันซ้ายขวา จากนั้นเป็นเรือมหาดเล็กเกณฑ์อื่นๆ ที่อัญเชิญเครื่องราชูปโภคและเครื่องสูง พระราชบุตร พระราชธิดาประทับเรือศรีสักหลาด พระสนมกำนัลลงเรือศรีผ้าแดง เรือ

มหาดเล็กขอเฝ้าตามเสด็จหลังกระบวนแห่รวมทั้งนายเพชฌฆาตที่ลงเรือเสด็จหลังกระบวนแห่ตามตำแหน่ง

กระบวนพยุหยาตราขบวนมารถที่ใช้ในการพระบรมศพนั้นยังคงทำสืบต่อมาอีกหลายรัชกาล ดังเช่นงานพระบรมศพพระเจ้ากรุงธนบุรี งานพระบรมศพ พระบรมสมเด็จพะพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช งานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าบางรัชกาลจะจัดเฉพาะกระบวนแห่พระอังคารเพื่อไปลอยในแม่น้ำ เช่น การลอยพระอังคารกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในรัชกาลที่ ๑ ก็อัญเชิญพระอังคารประดิษฐานบนเรือพระที่นั่งกิ่ง ไปลอยที่หน้าวัดปทุมคงคา โดยเฉพาะการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์ที่ ๒ ร่วมกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ประทับอยู่ที่พระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) พระบรมศพของพระองค์ถูกอัญเชิญเข้ากระบวนแห่จากประตูโอภาสพิมาน ไปออกประตูพิจิตรเจษฎา ถึงพระตำหนักน้ำแล้วอัญเชิญพระบรมศพขึ้นประดิษฐานเหนือพระแท่นแว่นฟ้าในเรือพระที่นั่งไกรสรมุขพิมานแห่ไปขึ้นพระมหาพิชัยราชรถที่หน้าวัดพระเชตุพน เพื่อเข้ากระบวนแห่ไปยังพระเมรุมาศ เมื่อพระราชทานเพลิงพระบรมศพแล้ว ได้แห่พระอังคารด้วยกระบวนเรือพระที่นั่งโดยฉะบับพระอังคารประดิษฐานบนเรือพระที่นั่งไกรสรมุขพิมาน ไปลอยที่หน้าวัดยานนาวา เช่นเดียวกับงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่ของพระองค์ทรงเรือพระที่นั่งเอกไชย และริ้วกระบวนประกอบด้วยเรือพระที่นั่งกิ่ง ๒ ลำตั้งบุษบก เรือศรี ๔ ลำเรือม่านทองแย่ง ๒ ลำ เรือม่านลาย ๒ ลำ เรือกราบผูกม่านทอง ๘ ลำ มีเรือตั้งเป็นเรือคู่ชัก ๑๐ คู่

ปัจจุบันการใช้กระบวนเรือพระที่นั่งอัญเชิญพระบรมศพหรือพระอังคารมิได้ปรากฏอีกกล่าวได้ว่าได้หมดความสำคัญไปแล้วนั่นเอง

การจักรวรรกระบวรเรือพระราชพิธี ในกระบวนพยุหยาตราสถลมารคในอดีต

การจัดจักรวรรกระบวรเรือพระราชพิธีในสมัยสุโขทัยไม่มีหลักฐานอันใดแสดงชัดถึงการจักรวรรกระบวรเรือ เพียงแต่กล่าวถึงว่ามีการจัดกระบวนเรือพระที่นั่งไปรับพระศรีศรียทธราชจุฬามณีศรีรัตนลังกาทิปมหาสามีเป็นเจ้าจากลังกาในสมัยพระเจ้าลิไทเท่านั้น ดังนั้นในสมัยสุโขทัย เราจึงไม่อาจทราบถึงระเบียบการจัดจักรวรรกระบวรเรือได้

ตามที่กล่าวมาแล้วว่าการจัดกระบวนเรือพระราชพิธีที่มีเป็นประจำนับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมานั้น มักจะเป็นกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในการบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐินหรือถวายผ้าพระกฐินเป็นสำคัญกับการเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่สระบุรี

สำหรับเรือพระที่นั่งที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ปรากฏว่ามีหลักฐานว่า ในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง^๑ (พ.ศ. ๒๑๙๓-๒๑๙๘) ทรงสร้างเรือพระที่นั่งกิ่งขึ้น กับทรงตั้งกฐินบกพยุหยาตราใหญ่เป็นครั้งแรก แม้ว่าจะมีการกล่าวถึงชื่อเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งสุพรรณวิมานนาวา และเรือพระที่นั่งมหานาวาทำยรมาในรัชกาลก่อนๆ แล้ว ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๓๑) พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการเขียนริ้วขบวนเสด็จไว้ทั้งกระบวนพยุหยาตราสถลมารคและกระบวนพยุหยาตราสถลมารค ซึ่งหนังสือนี้มีชื่อว่า “ริ้วกระบวนแห่พยุหยาตราสถลมารค สมเด็จพระนารายณ์มหาราช” หนังสือนี้เข้าใจว่าได้คัดลอกมาจากภาพเขียนฝาผนังที่วัดยม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภาพเขียนตัวจริงนั้นปัจจุบันถูกทำลายไปหมดแล้วจากหนังสือริ้วกระบวนแห่พยุหยาตราสถลมารค สมเด็จพระนารายณ์มหาราชนี้ ได้ทราบชื่อเรือในริ้วกระบวนว่ามีดังนี้

เริ่มด้วย

ชั้นท้าวพรหมเนน^๒

ไชยชั้นใหญ่ขวา

ไชยอัศวบรรพมาขวา

ไชยภาชนะข้างขวา

ไชยอธิการสี่สีขวา หลวงเทพา

ไชยภูเลิดอาษาขวา พระยาพิไชยสงคราม

ไชยขำนะเบนทองขวา พระยาพิไชยในฤทธิ์

ไชยเรือธงฤทธิ์ พระยาทำยน้ำ

ไชยไหว้ธรณี เมือง

ไชยนคร วัง

ดาบขมไชยเทพเน

สุพรรณดาวใหญ่ซ้าย

ไชยเขจรภาชีม้าซ้าย

ไชยถายิ่ง ข้างซ้าย

ไชยธรรยานทิพัสดิซ้าย หลวงศรีกลาสมุทร

เกิดฤไชยอาษาซ้าย พระยารามคำแหง

สะฤไชยเบนทองซ้าย พระยาวิจิตรรงค์

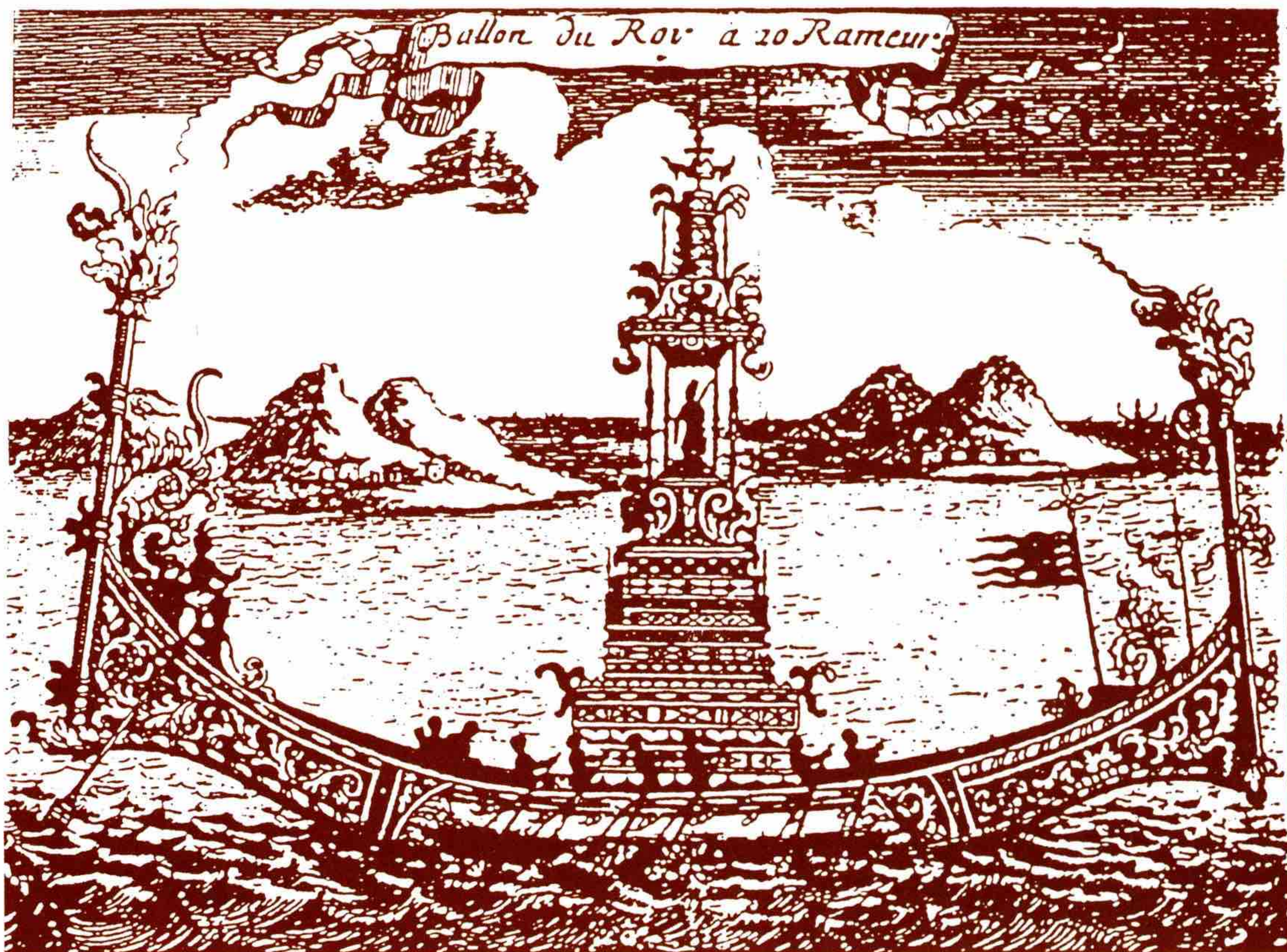
ไชยพิศณุ พระยาเดโช

ไชยนัดที่ห้วน นา (นทีห้วน)

ไชยขจร คลัง

^๑ คำให้การขุนหลวงหาวัด, กรมศิลปากร, คลังวิทยา, ๒๕๑๕, หน้า ๓๒๖.

^๒ เขียนตามภาษาเดิม.

ลักษณะเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากหนังสือ Guy Tachard, *Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981*

Close-up of the barges in the Royal Barge Processions during the reign of King Narai the Great.

โหมดยาอาษาวิเศศ ขวากัน

โหมดยาอาษาวิเศศ ช้ายกัน

โหมดยาตำรวจใหญ่ ขวากัน

โหมดยาตำรวจใหญ่ ช้ายกัน

โหมดยาตำรวจใน ขวากัน

โหมดยาตำรวจใน ช้ายกัน

ทองแขวนฟ้า บ้านใหม่ ขวากัน

ทองแขวนฟ้า โปเรียง ช้ายกัน

โหมดยาทหารใน ขวากัน

โหมดยาทหารใน ช้ายกัน

โหมดยาสัศดี ขวากัน

โหมดยาสัศดี ช้ายกัน

เรือพระที่นั่งศรีสามาถไชยลำทรงหมื่น นักสราขเถิดงหน้าเรือ กิ่งพินดำ นาคเหรา จมื่นสรพรเพชรภักดี
นาควาสูกูรี จมื่นศรีเสาวรักษ์

เรือพระที่นั่งชลวิมารไชยดั่งชั้น ๕ กิ่งพินดำ

เรือพระที่นั่งไกรษรมาศดั่งชั้น ๕ กิ่งพินดำ

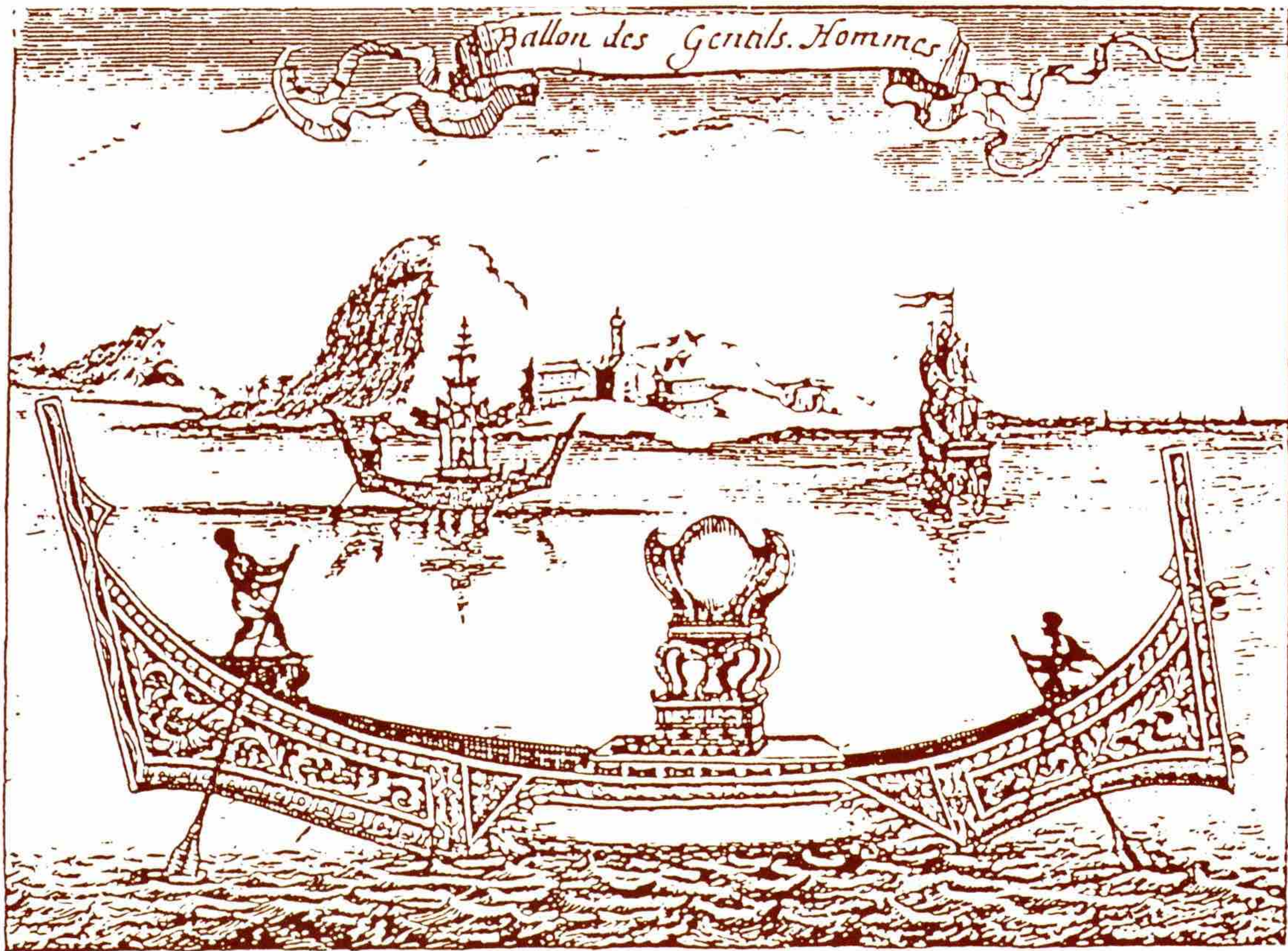
เรือพระที่นั่งศรีพิมารไชยดั่งชั้น ๓ กิ่งพินดำ

ทรงพระเทวกรรม เรือพระที่นั่งไกรแก้วจักรรัตดั่งชั้น ๒ กิ่งพินดำ

ทรงพระไชยวัฒน์ เรือพระที่นั่งสรพรหมไชยดั่งชั้น ๑ กิ่งพินแดง

ครุฑคู่ชัก

ครุฑคู่ชัก

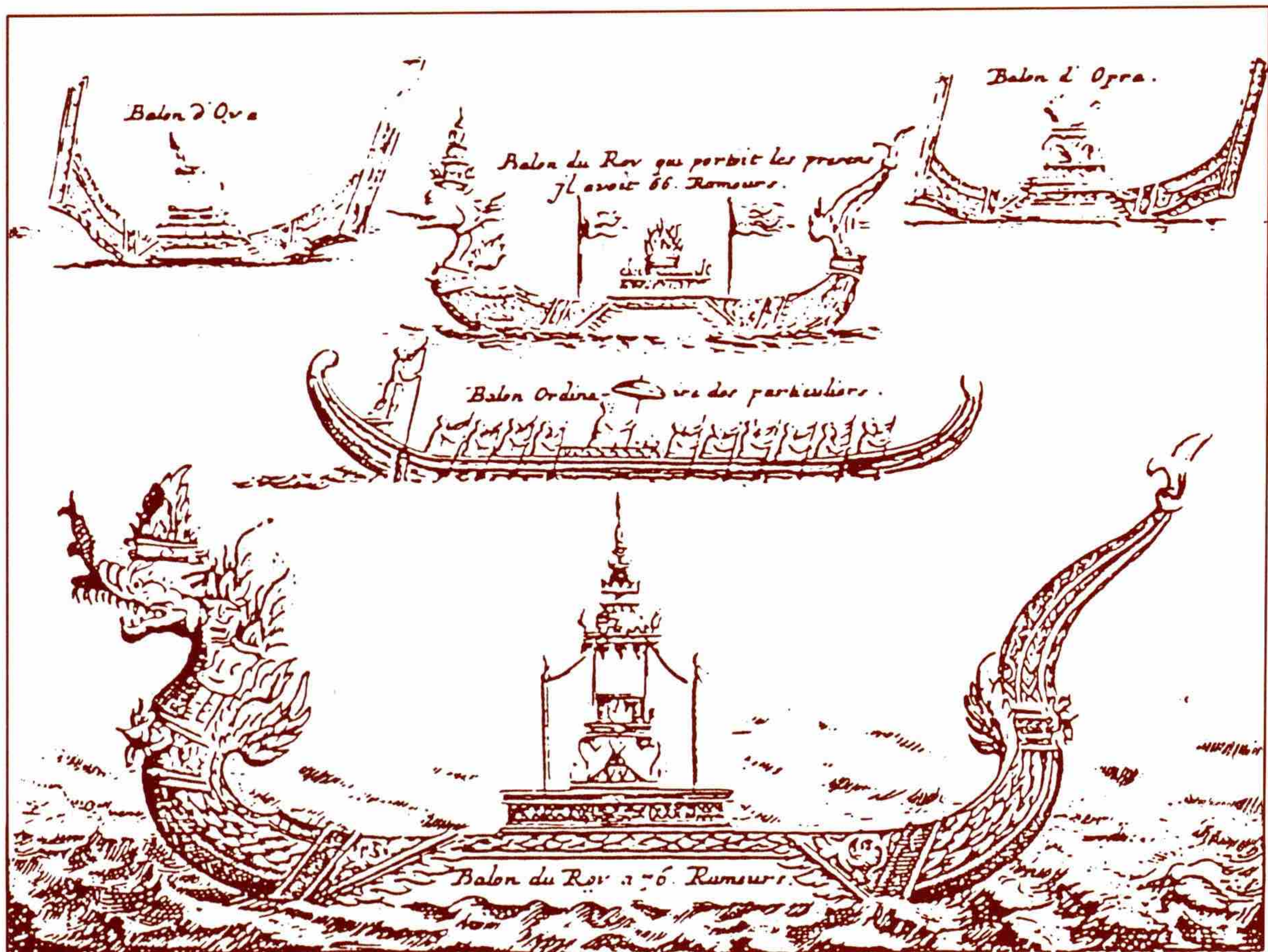
ลักษณะเรือในกระบวนพยุหยาตราชลมารค สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากหนังสือ Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981

A part of the Royal Barge Procession during the King Narai the Great's time.

เอกะไชยพินดำ ไชยบรรสวัสดิ์ ตำรวจใหญ่ขวา เอกะไชยพินดำ ไชยรัตรพิมาร ตำรวจใหญ่ซ้าย
 เรือพระที่นั่งไกรสรมุขรอง กิ่งพินดำ
 เรือพระที่นั่งศรีสุนทรไชย กิ่งพินดำขวา กิ่งเรือพระที่นั่งไกรสรจักร กิ่งพินดำซ้ายกัน เอกะไชยพินดำ
 เรือเอกะไชยเหินหวา ตำรวจนอกขวา เอกะไชยพินดำ เรือเอกะไชยหลาวทอง ตำรวจนอกซ้าย
 เรือพระที่นั่งเอกะไชยพินแดง กรมพระวังบวร
 เรือพระที่นั่งเอกะไชยพินดำ เจ้าต่างกรม
 เรือม้าน้ำ หมื่นศรีสะหะเทพฯ เรือเลียงเผ่า หมื่นนรินทเสนี

เรือพิฆาตประกอบด้วยเรือแซ่ต่อไปนี้

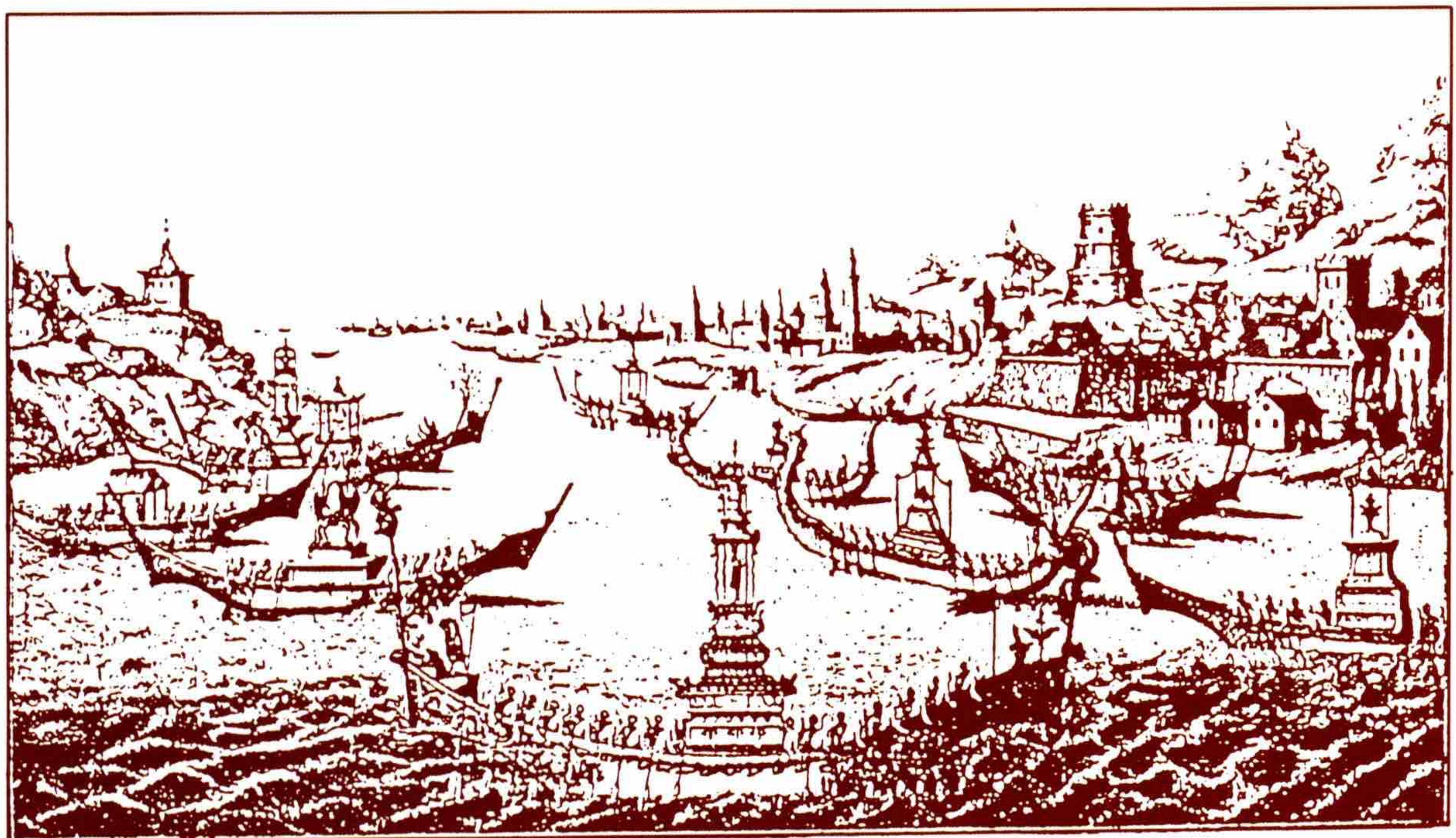
แซ่ศักดิ์บวร	สมิงนครอิน	แซ่สรสินธุ	สมิงเพชน้อย
แซ่วิพรรษชล	พญาเกียร	แซ่อนนตสมุทร	พญาพระราม
แซ่รวารีย์	พระไชยศึก	แซ่ศรีสมุทร	หลวงทองสือ
แซ่สินธุสวัสดิ์	พระสมบัติบาล	แซ่พิพัฒสาคร	พระยาไชยสวรรค์
แซ่ไชยานพ	หลวงศรียศ	แซ่จบสาคร	พญาจุลา
โตมะหามะหอรณบ		โตจบภไพตร	
โตกำแหงอาทิตย์		โตฤทธิพิไชย	
อุทกธารา		ศรีสำแดงฤทธิ	

ภาพลายเส้นแสดงลักษณะเรือในกระบวนพยุหยาตราขลมารค ซึ่งบาทหลวงชาวฝรั่งเศสได้เขียนขึ้นไว้ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

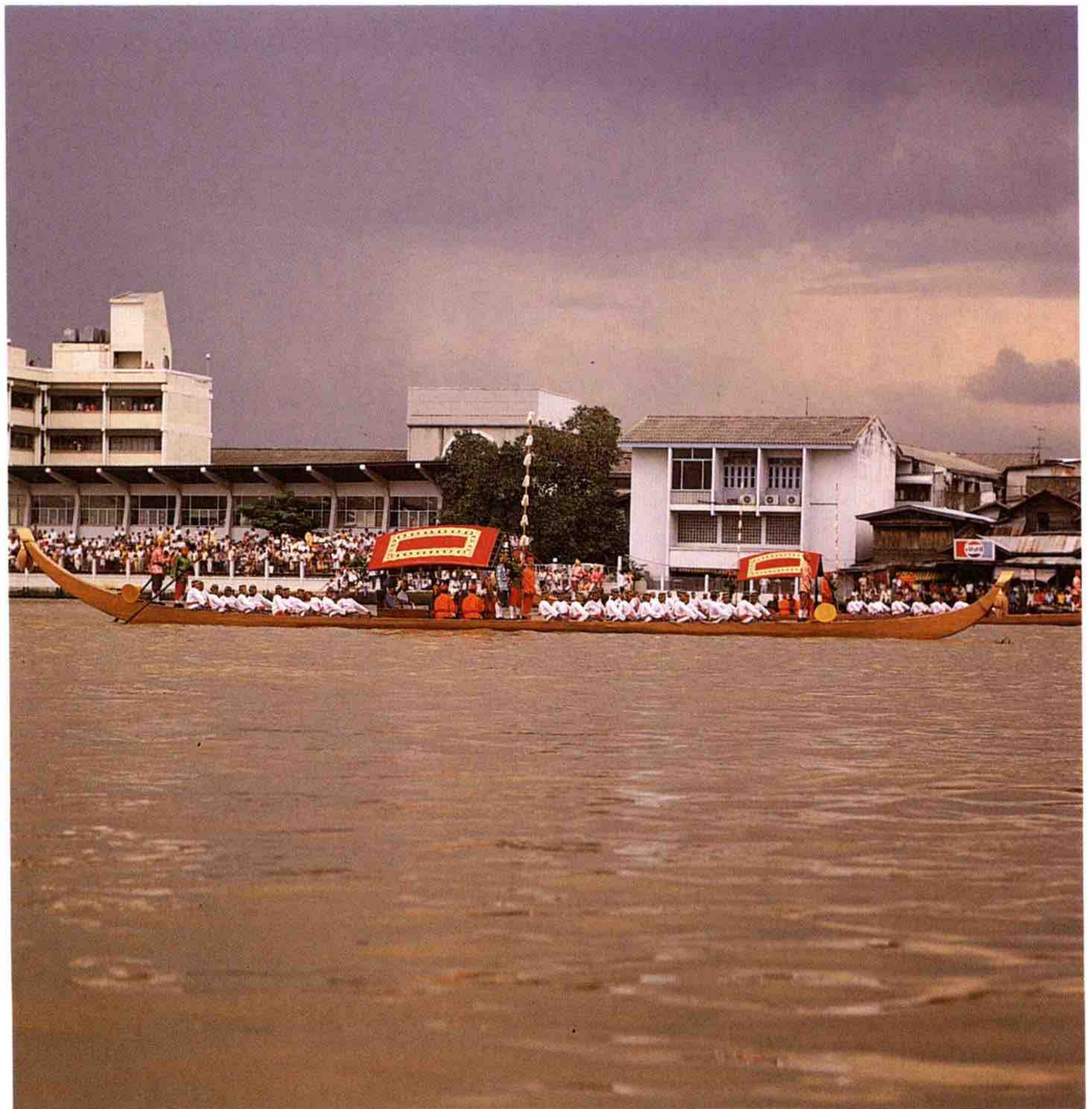
จากหนังสือ Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok 1981

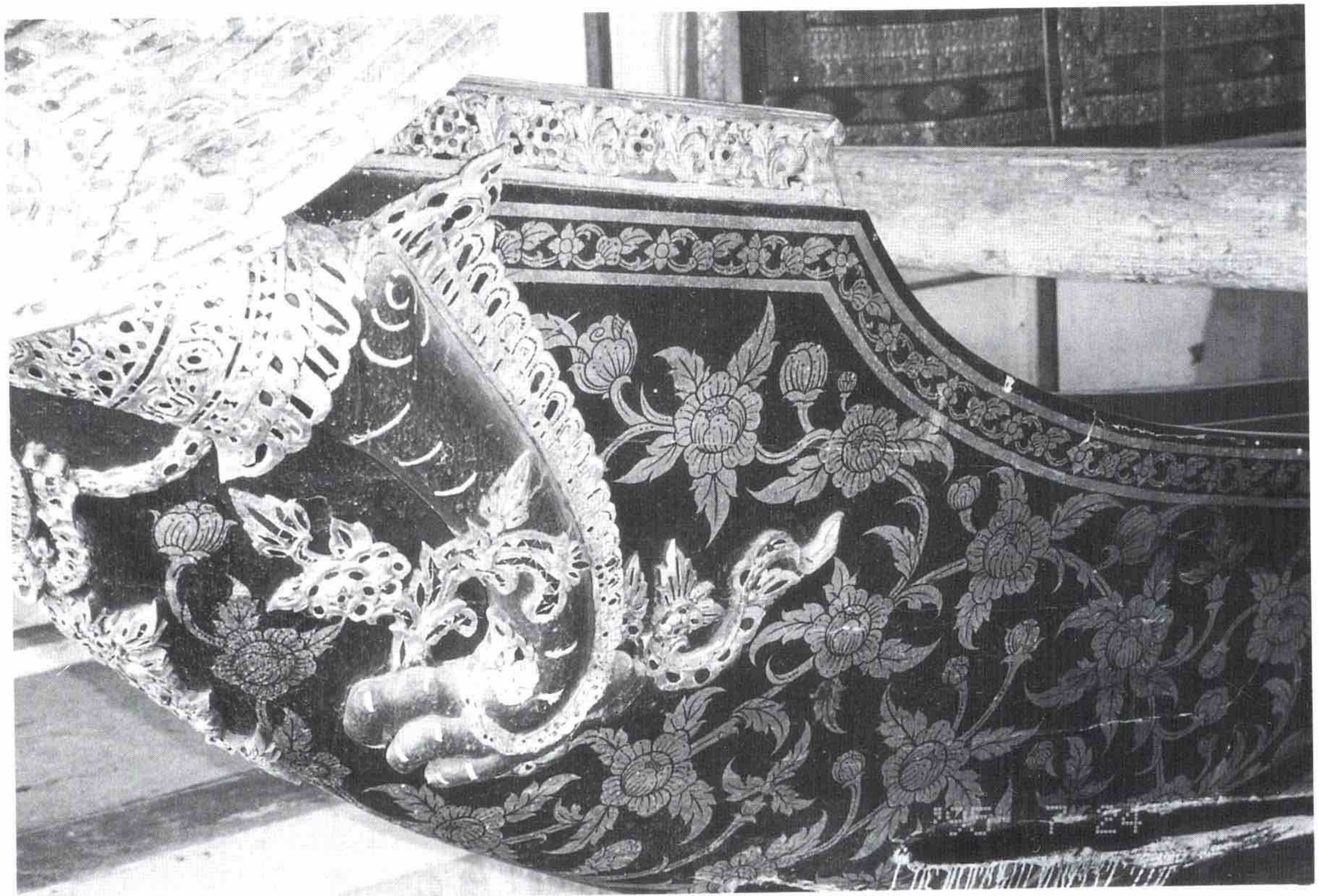
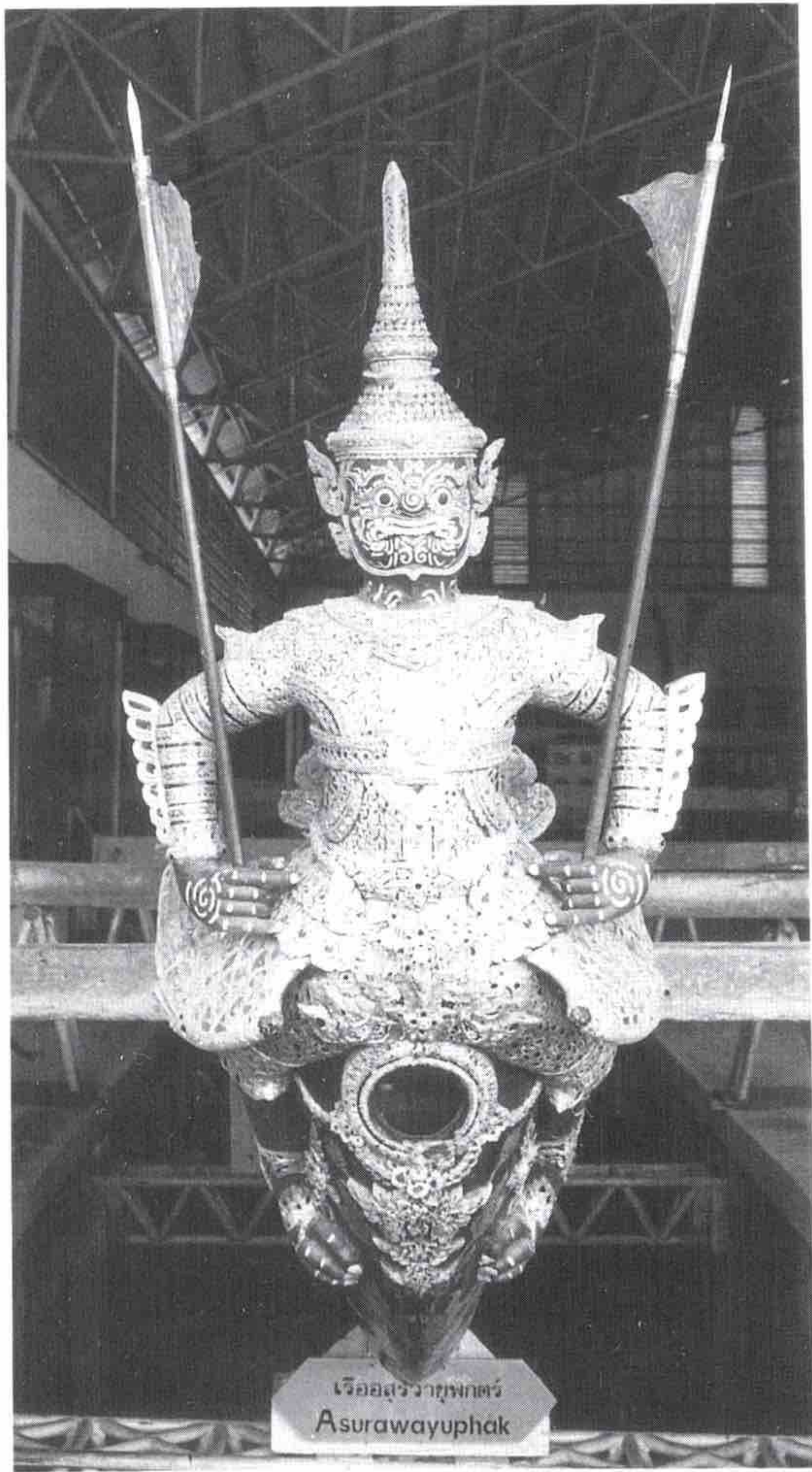
Scatch of the procession's main part in the reign of King Narai the Great.

ทัศนียภาพกรุงสยาม (กรุงศรีอยุธยา) และริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารค ด้านล่างของภาพมีภาษาฝรั่งเศสเขียนว่า
 Vue de Siam avec diverses Sortes des Ballons, ou Vaisseaux chinoises a rame. Se vend à Augabourg au
 Negoeo com de l' Academie Impériale d' Empire des Arts libereaux avec Privilege de sa Majeaté Impériale
 et avec Defense ni d'en faire ni de vendre lea Copies.

General View of the Royal Barge Procession in the reign of King Narai the Great.

ลวดลาย เรืออสุรกายพาหุ เป็นลายรดน้ำดอกพุดตาน
Design on Asura Vayubhak Royal Barge

๑. เรือประตู่ ๑ คู่ ของพระเทพอรขุณ และพระราชินิกุล

๒. เรือกราบ ซึ่งมีฝีพายสวมกางเกงและเสื้อมงคลสีแดง และดำ

๓. เรือเสือทะเลยานชล ของ หลวงเดชสำแดง และเรือเสือคำรณสินธุ์ ของ หลวงแสงศรีสิทธิ ทำยลำทั้งสองสวมเสื้ออัตลัด นุ่งผ้าสองปัก (สมปัก) คาดรัดประคด ศีรษะโพกขลิบทอง ตรงกลางลำตั้งคฤหัสถ์สองชั้นที่เสาคฤหมีอาวุธผูกไว้เป็นคู่ๆ คือ ทวน เขน ง้าว เสโล กระบี่ ที่หัวเรือตั้งปืนขานยาวลำละ ๑ กระบอก มีฝีพาย ๓๐ คน ล้วนนุ่งกางเกงสวมเสื้อสนอบสีแดง ศีรษะสวมมงคลแดงผ้าพื้นปัศตู

๔. เรือแซจระเข้ชนิดค่นองน้ำ และเรือแซจระเข้คำราม เป็นเรือพม่าอาสา

๕. เรือแซพิพิทชล และเรือแซอานนทสมุท เป็นเรือของพวกมอญ กองอาสาอาทบาท

๖. เรือแซช้าง ชื่อ สด้าคชรำบาญยนิ และคชสารสินธุ์ เป็นเรือพวกมอญอีก นุ่งผ้าอย่างมอญ ศีรษะโพกผ้าขลิบ สวมเสื้อสนอบเป็นผ้าอัตลัด ฝีพาย ศีรษะสวมมงคล สวมเสื้อและกางเกงสีแดง เรือแซนี้ ทำยเรือปักธงรบสีแดงทุกลำ

๗. เรือกราบ ของเจ้ากรมทั้งหกเหล่า

๘. เรือกลองแขก นำระหว่างเรือแซคู่

๙. เรือกราบ ของปลัดตำรวจ มีสนมนอก ๔ กรม ลงประจำเรือลำละกรม

๑๐. เรือสาธ ยาว ๙ วา ชื่อ เรือชาญชลสินธุ์ และคำแหงหาญ

๑๑. เรือกิเลนลอยบนสินธุ์ และเรือกิเลนลินลาสมุท

๑๒. เรือมังกรจำแลง และมังกรแผลงฤทธิ์

๑๓. เรือเหราสินธุ์ลอยล่อง และ เรือเหราท่องเที่ยวสมุทร

๑๔. เรือโตขมังคลีน และ เรือโตผืนสมุทร

เรือรูปสัตว์เหล่านี้ฝีพายใส่เสื้อแดง กางเกงแดง และสวมมงคลแดง ที่ทำจากผ้าปัศตู นายลำนุ่งผ้าสองปัก สวมเสื้ออัตลัด ศีรษะโพกผ้าขลิบทอง คาดรัดประคด ทนายป็น สวมเสื้อกางเกงผ้าปัศตูสีแดงสวมหมวกกลีบ ลำดวน ขลิบไหมด

๑๕. เรือคฤหุสสุรายุกฤษ และ อสุรบั๊กษิสมุท เป็นเรือที่มีโขนเรือสลักเป็นรูปอสุร ตกแต่งด้วยลายรดน้ำ ฉลุลาย ตั้งคฤหุ ซึ่งมีเสาผูกอาวุธต่างๆ อย่างละคู่ เช่น กระบี่ เสโล เขน ทวนพู่ ๓ ชั้น และง้าวหัวเรือตั้งปืน จำรงลำละกระบอก ฝีพายสวมเสื้อปัศตูสีแดงขลิบไหมด สวมกางเกงแดง ศีรษะสวมมงคล

๑๖. เรือกราบกัญญา ของปลัดตำรวจ ฝีพายสวมเสื้อกางเกงสีแดงย้อมจากครั่ง ศีรษะสวมมงคลสีแดง

๑๗. เรือคฤหุ ครุฑเหินเห็จ และเรือครุฑเจริญไตรจักร หลังคาคฤหุคาคผ้าแดงมีเชิง และชายรอบๆ ตรงกลางปักเป็นดาวกระจายด้วยทองแผ่ลวด

๑๘. เรือเอกชัยเหินหาว และเรือเอกไชยหลาวทอง เป็นเรือคู่ชักนำหน้าเรือขบวน

๑๙. เรือรูปสัตว์ ๕ คู่ เขียนลายรดน้ำ

๒๐. เรือศรีสุนทรไชย ตั้งบุษบกอัญเชิญผ้าไตรภจลิน มีฝีพายสวมเสื้อปัศตูสีแดง แขนจีบ กางเกงยกเขียว สวมหมวกกลีบลำดวน ขุนหมื่นตำรวจรอบบุษบกนุ่งผ้าสมปัก สวมเสื้อครุยสีขาว

๒๑. เรือกลอง ฝีพายใส่มงคล สวมเสื้อกางเกงผ้าปัศตูสีแดง

๒๒. เรือพระที่นั่งชลพิमानไชย ตรงกลางตั้งบัลลังก์บุษบก มีม่านกัน นักสราขเขิญธงท่าแจก

๒๓. เรือพระที่นั่งมงคลสุบรรณ มีปืนจ่ารงที่หัวเรือตรงช่วงเท่าของครุฑ มีฝรั่งกำกับปืน ๓ นายคือพระยาพิเศษสงคราม หลวงชนะทุกทิศ และหลวงฤทธิวาริ มีจมีนสรรเพชญ์ภักดี และ จมีนศรีเสาวรักษ์ จมีนเสมอใจราช และ จมีนไวยวรรณารถ อยู่ประจำหน้าพระที่นั่ง ที่บัลลังก์นี้ก็มีพระเครื่องราชูปโภคทอดไว้ เช่น พระล่วมมณฑป พระแสงดาบตัน กระดานขนวน หม้อลงพระบังคน ธารพระกร (หัตถ์ธาร) พระสุพรรณราช และพระสุพรรณศรี ทั้งยังมีวิชณี เครื่องสุธารสา ขุดกลอง เข้าใจว่าเป็นไปป์สุบยา เขิงเทียน พระเต้าน้ำ และพระสุพรรณภาชน์สองชั้น

ส่วนนอกบัลลังก์ด้านหน้าผูกพระแสงปืนคาบศิลา ขนาดยาวสิบคืบ ประดับลวดลายคร่ำทองเป็นปืนที่ใช้ลูกปืนขนาดหกบาท พนักงานประจำปืนชื่อ พระยาอภัยศรเพลิง หลวงเสน่ห์ศรีวิจิต และหลวงสนิทอาวุธ มีเจ้ากรมพระศุภรัต ชื่อ หลวงสุนทรภิมย์ และจางวางพิชัยพลระดม

ที่ท้ายที่นั่งนอกม่าน มีมหาดเล็ก ๒ คน มีเวรพนักงานพระภูษามาลา เขิญพระกลด ๒ คน และมีแพทย์หลวงอีก ๒ คน คือ หมอยาทิพจักร และ หมอนวดราชรักษา

๒๔. เรือพระที่นั่งไชยสุพรรณหงส์ เป็นเรือพระที่นั่งรอง ผลัดเปลี่ยนกับเรือเหราข้ามสมุทรคือถ้าใช้เรือพระที่นั่งไชยก็ใช้เรือเหราเป็นเรือพระที่นั่งรอง ถ้าใช้เรือพระที่นั่งครุฑเป็นลำทรง ก็จะใช้เรือพระที่นั่งครุฑน้อยเป็นพระที่นั่งรอง เรือพระที่นั่งรองนี้จะประดับเช่นเดียวกับเรือพระที่นั่งทรง แต่จะผิดกันตรงพายที่จะใช้พายทองร่องขาด มีนักสราขเขิญธงสามชายอยู่ที่ทั้งด้านหัวเรือและท้ายเรือ ที่บัลลังก์บุษบกตั้งผ้าไตร มีพนักงานศุภรัต ๒ คน เฝ้า ชื่อ จมีนวิสุทธสมบัติ และจมีนรัตนโกษา

๒๕. หมู่เรือกราบักญญา ของเจ้ากรมพระตำรวจ ตลอดจนปลัดกรม

๒๖. เรือขององครักษ์ กรมทหารใน

๒๗. เรือประตูลัง ของพระนรินทร์เสนา ลำขวา และพระยาศรีสหเทพ ลำซ้าย

๒๘. เรือตั้งพระเสลี่ยง

๒๙. เรือพระกลดคันยาวทรงเทริด

๓๐. เรือรองขन्दเขือก มีพันจันท์ เป็นเวร

๓๑. เรือแสงสรรพยุท มีพนักงานเขิญพระเก้าอี้ยาน

๓๒. เรือตาร้าย กันประทุนและแผง สำหรับบรรทุกปืนคาบศิลา และลูกปืน มีหมื่นกงศิลป์ และหมื่นกงศรคุม

๓๓. หมู่เรือเจ้าต่างกรม เป็นเรือกราบักญญา มีผ้าผูกโขน และฟู่ประดับ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เราทราบถึงริ้วกระบวนเรือได้จากในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีบทนิพนธ์เหเรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศไชยเชษฐสุริยวงศ์ หรือที่คนทั่วไปรู้จักกันดีในพระนาม “เจ้าฟ้ากุ้ง” พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ กับกรมหลวงอภัยนุชิต ในบทพระนิพนธ์เรื่องเหเรือนี้ทำให้เราได้ทราบถึงเรือพระที่นั่ง และเรือต่างๆ ที่เข้าริ้วกระบวนที่มีในสมัยนั้นซึ่งบทเหมีว่า

☆ ปางเสด็จประเวศด้าว
 ทรงรัตนพิमानไชย
 พริ้งพร้อมพวงพลไกร
 เรือกระบวนต้นแพรว
 ☆ พระเสด็จโดยแดนชล
 กิ่งแก้วแพรวพรรณราย
 ☆ นาวาแน่นเป็นขันธ์
 เรือรวิทิวธงสลอน
 ☆ เรือครุฑยุคนาคหัว
 พลพายกรายพายทอง
 ☆ สรมุขมุขสีดำน
 ม่านกรองทองรจนา
 ☆ สมรรถไชยไกรกาบแก้ว
 เรียบเรียงเคียงคู่จร
 ☆ สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย
 เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์
 ☆ เรือไชยไวย่องวิ้ง
 เสียงเล่าเร้าระดม
 ☆ คชสีห์ที่ผาดแผ่น
 ราชสีห์ที่ยืนยัน
 ☆ เรือม้าหน้ามุ่นน้ำ
 เพียงม้าอาชาทรง
 ☆ เรือสิงห์วิ่งแผ่นไผ่น
 ดุยิงสิงห์ลำพอง
 ☆ นาคาหน้าดั่งเป็น
 มังกรถอนพายพัน
 ☆ เลียงผาง่าเท่าไผ่น
 นาวาหน้าอินทรี
 ☆ ดนตรีมี้องอล
 โห่ฮึกครึกครื้นโครม
 ☆ กริธาหมู่เนาเวศ
 เขมรินทร์ขึ้นกมล

ชลาไลย
 กิ่งแก้ว
 แหนแห่
 เปรศพริ้งพายทอง
 ทรงเรือต้นงามเจดฉาย
 พายอ่อนหยับจับงามอน
 ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
 สาครลั่นครื้นครื้นฟอง
 ลือลอยมาพาผันผยอง
 ร้องไห้ให้ไอ้เหมา
 เพียงพิमानผ่านเมฆา
 หลังกาแดงแย่งมังกร
 แสงแววจับจับสาคร
 ดังร่อนฟ้ามาแดนดิน
 งามขดข้อยลอยหลังสินธุ์
 ลินลาศเลื่อนเตือนตาชม
 รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
 ห่มท้ายเย็นเดิรคู่กัน
 ดุดังเป็นเห็นขบขัน
 คั่นสองคู่ดูยิ่งยง
 เล่นเฉื่อยฉ่ำล่ำระหง
 องค์พระพายผายผันผยอง
 ใจตามคลื่นผืนฟ้าฟอง
 เป็นแถวท่องล่องตามกัน
 ดูเขม้นเห็นขบขัน
 ท้นแข่งหน้าวาสุกรี
 เพียงใจไปในวาริ
 มีปีกเหมือนเลื่อนลอยโพยม
 ก้องกาหลพลแท้โหม
 โสมนัสขึ้นเร็นเริงพล
 จาจนครเขตโดยสาชล
 ยลมัจฉาสารพันมีฯ

จากบทเห่เรือของเจ้าฟ้ากุ้ง ปรากฏว่าได้กำหนดเรือกระบวนแห่เสด็จเป็น ๓ จำพวก คือ

- ๑. เรือต้น ซึ่งเป็นเรือกึ่ง^{*} มีอยู่ ๔ ลำ เรือครุฑ เรือหงส์ เรือศรีสมรรตไชย และเรือไกรสรमुख
- ๒. เรือชัย มีเจ้าพนักงานคอยกระทุ้งเสาให้สัญญาณ ซึ่งก็คือเรือดั่งที่แห่หน้าเสด็จ
- ๓. เรือเหล่าแสนยากร ซึ่งเป็นเรือศิระสะสัตว์ หรือเรือรูปสัตว์ มีชื่อกล่าวถึงไว้คือ

เรือราชสีห์	มี ๒ ลำ	เป็น	ราชสีห์ใหญ่	ของ	สมุหนายก
			ราชสีห์น้อย	ของ	พระยามหาอำมาตย์
เรือคชสีห์	มี ๒ ลำ	เป็น	คชสีห์ใหญ่	ของ	สมุหกลาโหม
			คชสีห์น้อย	ของ	พระยาธรรมไตรโลก
เรือม้า				ของ	พระยาราชนิกุล
เรือสิงห์				ของ	พระยายมราช
เรือนาค				ของ	พระยาพลเทพ
เรือมังกร				ของ	พระยาโชฎีก (กรมท่า)
เรือเลียงผา				ของ	พระยาเทพอรขุน
เรือนกอินทรี				ของ	กรมวัง

สำหรับการเสด็จพยุหยาตราขลमारคในครั้งกรุงศรีอยุธยาที่ค่อนข้างละเอียดนั้น มีอยู่ในเรื่องลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ซึ่งเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้แต่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๐ โดยพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยแต่งจากความทรงจำที่เคยเห็นมา ซึ่งกระบวนพยุหยาตราขลमारคในครั้งนั้นปรากฏชื่อเรือพระที่นั่งต่างๆ คล้ายคลึงกับที่กล่าวถึงในคำให้การชาวกรุงเก่าเรือในกระบวนตามที่กล่าวถึงใน ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ได้แก่

เรือเสือ	คอยเก็บสิ่งต่างๆ ที่ลอยมาตามน้ำ		
เรือพิฆาต ๖ ลำ	สำหรับบรรดาขุนหมื่นโรงศาล เป็นพวกเรือแซ คือ		
	เรือแซ ๑ คู่ ของพระยาแขก (พระยาจุฬาราชมนตรี)		
เรือพวกมอญ	เรือแซศักดิ์บวเรศ	คู่กับ	เรือแซสรสินธุ์
	เรือพิพัฒชล	"	เรืออนันตสมุทร
เรือของพระยาโชฎีก	เรือแซบวรวาริ	"	เรือแซศรีสมุทร (ของท้องสื่อ)
	เรือแซสินธุ์สวัสดิ์	"	เรือแซพิพัฒสาคร (กรมคลังใน)
	เรือแซไชยาน	"	เรือแซจบสาคร
ต่อมาเป็น	เรือไชยขันฉาว	"	เรือไชยขันทรเนน
	เรือไชยขันวรรณวาส	"	เรือไชยสุบรรณดาวดาษ
	เรือไชยขจรพาชี	"	เรือไชยศรีอัสตร
	เรือไชยชนะคชกาล	"	เรือไชยขำนาญคชกรรม

^{*} มีลักษณะเหมือนเรือชัย คือ เป็นเรือชนิดที่มีทวนหัวตั้งสูงชันเป็นหงอน แต่ไม่ทราบว่าเป็นเรือทั้งสองประเภทนี้ต่างกัน.

	เรือไชยชนะภาษา	"	เรือไชยฤยศ
	เรือไชยอธิการ	"	เรือไชยทะยานทิพย์
	เรือไชยฤเลิศ	"	เรือเกิดฤไชยศ
	เรือเถลิงไชยขำนะ	"	เรือไชยพิพัฒน์มงคล
	เรือไชยเรืองฤทธิ์	"	เรือไชยพิษณุ
	เรือไชยไทวรรณ	"	เรือไชยনীทวัน
	เรือไชยนคร	"	เรือขจรไชย
เริ่มเรือรูปสัตว์	เรือคชสีห์น้อย	"	เรือราชสีห์น้อย
	เรือคชสีห์ใหญ่	"	เรือราชสีห์ใหญ่
เรือประตู่ใช้เรือม้าคือ	เรือวรุณไชยชาติ	"	เรือระว่างราชรูป
ตามด้วยเรือ	เรืออัมมะ		
	เรือราชสุรพิमान	เป็นเรือเครื่องดนตรี	
	เรือสินธุปักษ์	เรืออินทรีทิพย์	
	เรือวิคาลัย	เรือรำไพบิน	
	เรือวงศ์วังวาร	เรือศรีสุชลธิ	
เรือพวกอาสา ๖ เหล่า	เรือนก		
	เรือกิเลน		
เรือทักทอ	ชื่อ	เรือศรสำแดงฤทธิ์	เรือสิทธิกำแหง
เรือโต		เรือโตมหรณพ	เรือโตจบภพไตร
		เรือนาคาอูรคราช	เรือนาคนายก
		เรือนาคเหวราช	เรือนาควาสกรี
เรือประตู่ใน	คือ	เรือไชยสวัสดิ์	เรือไชยรัตนพิमान
ต่อจากเรือประตู่ในก็เป็นเรือกิ่งของกรมตำรวจ ๔ คู่ และเรือตั้ง ๕ ลำ ได้แก่			
		เรือชลพิमानไชย	
		เรือไกรสรมาศ	
		เรือศรีพิमानไชย	
		เรือไกรจักรรัตน	ทรงพระเทวกรรม
		เรือศรพรหมไชย	ทรงพระชัย
เรือพระที่นั่ง	คือ	เรือพระที่นั่งเหมพิमानบรยงก์	เป็นเรือพระที่นั่งลำทรง*
		เรือพระที่นั่งไกรสรमुख	ตั้งพระที่นั่งจตุรमुखทอดพระแท่นบรรทม
		เป็นเรือพระที่นั่งรอง	
		เรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์	เป็นเรือ พระที่นั่งรอง
ปิดขบวนเรือทรง	คือ	เรือศรีสุนทร	เรือไกรสรจักร

ต่อไปเป็นเรือกันซึ่งใช้เรือโฆมดยามิ

เรือของเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง

ซ้าย-ขวา

เรือของกองอาสาพิเศษ

ซ้าย-ขวา

เรือตำรวจใหญ่

ซ้าย-ขวา

เรือตำรวจใน

ซ้าย-ขวา

เรือทองแขวนฟ้า ของบ้านโพธิ์เรียง คู่กับเรือทองแขวนฟ้าของบ้านใหม่

เรือเหินหาว คู่กับ เรือหลาวทอง

ต่อด้วยเรือเอกไชยของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล และเรือไชยของพระเจ้าลูกเธอ และพระองค์เจ้าต่างกรม

จากนี้เป็นเรือขบวนคู่ คือ

เรือมังกร คือ เรือตรีจไตรภพ

เรือจบจักรพาล

เรือนาค คือ เรือนาคจักรธำมร

เรือนาคธบองรัตน์

เรือโต คือ เรือกำแหงอาทิตย์

เรือโตฤทธิไชยเดช เรือมหิศโรรักราช

เรือเลี้ยงผา เป็นเรือประตู่ คือ

เรือของหมื่นรินทรเสนี เรือราชดุรง ของหมื่นศรีสทเทษ

ตามด้วยริ้วเรือแซ เป็นคู่ๆ ของพวกตำรวจ และขุนนาง ขุน พัน ตามลำดับ ปิดด้วย เรือพิฆาต ๒ คู่ของ ตำรวจนอก และตำรวจในซึ่งเมื่อรวมเรือพิฆาตในกระบวนแล้ว มีประมาณ ๑๐๐ ลำ

จากริ้วกระบวนเรือในลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง และบทเห่เรือของเจ้าฟ้ากุ้งนั้น มีที่ต่างกันคือริ้วกระบวน เรือในลิลิตพยุหยาตราเพชรพวงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะจัดใหญ่กว่าครั้งพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โดยมีสิ่งที่แตกต่าง คือ

๑. ตำแหน่งที่ตั้งของเรือ ตรงที่เป็นเรือตั้งในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เดิมในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะเป็น เรือกัน และที่เรือตั้งเดิมจะมีเรือหน้าเรือพระที่นั่ง ซึ่งตรงที่เป็นเรือหน้าในสมัยหลังเป็น เรือตั้ง พระซ้าย ตั้งผ้าไตร หรือพานพุ่มดอกไม้ ซึ่งมีหลายลำเรียงกัน (เรือตั้งแต่เดิมอยู่นำหน้าเรือพระที่นั่ง)

๒. ริ้วกระบวนเรือ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจัดแห่ออกเป็น ๔ สาย คือสายใน ๒ สาย และสายนอก ๒ สาย แต่ตรงตอนใกล้กับเรือพระที่นั่งเท่านั้นมิได้จัด ๔ สาย กระบวน ๔ สาย คือ

สายกลาง เป็นริ้วเรือพระที่นั่ง

เรียกว่า สายพระราชยาน

สายในซ้าย และสายในขวา

เป็นริ้วเรือแห่ เรียกว่า สายคู่แห่

สายนอกซ้าย และสายนอกขวา

เป็นริ้วเรือกัน เรียกว่า สายกัน

๓. ระเบียบกระบวน รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจัดแบ่งออกเป็น ๕ ตอน ตอนหน้าเรียกว่า กระบวนนอกหน้า ได้แก่ทหารกองนอก ถัดมาเป็นกระบวนในหน้า ได้แก่ทหารรักษาพระองค์ ตอนกลางเป็น กระบวนเรือพระราชยาน ตอนหลังชั้นในเรียกว่า กระบวนในหลัง ได้แก่ ทหารกองนอกและกระบวนนอกหลัง ทั้ง ๕ ตอนนี้ มีเรือประตู่คั่นทุกตอน

กระบวนนอกหน้า มี

๑. เรือพิฆาต ๓ คู่ ไม่มีชื่อ พวกขุนศาลลงประจำทั้ง ๖ ลำ ไม่ทราบรูปร่างของเรือ

๒. เรือแซ ๕ คู่ มีผู้ลงประจำฝ่ายซ้ายและขวา คือ

๑. สมิิงเพชรน้อย

สมิงนครอินทร์

๒. พญาพระราม

พระยาเกียรติ

๓. หลวงท่งสื่อ

พระไชยแก้ว

๔. พระยาราไชศวรรย์

พระสมบัติบาล

๕. พระยาจุฬาราชมนตรี

หลวงศรียศ

๓. เรือชัย ๑๐ คู่ มีเรือเข้าริ้ว ฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา คือ

๑. เรือดาวชัยเทพนทร์

เรือชั้นธรรณธรรม

๒. เรือสุพรรณดาว

เรือชัยชั้น

๓. เรือชัยเขจรพาชี

เรือชัยอัครบวร

๔. เรือชัยฤทัย

เรือชัยฤทัย

๕. เรือชัยทะยานทิพ (หลวงศรีกลัสมุหสัสดี)

เรือชัยอธิการ (หลวงเทพา)

๖. เรือเกิดฤทัย (พญารามคำแหงกองอาสา)

เรือชัยผู้เลิศ (พญาพิชัยสงคราม)

๗. เรือสฤทัย (พญาวิจิตรณรงค์) กรมขุนทอง

เรือชัยชำนาญ (พญาพิชัยรัตนฤทัย)

๘. เรือพิษณุชัย (พญาเดโช)

เรือชัยเรืองฤทัย (พญาท้ายน้ำ)

๙. เรือชัยนทีหวั่น (กรมนา)

เรือชัยไทรธรณี (กรมเมือง)

๑๐. เรือขจรชัย (กรมคลัง)

เรือชัยนคร (กรมวัง)

๔. เรือรูปสัตว์ ๒ คู่

เรือราชสีห์น้อย (พระมหาอำมาตย์)

เรือคชสีห์น้อย (พญาสุรเสนา)

เรือราชสีห์ใหญ่ (สมุหนายก)

เรือคชสีห์ใหญ่ (พญาสุรเสนา)

๕. เรือรูปสัตว์อีก ๑ คู่ เป็นเรือประตุน้ำขึ้นนอก สำหรับคั่นกระบวนนอกหน้ากับกระบวนในหน้าฝ่ายซ้าย และฝ่ายขวา คือ

เรือม้าใหญ่ (พระราชนิกร)

เรือเลี้ยงผาใหญ่ (พระเทพอรขุน)

กระบวนในหน้า มีเรือรูปสัตว์ ๑๒ คู่ ประจำฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา คือ

๑. กระบี่สุรพิมาน (หลวงพรหมนาวา)

เรืออัมมะ (หลวงอินทรนาวา)

๒. เรือนำอินทรี

๓. เรือนกหัสติณ อาสาหกเหล่า

๔. เรือนกเทศ

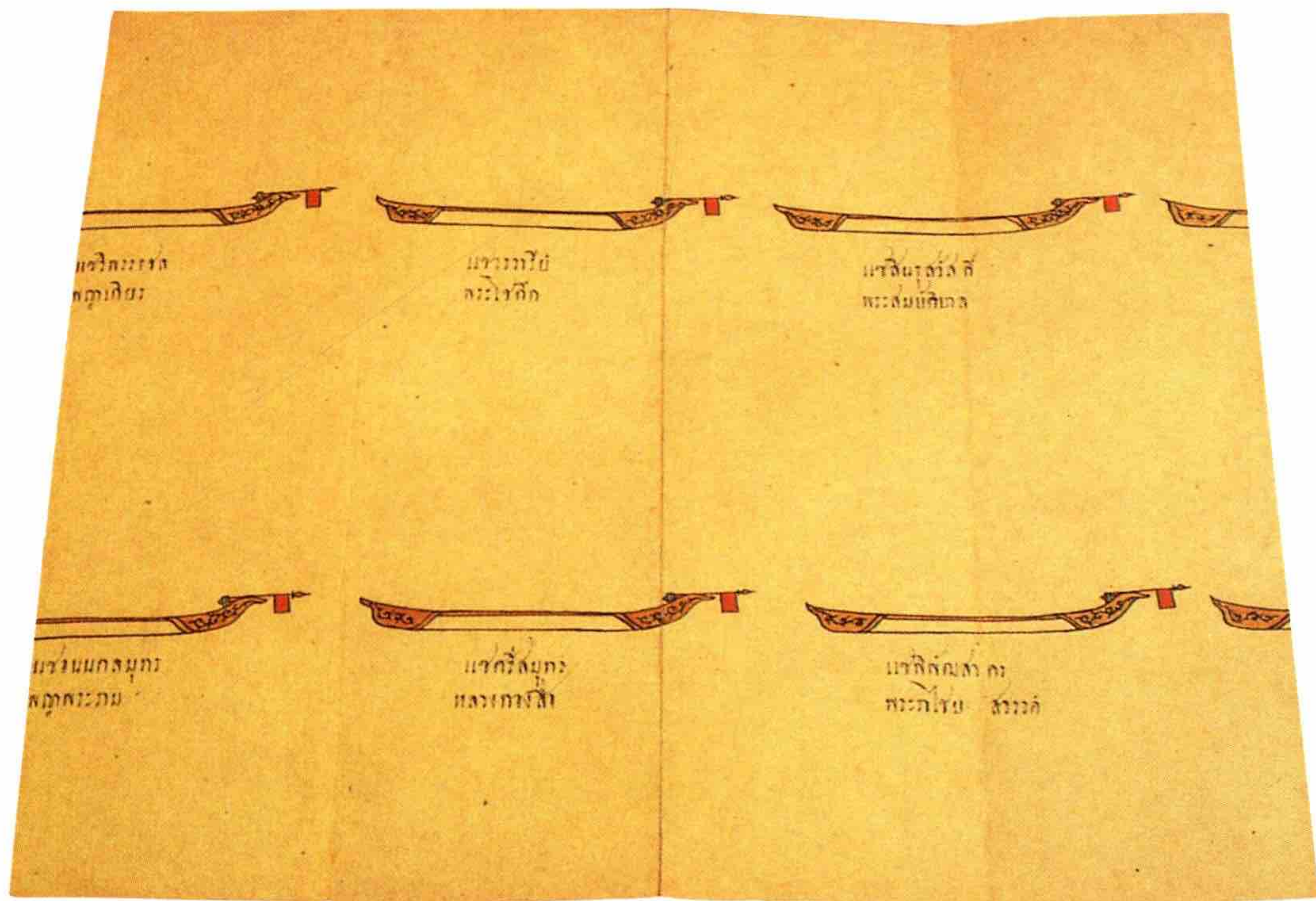
๕. เรือนกหงอนตัว

๖. เรือสิงโต (กรมพระตำรวจ)

๗. เรือกิเลน (หลวงสิทธิสำแดงรณ ฝ่ายซ้าย และ หลวงศรีสำแดงฤทัย ฝ่ายขวา)

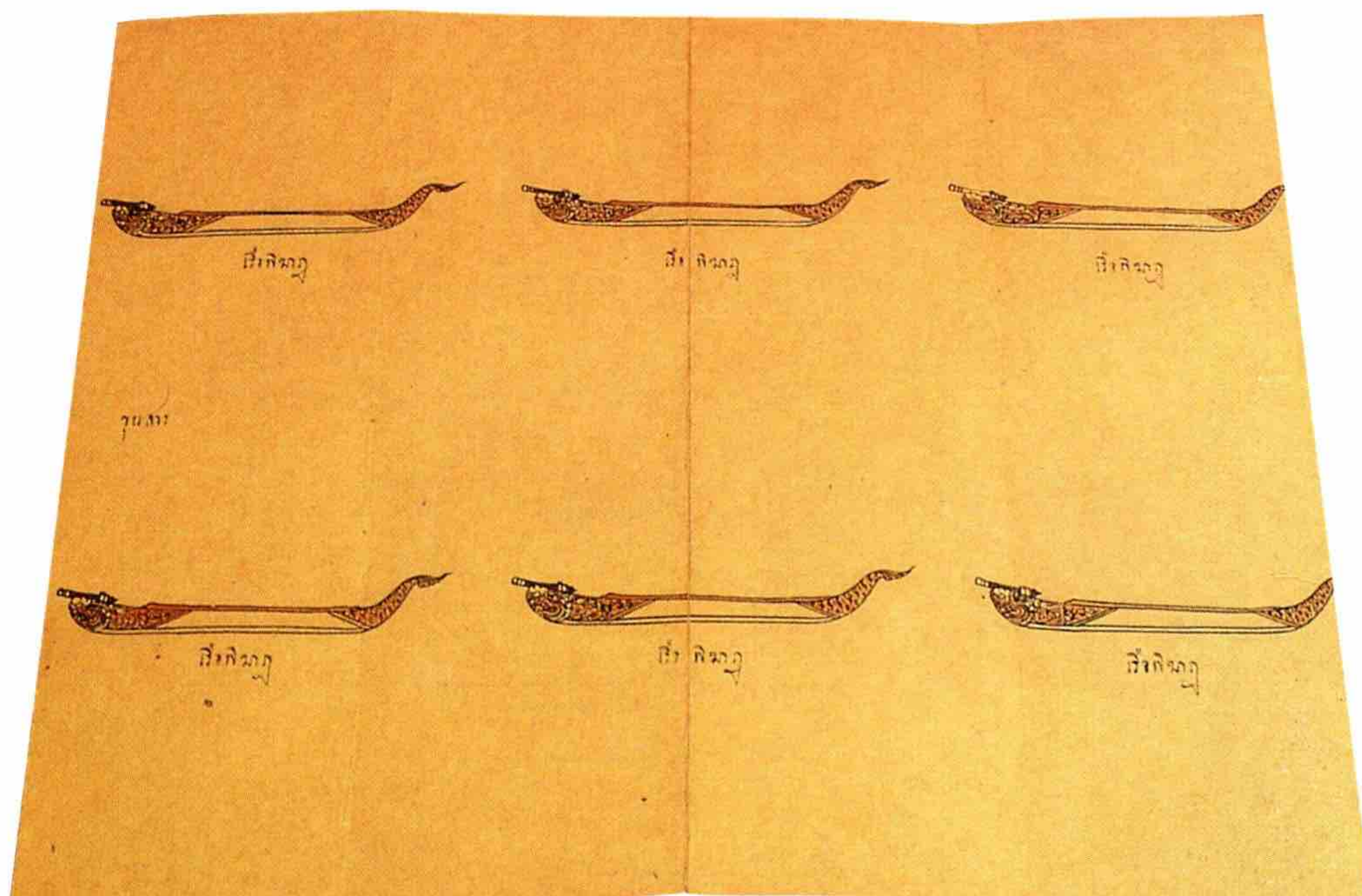
๘. เรือสิงห์

๙. เรือนาค ไม่อาจทราบได้ว่ากรมใด

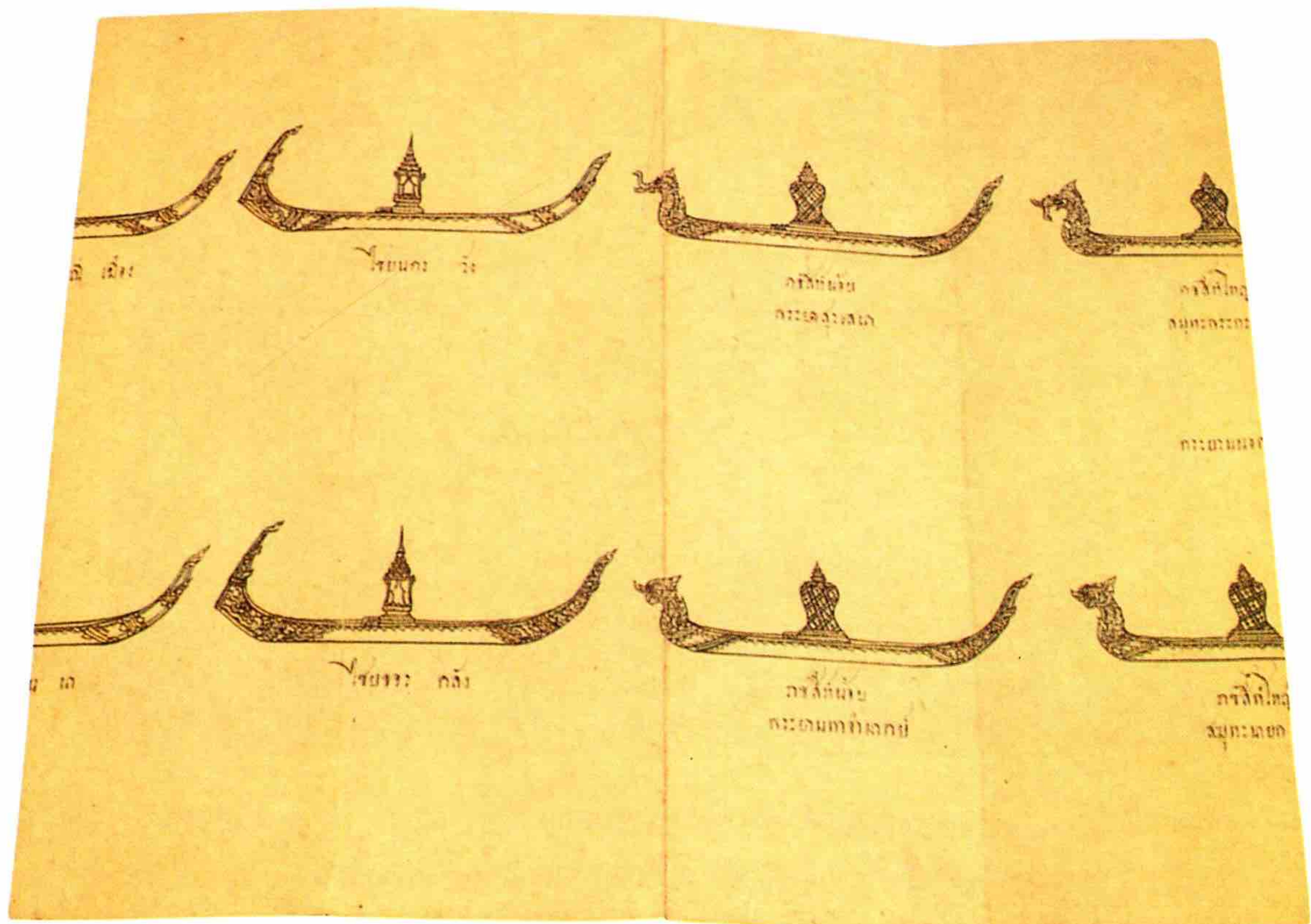
ลักษณะเรือแซ สมัยกรุงศรีอยุธยา จากสมุดภาพเรือกระบวนพยุหยาตราของลพบุรี รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

Group of Rua Sae in the Ayutthaya preserved from the manuscript.

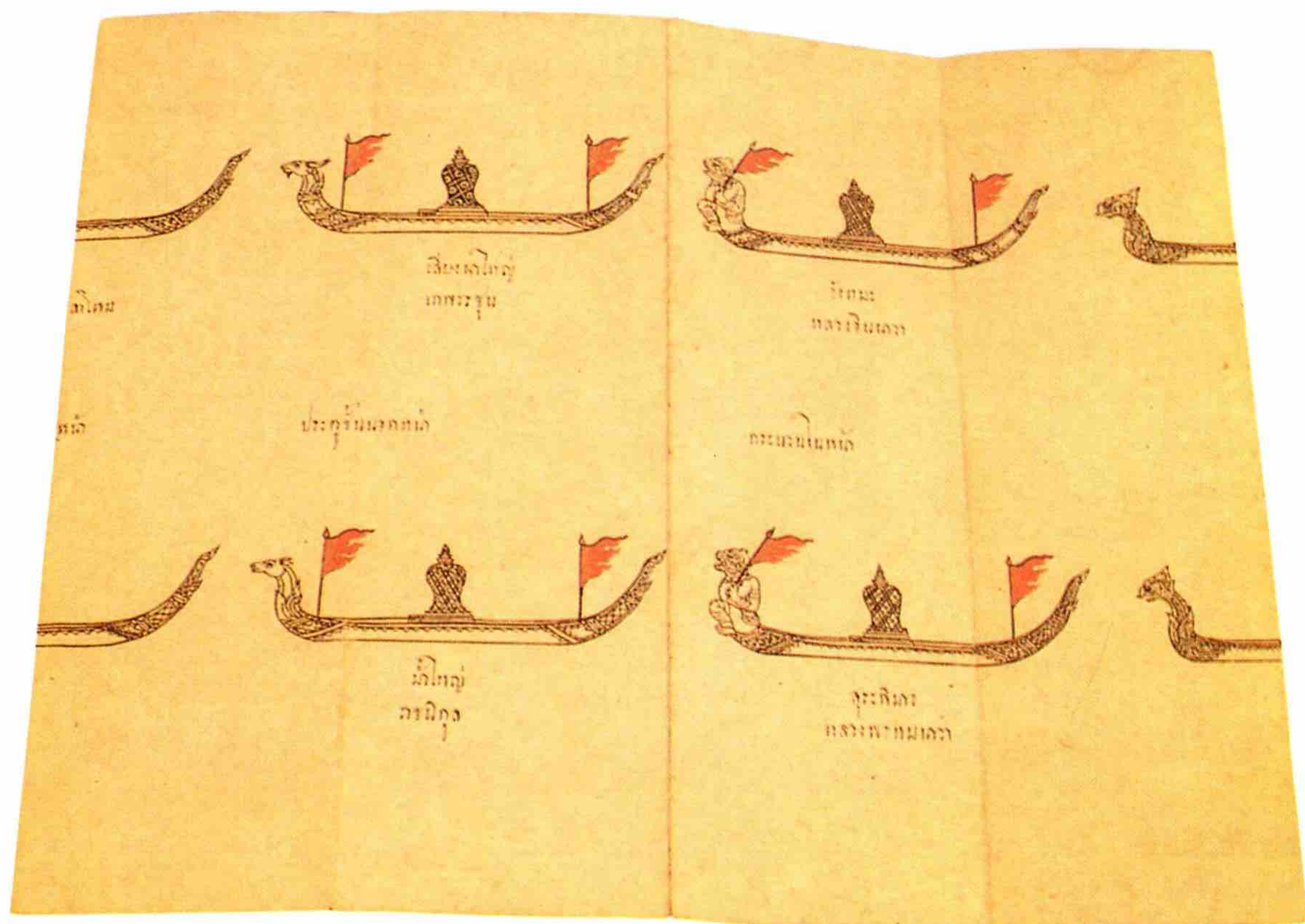

ลักษณะเรือพิฆาต สมัยกรุงศรีอยุธยา จากสมุดภาพเรือกระบวนพยุหยาตราของลพบุรี รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

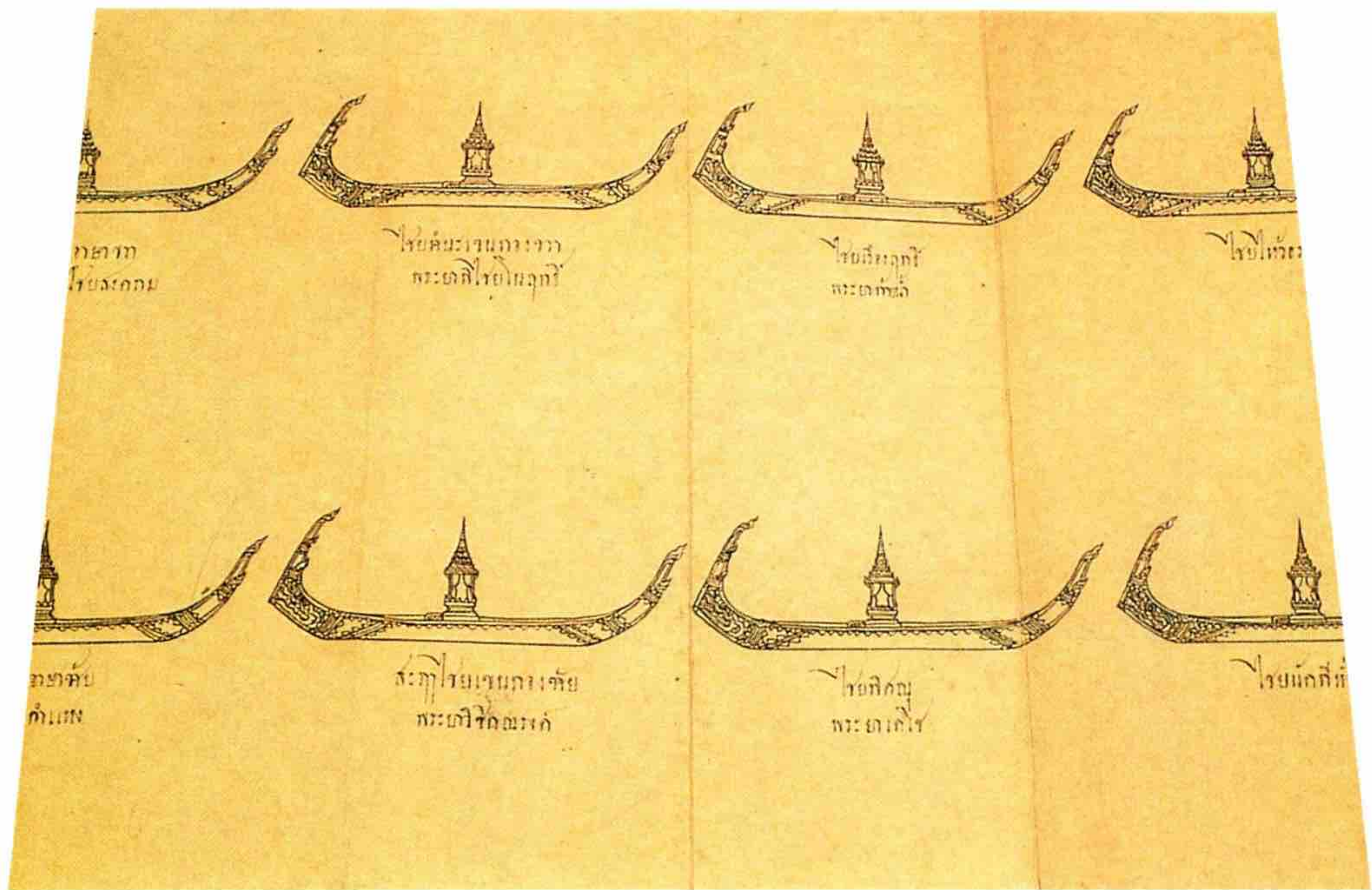
A group of Rua Phikhat Barges of the Ayutthaya period from the manuscript made during the reign of King Narai the Great.

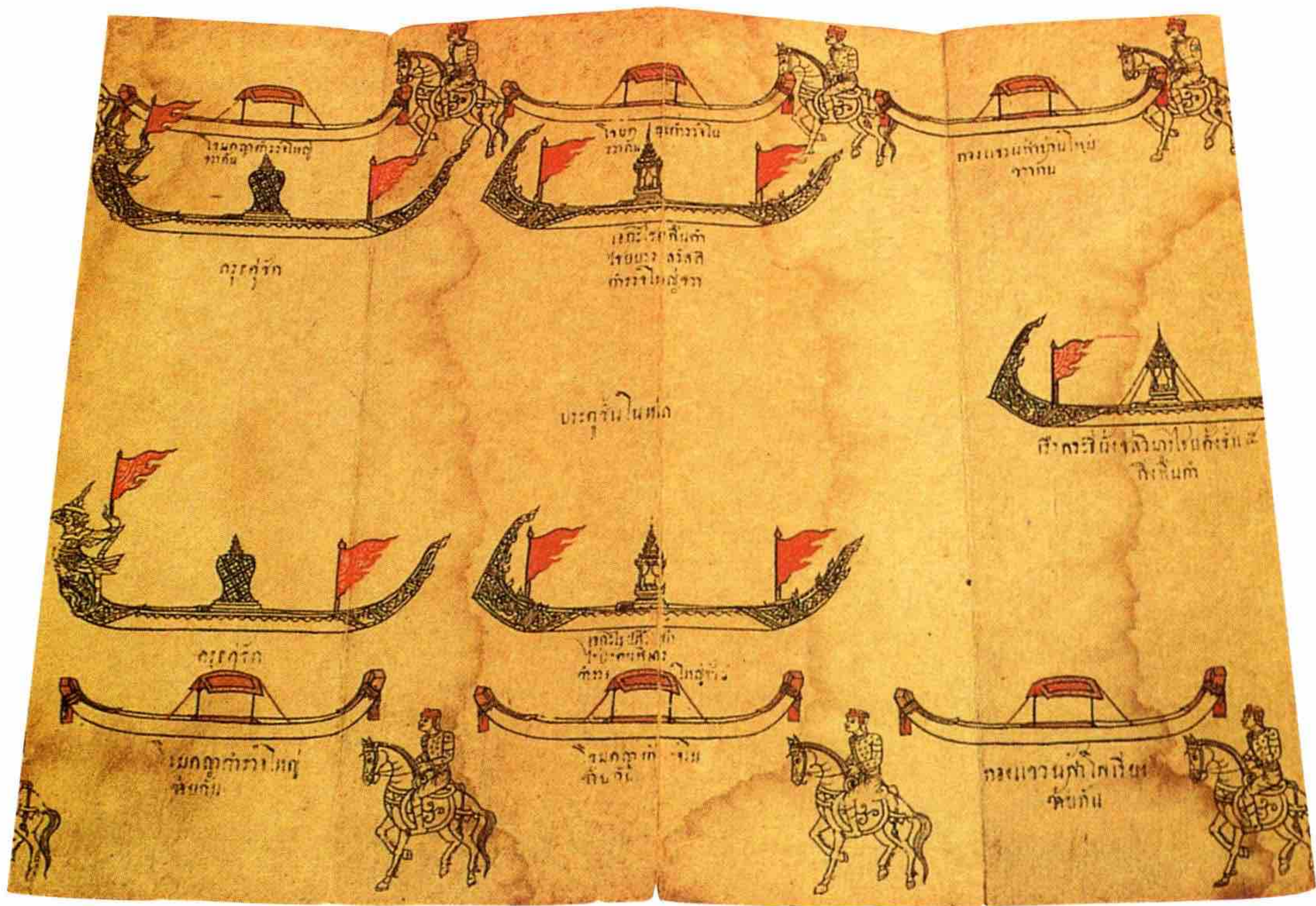
ลักษณะเรือคชสีห์ สมัยอยุธยา (จากสมุดภาพริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)
Rua Khotchasi of the late Ayutthaya period.

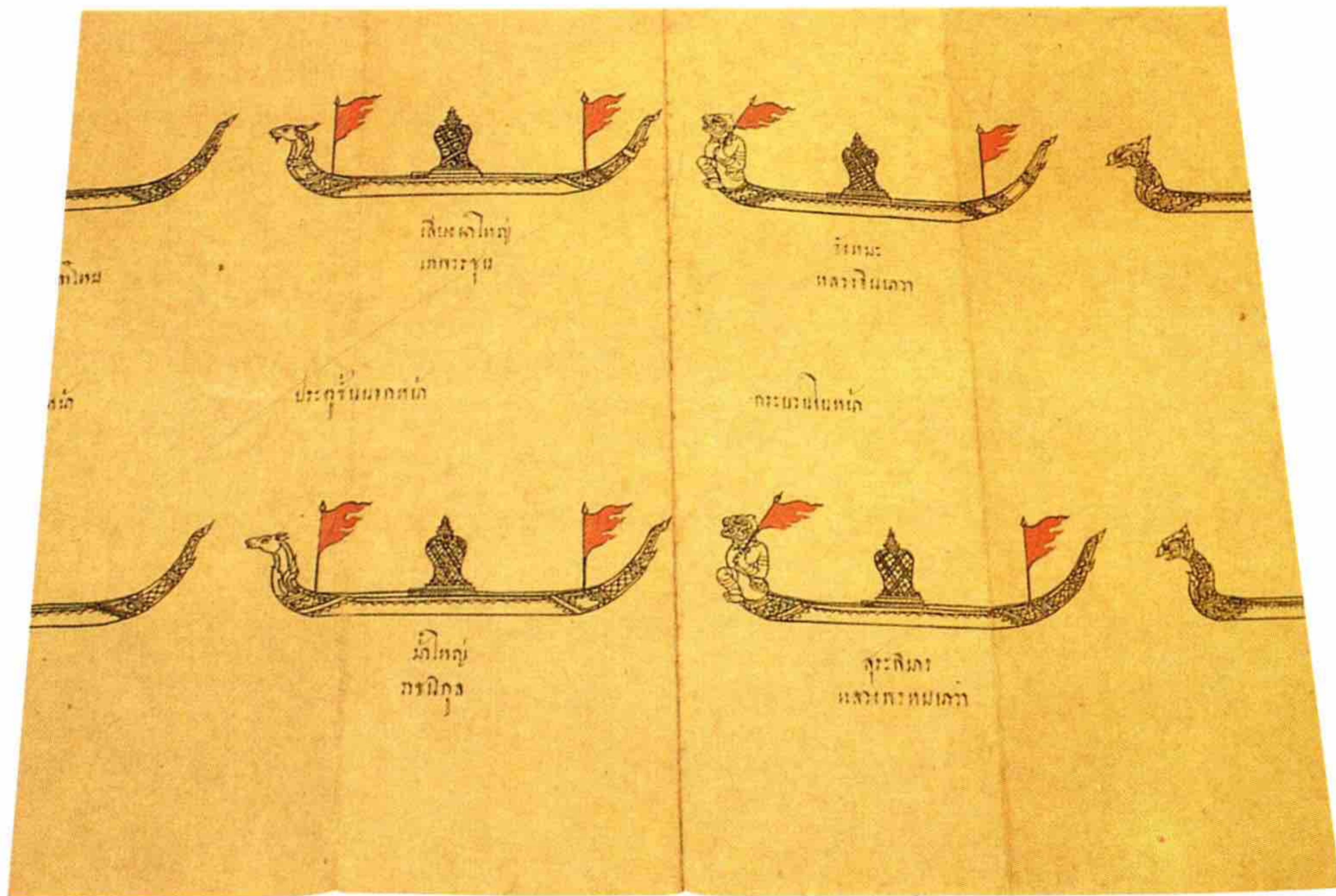
ลักษณะเรือเลียงผาใหญ่ และเรืออังมะ สมัยอยุธยา
(จากสมุดภาพริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช)
Rua Liang Pha Yai and Rua Angma of the late Ayutthaya period.

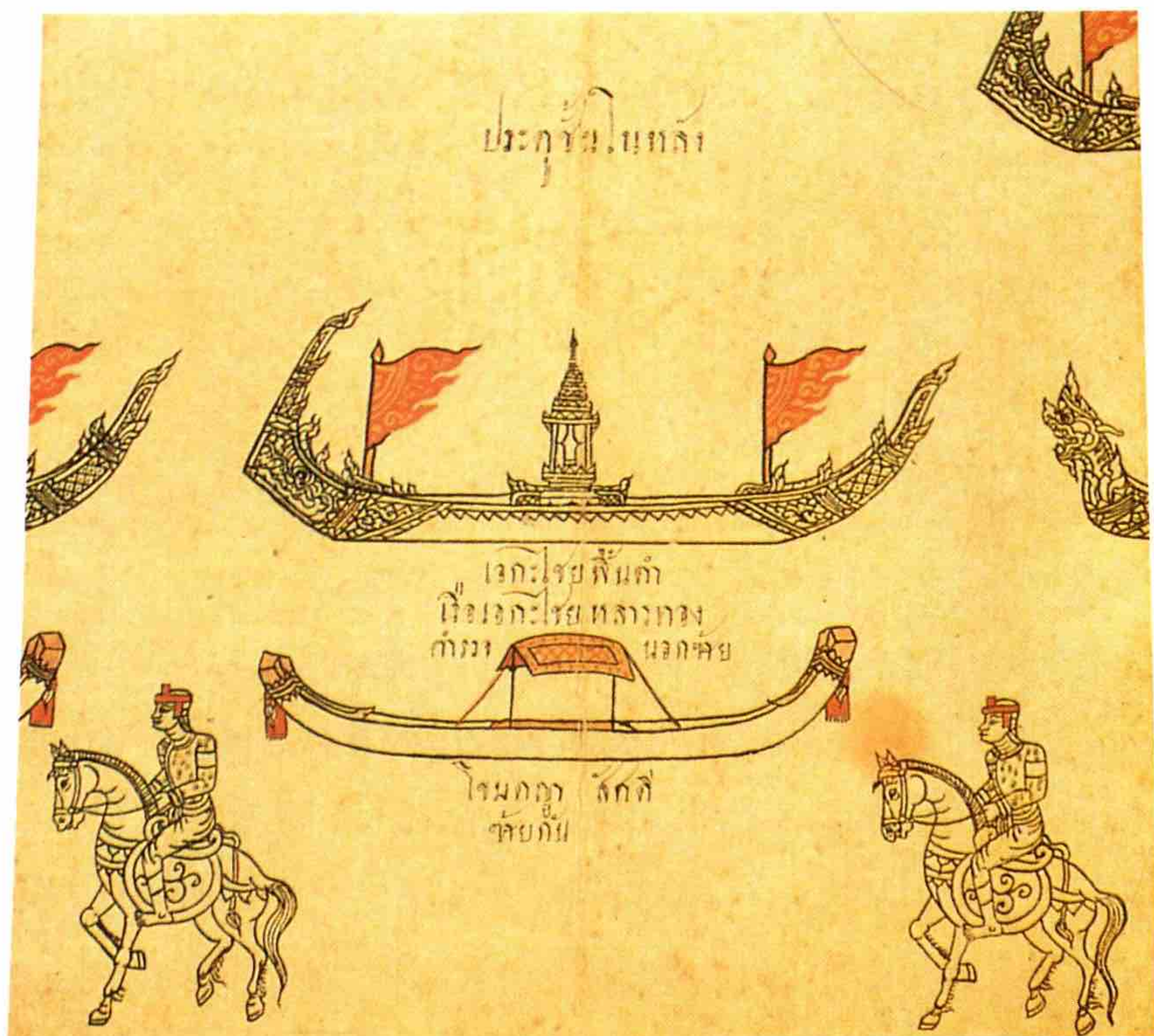
ลักษณะเรือชัยหรือไชย สมัยกรุงศรีอยุธยา จากสมุดภาพริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารค รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
 Rua Chai or Chaiya of the King Narai the Great's Reign.

ลักษณะเรือขมดยา เรือครุฑคู่ชั้ก และเรือพระที่นั่งขลวิมานไชย ในริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารค สมัยกรุงศรีอยุธยา
 นอกจากนั้นเรายังทราบถึงการจัดริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารคใหญ่แบบ ๔ สาย สายกลางเป็นริ้วเรือพระที่นั่งบนฝั่ง
 จะมีม้าแข่งคอยเฝ้าตระเวนตามกระบวนเรือ เพื่อถวายอารักขาอีกชั้นหนึ่งด้วย ซึ่งปัจจุบันทำไม่ได้แล้ว
 Rua Khamodya, Rua Khut Khu Chak and Rua Chol Wimarn Chai in the Royal Barge Procession during
 the King Narai the Great's time.

ลักษณะเรือรูปสัตว์ต่างๆ เช่น เรือสิงห์ใหญ่ และเรือสิงห์เล็ก เรืออังกะมอ กับ เรือสุระพินาร สมัยกรุงศรีอยุธยา
จากสมุดภาพริ้วกระบวนพยุหยาตราของลพบุรี รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
Barges with animal figure-heads during the King Narai the Great's time.

ลักษณะเรือเอกไชยพินาศ และเรือเอกไชยพินาศ สมัยกรุงศรีอยุธยา
จากสมุดภาพริ้วกระบวนพยุหยาตราของลพบุรี รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
Rua Ekachai Lau Thong and Rua Khamodya of the late Ayutthata period.

เรืออักษรพรมไชย และเรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งลำทรง
สมัยกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

Rua Aksorn Phrom Chai and Rua Sri Samattha Chai of the King Narai the Great's time.

๑๐. เรือนาคสามเศียร

๑๑. เรือเหรา ชื่อ นาควาสกรี (จมีนศรีสรักษ์) เรือนาคเคหา (จมีนเพญญักดี)

๑๒. เรือครุฑคู่ชัก

ถัดมาเป็นเรือเอกชัย ๑ คู่ จัดเป็นเรือประตุน้ำชั้นใน คันกระบวนในหน้ากับกระบวนพระราชยานอันเป็นเรือของกรมพระตำรวจใหญ่ฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา คือ

เรือชัยรัตนพิमान พื้นดำ

เรือชัยบวรสวัสดิ์ พื้นดำ

ตั้งแต่เรือนาคสามเศียรในกระบวนในหน้า คู่ที่ ๑๐ มา มีเรือโหมดยา ซ้อนสายนอก จัดเป็นเรือกันอีก ๕ คู่คือ

๑. เรือของกองเกณฑ์หัตถ์อย่างฝรั่ง

๑ คู่

๒. เรือของกองอาสาพิเศษ

๑ คู่

๓. เรือของกรมพระตำรวจใหญ่

๑ คู่

๔. เรือของกรมพระตำรวจใน

๑ คู่

๕. เรือทองแขวนฟ้า (ชาวบ้านโพธิ์เรียง) เรือทองแขวนฟ้า (ชาวบ้านใหม่)

กระบวนเรือพระราชยาน จัดเรียงกันในสายกลางสายเดียว ตามลำดับ ดังนี้

๑. เรือพระที่นั่งชลพิमानชัย เป็นเรือกึ่งพื้นดำ

๒. เรือพระที่นั่งไกรสรมาศ เป็นเรือกึ่งพื้นดำ

๓. เรือพระที่นั่งศรีพิमानชัย เป็นเรือกึ่งพื้นดำ

๔. เรือพระที่นั่งไกรแก้วจักรรัตน์ เป็นเรือกึ่งพื้นดำ

๕. เรือพระที่นั่งศรพรหมชัย เป็นเรือกึ่งพื้นแดง

๖. เรือพระที่นั่งศรีสมรรถชัย เป็นเรือกึ่งพื้นดำ จัดเป็นเรือพระที่นั่งทรง

๗. เรือพระที่นั่งไกรสรมุข เป็นเรือกึ่งพื้นดำ จัดเป็นเรือพระที่นั่งรอง

ต่อมาเรือพระที่นั่งรอง ก็จะเป็นเรือพระที่นั่งกึ่งเรียงคู่อยู่สามใน เป็นเรือพระที่นั่งสำรองอีก ๑ คู่ คือ เรือพระที่นั่งไกรสรจักร ฝ่ายซ้าย กับเรือพระที่นั่งศรีสุนทรชัย ฝ่ายขวา ซึ่งทั้งหมดกระบวนเรือพระราชยานเท่านี้จากนั้นเป็นเรือประตูลงชั้นในคันกระบวนเรือพระราชยานกับกระบวนในหลัง โดยใช้เรือเอกชัย ๑ คู่ เป็นเรือของกรมพระตำรวจนอก คือ เรือหลาวทอง ฝ่ายซ้าย กับ เรือเหินหวา ฝ่ายขวา

แต่ระหว่างเรือพระที่นั่งคู่ท้ายกับเรือประตูลงชั้นในนี้ ทางสายนอกมีเรือโหมดยา จัดเป็นเรือกัน ๒ คู่คือ

เรือของกองทหารใน

๑ คู่

เรือของกรมพระพิสดั

๑ คู่

กระบวนในหลัง จัดออกเป็น ๓ สาย คือ สายกลาง มีเรือพระที่นั่งเอกชัย เรียงกัน ๒ ลำ คือ

๑. เรือพระที่นั่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า)

๒. เรือพระที่นั่งเจ้าต่างกรม

อีก ๒ สาย คือ สายในฝ่ายซ้าย และสายในฝ่ายขวา เป็นเรือรูปสัตว์ ๓ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ เรือมกร (พระอินทร์รักษา)

คู่กับ เรือมกร (พระพรหมรักษา)

ครุฑโขนเรือ

ศิลปอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓

BOW OF THE ROYAL BARGE
-REPRESENTING GARUDA

AVUTTHAYA STYLE 17-18 CENTURY A.D.

คู่ที่ ๒ เรือนาคสามเศียร ชื่อ นาคทองรัตน (ของจมีนเสมอใจราช)

คู่กับ เรือนาคจักรคทาธรทอง (จมีนไวยวรรณ)

คู่ที่ ๓ เรือสิงโต

จากนี้เป็นเรือประตูลังขึ้นนอกคันกระบวนในหลังกับกระบวนนอกหลัง ซึ่งใช้เรือรูปสัตว์อีก ๑ คู่ จัด
ฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา คือ

เรือม้าน้อย ของหมื่นศรีสหเทพ กับ เรือเลียงผาน้อย ของหมื่นนรินทรเสนี

กระบวนนอกหลัง ประกอบด้วยเรือแซ ๓ คู่ เรือพิฆาต ๒ คู่ โดยมีทราบกรมที่ประจำลำ

รวมเรือในริ้วกระบวนครั้งรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีทั้งสิ้น ๑๑๓ ลำ และนอกจากนี้แม้ว่า
จะเป็นกระบวนเรือ แต่ก็ปรากฏว่ามี ม้าแข่ง เดินแข่งบนตลิ่งในระยะกระบวนเรือตอนที่เรียงเป็น ๔ สาย
อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อกอยถวายเป็นอาภรณ์ และตรวจดูความเรียบร้อยของริ้วกระบวน

สำหรับริ้วกระบวนเรือในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศที่ปรากฏในบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร-
ไชยเชษฐสุริยวงศ์ หรือ เจ้าฟ้ากุ้งนั้น ปรากฏชื่อเรือเพียงไม่กี่ลำ ซึ่งทำให้เข้าใจว่าอาจจะจัดเป็นเพียง ๓ สาย
คือ

ฝ่ายขวา มี เรือคชสีห์น้อย ของ พระยาสุรเสนา ต่อด้วยเรือคชสีห์ใหญ่ ของ สมุหพระกลาโหม

ฝ่ายซ้าย มี เรือราชสีห์น้อย ของ พระยามหาอำมาตย์ ต่อด้วยเรือราชสีห์ใหญ่ ของ สมุหนายก
จากนั้นก็เรือประตูลังขึ้นนอก

ฝ่ายซ้าย มี เรือม้าใหญ่ ของ พระยาราชนิกุล

ฝ่ายขวา เป็นเรือเลียงผาใหญ่ ของ พระยาเทพอรชุน

ถัดไปก็เรือรูปสัตว์ ๓ คู่คือ

๑. เรือนกอินทรี	ของกรมอาสาท้าว	ประจำทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา
๒. เรือสิงห์	ของกรมพระตำรวจ	ประจำทั้งฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา
๓. เรือนาควาสุกรี (จมีนศรีสรักษ์)		เรือนาคเหรา (จมีนสรพรเพญภักดี)

แล้วจึงถึงเรือพระที่นั่งเป็นสายกลาง เรียงกัน ๕ ลำ คือ

๑. เรือพระที่นั่งครุฑ	เป็นแบบเรือตั้ง
๒. เรือพระที่นั่งรัตนพิमानชัย	เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง
๓. เรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์	เป็นเรือพระที่นั่งรอง
๔. เรือพระที่นั่งไกรสรมุข	เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง
๕. เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย	เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง

แต่อย่างไรก็ดีเรือที่กล่าวถึงก็มีชื่อซ้ำกัน แสดงว่าได้สืบทอดต่อมาจากสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช
มิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก จนมาในรัชกาลพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือพระเจ้าตากสินมหาราชก็เข้าใจว่ายังคงมี
เรือพระที่นั่งอยู่บ้าง และสร้างขึ้นใหม่บ้างเพื่อให้เพียงพอแก่การนำไปใช้ในการรบซึ่งมีอยู่เกือบตลอดรัชกาล
เพราะเรือที่มีอยู่เดิมแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาได้ถูกพม่าเผาไปเสียมากนั่นเอง

ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช แห่งกรุงธนบุรี ได้ปรากฏว่ามีเรือต่างๆ ใช้ดังกล่าวอยู่ในหมายรับสั่ง เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกตที่ท่าเจ้าสนุก จังหวัดสระบุรี ซึ่งเรือที่ปรากฏชื่อเป็นลักษณะเรือ มี

๑. เรือพระที่นั่ง	๒. เรือโฆมดยาทอง
๓. เรือคู่แห่	๔. เรือโฆมดยาใหญ่
๕. เรือโฆมดยาน้อย	๖. เรือศิระชนก
๗. เรือกราบ	๘. เรือพระที่นั่งกราบ
๙. เรือตั้ง	๑๐. เรือสามบ้าน
๑๑. เรือกุหลาบ	๑๒. เรือญวน
๑๓. เรือโฆมดยาแห่ไฟ	๑๔. เรือโฆมดยาไฟตั้ง
๑๕. เรือโฆมดยานวย	

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช^๑ รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ใน พ.ศ. ๒๓๒๕ ตรงกับวันพุธ เดือน ๑๑ แรม ๔ ค่ำ เบญจศก ได้เสด็จไปพระราชทานพระกฐินทางชลมารค ณ วัดบางหว้าใหญ่ กับวัดหงส์ ทรงใช้กระบวนเรือและเรือพระที่นั่งดังนี้

เรือทรงพระกฐิน ใช้เรือพระที่นั่งใหญ่ แคร่จตุรมุข มีตำรวจใหญ่เป็นพนักงาน มหาดเล็กห่มชมพูพาย ทอดหน้า ฝีพายตำรวจใหญ่พายทอดหลัง ใบบายปิดทองส่วนด้ามพายทาสีแดง หัวหมื่นตำรวจใหญ่ถือ ธงสามชาย ที่หน้าเรือ ๑ คน พายเรือตำรวจใหญ่ ๓ คน ขุนหมื่นสุภรัตน์ไปสำหรับผ้าพระกฐิน ๑ คน แตรสังข์ แตรทอง ๑ คู่ แตรฝรั่งของฮอลันดา ๑ คู่ สังข์ ๑ คน ผู้ตบแต่งเรือพระกฐิน คือ นายชิด หลวงอินทรเทพ หลวงพิเรนทรเทพ หมื่นไชยาภรณ์ หมื่นไชยภูษา ผู้ตรวจตรา คือ พันพรหมราชกลาโหม

เรือตั้งอาสาพิเศษ ช้ายขวา ชักเรือพระกฐิน พันจันท์เกณฑ์ในเรือตั้งใส่ปีพาทย์รามัญ ๑ ลำ ใส่ละครรำ ๑ ลำ เป็นเรือแห่ ๔ ลำ

เรือพระที่นั่งทรง คือเรือพระที่นั่งศรีสักหลาด พื้นแดงเขียนลายรดน้ำ

เรือคู่ชัก ๒ ลำ คือ เรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า ของบ้านใหม่ กับของโพธิ์เรียง

เรือตั้งนำเสด็จ ๔ คู่ คือเรือตั้งทหารใน ขวา ๑ ลำ ช้าย ๑ ลำ เรือเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งขวา ๑ ลำ ช้าย ๑ ลำ อีก ๒ คู่ ต้นฉบับขาด

เรือตามเสด็จ มีเรือตำรวจใน เรือขาววัง เรือข้าทูลละอองพระบาท

ลักษณะเรือพระที่นั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทราบได้จากใน “กลอน นิราศ” พระนิพนธ์สมเด็จพระบวรราชเจ้ากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งทรงเป็นแม่ทัพเรือยกทัพไปตี ทักษิณที่นครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๓๒๙ ได้ทรงบรรยายลักษณะเรือพระที่นั่งไว้ด้วยว่าเป็นเรือครุฑ

^๑ ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ เล่ม ๒ หน้า ๘๒-๘๓.

“...ที่นั่งครุฑทอดท่าเตรียมเสด็จ
จับพระยานาคินทร์บินรวบรัด
ลงยันต์ลายทองตำรับหลวง
จ่ารงค์รำใส่ช่องสองข้างครุฑ

ดังจะเห็นภามาสดุดาจอัด
สองหัตถ์ถือธงพิไชยยุทธ
เด่นดวงเป็นรูปวายุบุตร
ฝรั่งคอยเตรียมชุดจะจุดปืน...”

ซึ่งเรือพระที่นั่งครุฑนี้เมื่อยามว่างศึก ก็นำมาเข้าริ้วกระบวนพยุหยาตราประกอบพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน หรือเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทด้วยนั่นเอง

ในรัชกาลนี้ นอกจากจะมีกระบวนหลวงที่จัดเป็นกระบวนพยุหยาตรากรีธาทัพเรืออย่างโบราณแล้ว^๑ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท และประจาราษฎร์ที่มีฐานะยังได้ตกแต่งเรือด้วยลักษณะต่างๆ เช่น ทำเป็นจระเข้ เป็นหอย เป็นปลา และเป็นสัตว์น้ำต่างๆ มาสมทบเข้ากระบวน เป็นกระบวนนำและกระบวนตามกระบวนหลวง เรือบางลำก็มีวงปี่พาทย์และการเล่นต่างๆ ไปในเรือด้วยซึ่งเรือดนตรีในกระบวนนี้ก็มีมาแต่โบราณแล้ว เพื่อให้ฝีพายไม่เหน็ดเหนื่อยเร็ว แต่ให้มีความสุขสนุกสนานไปด้วย

อย่างไรก็ดีพบว่ามีการใช้กระบวนเรือในงานพระเมรุด้วย แต่เป็นไปอย่างน้อย ดังเช่นในงานพระเมรุพระบรมศพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อราว พ.ศ. ๒๕๓๖ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เสด็จโดยกระบวนเรือซึ่งเรียกว่า กระบวนทางชลมารคไปยังวัดบางยี่เรือ (ปัจจุบัน คือ วัดอินทาราม ฝั่งธนบุรี) ในกระบวนทางชลมารค ประกอบด้วยเรือ ดังนี้

เรือพระที่นั่ง ศรีสุทโธล พลพาย ๕๘ คน

เรือพระที่นั่ง ทองแขวนฟ้า บ้านใหม่ พลพาย ๕๗ คน

เรือพระที่นั่ง ทองแขวนฟ้า โปธิ์เรียง พลพาย ๕๗ คน

เรือดั่งทหารในซ้าย	เรือดั่งทหารในขวา	(พลพายลำละ ๖๐)
เรือเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งซ้าย	เรือเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งขวา	(พลพายลำละ ๕๒)
เรืออาสาพิเศษซ้าย	เรืออาสาพิเศษขวา	(พลพายลำละ ๖๗)

อย่างไรก็ดี บริเวณลำน้ำระหว่างทางเสด็จตั้งแต่ฉนวนน้ำประจำทำถึงวัดบางยี่เรือมีการรักษาความปลอดภัยด้วยเรียกว่า เรือจุกช่อง ส่วนที่วัดบางยี่เรือ มีการเกณฑ์ทนายคบกหอกล้อมวง และตั้งกองคอยเหตุอยู่ท้ายน้ำที่ด้านบางหลวง ๑๓ คน มีหลวงสรเสนี ขุนราม ขุนชนะ พร้อมไพร่ถือหอกล้อม ๑๐ คน เรือจุกช่องของกองต่างๆ มีดังนี้

๑. เรือตำรวจใหญ่ ซ้าย	๒	คน
จุกช่องที่ แม่น้ำกฐิน	๒	คน
ที่ คลองริมบ้านพระอภัยวานิช (วัดกัลยาณมิตร)	๒	คน
ที่ คลองวัดบางสะไก่อ	๒	คน
ที่ คลองวัดบางยี่เรือ	๒	คน

^๑ กระบวนพยุหยาตรา, ม.ร.ว.แสงสุริย์ ลดาวัลย์ ตำราสอนในคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

๒. เรือตำรวจใหญ่ ขวา	
จากช่องที่ คลองคูกรุงธนบุรีต่อคลองบางกอกใหญ่	๒ คน
คลองวัดสังข์กระจาย	๒ คน
คลองบางลำเจียก	๒ คน

นอกจากนี้มีพวกล้อมวง อีก ๒๘๐ คน แบ่งเป็น

ตำรวจใหญ่ ชาย และขวา	กองละ	๓๐	คน
ทหารในซ้าย และขวา	กองละ	๒๐	คน
ทนายเลือกหอ กซ้ายและขวา	กองละ	๒๐	คน
สนมทหารซ้าย และขวา	กองละ	๑๕	คน
อาวุธพิเศษที่ใช้ คือ ปืนท้ายที่นั่ง รวม ๑๒ กระบอก		๓๖	คน
แบ่งเป็น ตำรวจในซ้ายและขวา	ปืนกองละ	๒	กระบอก
	คนกองละ	๖	คน
ตำรวจใหญ่ ชายและขวา	ปืนกองละ	๒	กระบอก
	คนกองละ	๖	คน
อาสาเดโช และอาสาท้ายน้ำ	ปืนกองละ	๑	กระบอก
	คนกองละ	๖	คน
อาสาซ้าย และอาสาขวา	ปืนกองละ	๑	กระบอก
	คนกองละ	๓	คน

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้แต่งเรือเป็นกระบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ เสด็จไปถวายผ้าพระกฐิน มีเรือที่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทแต่งเป็นรูปต่างๆ เข้ากระบวนเช่นรัชกาลก่อน ในรัชกาลต่อมาก็ได้จัดให้มีเช่นกันแต่อาจจัดเป็นกระบวนใหญ่บ้าง กระบวนน้อยบ้าง เพื่อไปถวายผ้าพระกฐินในเทศกาลเข้าพรรษาสืบต่อเรื่อยมาแม้ว่าในสมัยหลังจะเป็นยุคที่ทันสมัยที่จะใช้เรือรบทางแม่น้ำในการรบแล้วก็ยังคงรักษาเรือเหล่านั้นไว้สำหรับการพระราชพิธีด้วย

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างทำเรือพระที่นั่งกราบ พระที่นั่งเอกชัย พระที่นั่งประภอบ ขึ้นไว้เป็นเกียรติยศสำหรับแผ่นดิน^๑

๑. พระที่นั่งประภอบพื้นครามอ่อน ชื่อ รัตนดิลก ยาว ๑๙ วา ๒ ศอก ๗ นิ้ว ก้ำลึง ๖ ศอก
๒. พระที่นั่งประภอบพื้นแดง ชื่อ ศรีสุนทรไชย ยาว ๑๗ วา ก้ำลึง ๔ ศอก ๑ คืบ
๓. พระที่นั่งเอกไชยเขียนทองแดงพื้นแดง ยาว ๑๔ วา ๒ ศอก ๕ นิ้ว ก้ำลัว ๕ ศอก ๕ นิ้ว
๔. พระที่นั่งประภอบครุฑ ชื่อ มงคลสุบรรณ ยาว ๑๗ วา ๒ ศอก ก้ำลึง ๖ ศอก ๖ นิ้ว

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ เล่มที่ ๒, ศึกษาภัณฑ์พานิชย์, ๒๕๐๔ หน้า ๑๗๕-๑๗๘, ส่วนหนึ่งภาพเขียนคือกระบวนพยุหยาตราขลมารค ในพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

๕. พระที่นั่งเฑาะประกอบ ชื่อ สุวรรณเฑาะ ยาว ๑๗ วา ๒ ศอก กำลัง ๖ ศอก ๕ นิ้ว
๖. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สุธาสายตา พระวิเศษเทียนส่วยมาศ เมืองจันทบุรี ตัดไม้มาศยาว ๑ เส้นเศษ ถวาย ๑ ลำ โปรดให้หลาวเป็นเรือ ยาวตลอดทั้งโคน ๑ เส้น ๓ วา กำลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว
๗. พระที่นั่งรอง ชื่อ กลีบสมุทร เมืองไชยา ตัดไม้มาศถวาย โปรดให้หลาวเป็นเรือยาว ๑๕ วา ๒ ศอก กำลัง ๕ ศอก ๕ นิ้ว
๘. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ขจรกรุง เมืองไชยาตัดไม้มาศถวาย โปรดให้หลาวเป็นเรือยาว ๑๕ วา ๒ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว กำลัง ๕ ศอก
๙. พระที่นั่งกราบ ชื่อ รุ่งประสานสาย ยาว ๑๖ วา ๘ นิ้ว กำลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว
๑๐. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ขายลมทวล ยาว ๑๖ วา ๒ ศอก กำลัง ๔ ศอก ๓ นิ้ว
๑๑. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ประพาศแสงจันทร์ ยาว ๑๕ วา ๑ ศอก ๖ นิ้ว กำลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
๑๒. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ตะวันส่องแสง ยาว ๑๕ วา ๑ ศอก ๖ นิ้ว กำลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
๑๓. พระที่นั่งกราบ ชื่อ แท่งทองหล่อ ยาว ๑๕ วา ๓ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว กำลัง ๕ ศอก ๘ นิ้ว
๑๔. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สดใจขึ้น ยาว ๑๔ วา ๒ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว กำลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
๑๕. พระที่นั่งกราบ ชื่อ รื่นใจชม ยาว ๑๗ วา ๓ นิ้ว กำลัง ๕ ศอก ๑๑ นิ้ว

๑๖. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สมทรงสลาย ยาว ๑๕ วา ๓ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว ก่าลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว
 ๑๗. พระที่นั่งกราบ ยาว ๑๕ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๓ นิ้ว ก่าลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว
 ๑๘. พระที่นั่งกราบ ชื่อ ราโน ยาว ๑๒ วา ๒ ศอก ก่าลัง ๔ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว
 ๑๙. พระที่นั่งกราบ ชื่อ สุทธาทิพย์ ยาว ๑๑ วา ๑ ศอก ๖ นิ้ว ก่าลัง ๖ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
 ๒๐. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บัลลังก์ทอง ยาว ๑๒ วา ๑ ศอก ก่าลัง ๖ ศอก ๑ คืบ ๘ นิ้ว
 ๒๑. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บัลลังก์เงิน ยาว ๑๑ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๒ นิ้ว ก่าลัง ๖ ศอก ๑ คืบ
 ๒๒. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บัลลังก์แก้ว ยาว ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว ก่าลัง ๖ ศอก ๘ นิ้ว
 ๒๓. พระที่นั่งกราบ ชื่อ บรรทัดทอง ยาว ๑๔ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ก่าลัง ๔ ศอก ๗ นิ้ว
 ๒๔. พระที่นั่งกราบ ชื่อ กล้องสลัด ยาว ๑๔ วา ก่าลัง ๔ ศอก ๗ นิ้ว
- รวมทั้งเรือศรี เรือประกอบ เรือเอกไชย เรือกราบ เป็นเรือพระที่นั่ง ๒๔ ลำ

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก^๑ ในวันศุกร์ที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๓๙๔ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนหก ปีกุนแล้ว ได้โปรดให้เสด็จเลียบพระนครทั้งทางสถลมารคและชลมารค โดยเสด็จเลียบพระนครทางชลมารค ในวันพุธที่ ๒๑ พฤษภาคม การเสด็จเลียบพระนครครั้งนี้ มีกระบวนเรือเตรียมแหรับเสด็จ มี

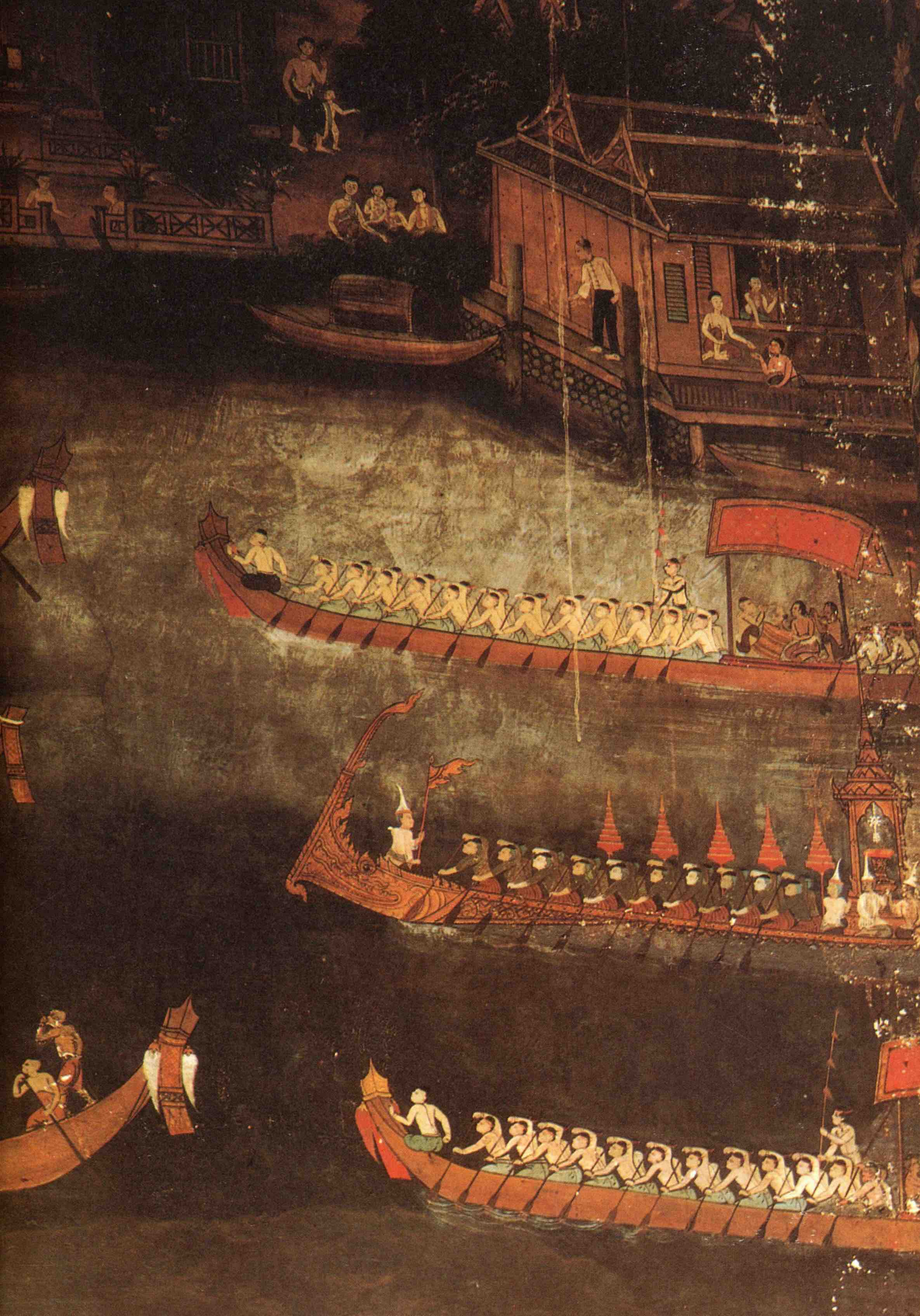
ตอนที่ ๑

๑. เรือแงทราย นำเสด็จ ๖ ลำ เรือยาว ๑๐ วา มีธงหน้าธงท้าย มีปืนเปรี๊ยนนำเรือลำละกระบอก
๒. เรือประตู่แห่กระบวนหน้าเป็นเรือกัญญา พระเทพพลู ลำซ้าย พระราชรองเมือง ลำขวา
๓. เรือเหราลายก้ามะลอ มีกูปจตุรมุขมีปืนใหญ่หน้าเรือ ๑ กระบอก ๒ ลำ เป็นของฝรั่งแม่นปืนลงเรือลำละ ๔ คน หลวงเสน่ห์สรชิตเป็นนายลำ
๔. เรือแซครำบาญ ของพระยารัตนจักลำขวา เรือแซสารสินธุ์ พระยาภักดีสงคราม ลำซ้าย
๕. เรือแซตุลุมระเวง พระยาสีหราช ลำขวา เรือแซตะเลงละวล พระยาฤทธิคำรณ ซ้าย
๖. เรือแซรวารี พระยากำแหงหาญณรงค์ ลำขวา เรือแซศรีปัทมสมุทร พระยาจงใจหาญ ซ้าย
๗. เรือแซจระเข้คำรามร้อง พระยาจักร์คงฤทธิ ลำขวา เรือแซจระเข้คะนอง พระยาอัคศิริ ซ้าย
๘. เรือแซชิงไชยศ พระยาแผลงศัตรู เรือแซเพชรปุมคาบ พระยาปราบปัจจามิตร มีธงท้ายผูกปืนหน้าเรือฝรั่งแม่นปืนลำละ ๒ คน

ตอนที่ ๒

๙. เรือพาลีรั้งทวีป ท้ายเรือเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหม ซึ่งโปรดให้เรียกว่า เจ้าพระยาอัครอุดมบรมเสนาบดีเป็นนายลำ มีทนายหมอบอยู่หน้า ฝีพาย ๖๐ คน
๑๐. เรือกัญญา พระยาเทพอรชุน ลำขวา พระยาราชนิกุล ลำซ้าย ฝีพาย ๔๐ คน
๑๑. เรือสารวัตร ๒ ลำ มีขุนนางเป็นนายลำ ฝีพายลำละ ๒๓ คน

^๑เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔, ศึกษากันต์พานิชย์, ๒๕๒๑ หน้า ๓๑-๔๐.

๑๒. เรือเอกไชยพินดำ มีธงหน้าธงท้าย กลางเรือมีมณฑปทรงพระไชย มีฉัตร ๕ ชั้น ปักเคียงมณฑป ตำรวจใหญ่ซ้ายเป็นนายล่า ฝีพาย ๕๘ คน

๑๓. เรือกัญญากลอง นำเสด็จ พระยาวิจิตรณรงค์เป็นนายล่า ฝีพาย ๒๕ คน

๑๔. เรือกิ่งชลพิมารไชย ลำขวา เรือกิ่งไกรศรมารธซ้าย มีธงปักหน้าปักท้าย มีมณฑปกลางตั้งพระมหากษัตริย์ กับวางผ้าทรงพระพุทธรูป มีฉัตร ๕ ชั้น ปักซ้ายขวาข้างมณฑป เจ้าพนักงานเป็นนายล่าฝีพายล่าละ ๕๒ คน หมู่ ๑ คน

ตอนที่ ๓

๑๕. เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ พระอนุรักษโยธา ลำขวา เรือกระบี่ปราบเมืองมาร พระมหาสงครามล่าซ้าย

๑๖. เรือเสื่อทะยานชล หลวงเดชสำแดง ลำขวา เรือเสื่อคำรณชลสินธุ์ หลวงแสงสรสิทธิ์ ลำซ้ายเป็น เรือเจ้ากรมทหารปืนปากน้ำ ในเรือมีคนกระทุ้งเสา ฝีพายล่าละ ๓๘ คน

๑๗. เรือโตม้งคลื่น หลวงวิจารณ์โกษา ลำขวา เรือโตผืนสมุทร หลวงโยธาทักดี ลำซ้าย ในเรือมีคน กระทุ้งเสา ฝีพายล่าละ ๓๐ คน

๑๘. เรือสง่างำแหงหาญ หลวงพิทักษโยธา ลำขวา เรือสง่างามชลสินธุ์ หลวงนราเรืองเดช ลำซ้าย เป็นเรือเจ้ากรมไพร่หลวงอาสาใหญ่ กรมเก่า มีฝีพาย ๓๐ คน

๑๙. เรือเหราล่องลอยสินธุ์ หลวงวิเชียรไพฑูริย์ ลำขวา เรือเหราลีลาสมุทร หลวงสกลพิมาณ ลำซ้าย เป็นเรือเจ้ากรมไพร่หลวงกรมวัง ฝีพายล่าละ ๓๐ คน

๒๐. เรือกิเลนประลองเชิง หลวงเทพเดช ลำขวา เรือกิเลนละเลิงชล หลวงสุรินทรเดช ลำซ้ายเป็นเรือ เจ้ากรมทำรุ มีฝีพาย ๓๐ คน

๒๑. เรือมังกรจำแลงอาสา หลวงรามเดช ลำขวา เรือมังกรแผลงฤทธิ์อาสา หลวงเพชรกำแหง ลำซ้าย เป็นเรือเจ้ากรมอาสา ๖ เหล่า มีฝีพาย ๓๐ คน หมู่ ๑ คน

ตอนที่ ๔

๒๒. เรืออสุรวายุภักษ์ หลวงศรีสำแดง ลำขวา เรืออสุรปักษี หลวงจงพยัคฆ์ ลำซ้าย เป็นเรือปลัดเชนทอง มีฝีพาย ๔๐ คน

๒๓. เรือครุฑเหินเห็จ หลวงไชยเดช ลำขวา เรือครุฑเตร็จไตรจักร หลวงจตุรงค์วิไชย ลำซ้ายฝีพาย ล่าละ ๔๐ คน

๒๔. เรือสุวรรณหรรษา ลำขวา เรือเหราข้ามสมุทร ลำซ้าย มีเจ้าพนักงานเป็นนายกำกับล่า มีนักสราษ ถืองงหักทองขวางหน้าเรือท้ายเรือ มีกลองชนะทำด้วยเงิน ล่าละ ๕ คน มีฝีพาย ๔๘ คน มีเรือกลองนำไป ห่วงกลาง พระยาพิไชยรณฤทธิ์เป็นนายล่า ฝีพาย ๒๕ คน

ส่วนหนึ่งภาพเขียนรั้วกระบวนพยุหยาตราชลมารค
ในพระอุโบสถวัดปทุมวนาราม
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

A Part of the Royal Barge Procession during
the early Bangkok period depicted in the
Ordination Hall of Wat Pathumwanaram, Bangkok.

๒๕. เรือมงคลสุพรรณ ลำขวา เรือศรีสุพรรณหงส์ ลำซ้าย นักสราขถือธงหักทองขวาง หน้าเรือ ท้ายเรือ มีกลองชนะทำด้วยเงิน ลำละ ๕ คน ฝีพายลำละ ๖๕ คน

๒๖. เรือกิ่งศรีสมรรถไชย ลำขวา เรือกิ่งไกรแก้วจักรรัตน์ ลำซ้าย มีนักสราขถือธงหน้าธงท้ายมีมณฑปตั้ง พระเจดีย์เงิน ตั้งพระสุพรรณบัฏ มีแตรงอน แตรฝรั่ง ลำละ ๑๗ คน ฝีพายลำละ ๖๕ คน

๒๗. เรือกิ่งศรีสุนทรไชย หมื่นสิทธิโสรบ ลำขวา เรือกิ่งไกรสรจักร หมื่นภักดีศวร ลำซ้ายเป็นเรือตำรวจ ใน มีนักสราขถือธงหน้าธงท้าย มีคชาธารปักฉัตร ๗ ชั้น ฝีพาย ๕๖ คน

๒๘. เรือกระโท่ หลวงลักษณา ลำขวา เรือกระโท่ หลวงสุนทรภักดี ลำซ้าย เป็นเรือของอาสาจาม ฝีพายลำละ ๓๕ คน

๒๙. เรือกระโท่ หลวงคชเสนี ลำขวา เรือกระโท่ ขุนวิจิตสงคราม ลำซ้าย เป็นเรือของอาสาจามซ้ายขวา ฝีพายลำละ ๓๕ คน หมู่ ๑ คน

ตอนที่ ๕

๓๐. เรือกันขวา	เรือตั้งซ้าย
๓๑. เรือตั้งกองกลาง ขวา	เรือตั้งกองกลาง ซ้าย
๓๒. เรือตั้งตำรวจสนม ขวา	เรือตั้งตำรวจสนม ซ้าย
๓๓. เรือตั้งตำรวจนอก ขวา	เรือตั้งตำรวจนอก ซ้าย
๓๔. เรือตั้งตำรวจใหญ่ ขวา	เรือตั้งตำรวจใหญ่ ซ้าย
๓๕. เรือตั้งตำรวจใน ขวา	เรือตั้งตำรวจใน ซ้าย
๓๖. เรือตั้งล้อมวัง ขวา	เรือตั้งล้อมวัง ซ้าย
๓๗. เรือตั้งเกณฑ์หัด ขวา	เรือตั้งเกณฑ์หัด ซ้าย
๓๘. เรือตั้งอาสาพิเศษ ขวา	เรือตั้งอาสาพิเศษ ซ้าย
๓๙. เรือตั้งนำหน้าฉาน ขวา	เรือตั้งนำหน้าฉาน ซ้าย
๔๐. เรือตั้งฉลาญสมุทร ขวา	เรือตั้งฉลาญสมุทร ซ้าย
๔๑. เรือตั้งบ้านปืน ขวา	เรือตั้งทองขวานฟ้า ซ้าย

เรือตั้งตั้งแต่หมายเลข ๒๐-๔๑ มีนายกำกับลำถือปืนคาบศิลา ลำละ ๔ คน มีคนกระทุ้งเสาลำละ ๒ คน ฝีพายลำละ ๔๕ คน มีเรือกัญญาสารวัตรไปกลางแถวลำหนึ่ง มีฉมึนสมุหพิมาน เป็นนายลำ ฝีพาย ๓๕ คน

ตอนที่ ๖

๔๒. เรือเอกไชยหลาวทอง ขวา เรือเอกไชยเหิรหาว ซ้าย มีนักสราขถือธงหักทองขวางหน้าเรือ ท้ายเรือ มีกลองมโหระทึกประโคมลำละ ๕ คน ฝีพายลำละ ๔๕ คน

๔๓. เรือกลองนำเสด็จ พระยาพิไชยสงคราม เป็นนายลำ ฝีพาย ๒๕ คน

๔๔. เรือกิ่งศรีประภัสร์ไชย ลำพระที่นั่งทรง

๔๕. เรือกิ่งไกรสรमुख พระที่นั่งรอง

ทั้งสองลำมีนักสราขถือธงหักทองขวางหน้าท้าย มีมณฑปยอดเป็นพระที่นั่งประดับพลอยสีต่างมี
เศวตฉัตรขาวลายทอง ๗ ชั้น ปักเคียงพระมณฑปซ้ายขวา เครื่องสูงอภิรมชุมสาย ตั้งรายไปตามเรือฝีพาย
๑๐๐ คน

๔๖. เรือกราบ มีกัญญาผ้าหน้าโขนหักทองขวาง จางวางเจ้ากรม ปลัดกรม ตำรวจหน้า ตำราชหลังทหาร
ในรักษาพระองค์ กรมวัง แสงตัน มหาดเล็กเป็นนายลำตามเสด็จ พายไป ๔ แถวๆ ละ ๖ ลำ รวมเรือ ๒๔ ลำ

๔๗. เรือตาร้าย เกณฑ์หัดแสงปืนประทุนแดง ๔ ลำ มีพระอัคนเศร พระสรสำแดงเดช จมื่นเก่งศิลป์
จมื่นเก่งสร เป็นนายลำแต่ละลำ บรรทุกปืนเครื่องอาวุธเตรียมไป ฝีพายลำละ ๒๕ คน

๔๘. หมู่เรือศรีประกอบเขียนลายทอง เป็นเรือประเทียบม่านทองแย่ง รวม ๖ ลำ ของกรมฝ่ายในฝีพาย
ลำละ ๕๐ คน ได้แก่

เรือสวัสดิชิงไชย

เรือวิไลเลขา

เรือรังษีทิพยรัตน์

เรือจักรพรรดิภิรมย์

เรือทินกรส่องศรี

เรือมณีจักรพรรดิ

๔๙. หมู่เรือแซ มี ๔ ลำ ทวนปักท้ายเรือ มีฝีพายลำละ ๓๕ คน ได้แก่

เรือแซหมู่ชลจร พระยาเกียรติ

เรือแซสุกรกำเลาะ พระยาพระราม

เรือแซวิภังชนล พระยาปราบปัจจามิตร

เรือแซอนนตสมุทร พระยาแผลงศัตร์

๕๐. เรือกราบกัญญา พระนรินทเสนี เรือกราบกัญญา พระราชเสนา (แทนพระศรีสทเทพ) เป็นเรือประตู่
หลัง มีฝีพายลำละ ๓๕ คน หมู่ ๑ คน

๕๑. เรือกัญญาผูกผ้าหน้าโขนหักทองขวาง ผูกพู่ ผูกดาว เป็นเรือพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ
พระเจ้าหลานเธอ และพระเจ้าน้องยาเธอ มีรวม ๒๓ ลำ ฝีพายลำละ ๕๐ คน

๕๒. เรือสุครีพครองเมือง พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่า เจ้าพระยาบรม-
มหาพิชัยญาติ เสนาบดีผู้ใหญ่เป็นนายลำ เรือนี้มีธงหักทองขวางปักหน้าเรือและท้ายเรือ มีทนายหมอบหน้า
ฝีพาย ๖๐ คน

๕๓. เรือกราบกัญญาหมู่ขมาตยาผู้ใหญ่ ผู้น้อย ที่มีได้เข้ากระบวนเป็นนายลำ มีฝีพาย ๓๐-๔๐ คน

๕๔. หมู่เรือแก่งพัง ขุนนางจีนเจ้าภาษี ๒๐ ลำ

๕๕. เรือสำปั้น ขุนนางน้อยๆ ซึ่งมีได้เข้ากระบวนแห่ เรือนี้นาว ๖-๘ วา มีฝีพายลำละ ๑๔, ๑๕, ๒๐ คน

รวมเรือในกระบวน ๒๖๘ ลำ เจ้าพนักงานและพลพาย ๑๐,๐๐๐ คนเศษ เรือนอกกระบวนประมาณ
๕๐ ลำเศษ จากเรื่อง พระราชพิธีทวาทศมาส^๑ ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาบำราบปรปักษ์
ทรงกล่าวถึงริ้วกระบวน ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันสามารถนำมาเปรียบ
เทียบกับเรื่องราวในพระราชพงศาวดารได้เริ่มต้นด้วยเรือตั้งซึ่งเป็นเรือรูปสัตว์ แล้วตามด้วยเรือแซ เรือฉนวน
แล้วจึงถึงเรือพระที่นั่งกิ่ง ๒ ลำ ลำหนึ่งเป็นเรือพระที่นั่งทรง อีกลำหนึ่งเป็นเรือพระที่นั่งรองดังบทความโคลง
ที่ว่า

^๑ พระราชพิธีทวาทศมาส, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์, เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ให้พิมพ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพ เจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔ หม่อมราชวงศ์ แป้น, โรงพิมพ์เจริญผล, หน้า ๕๗-๗๗.

☆ ขลมารคพยุหยาตร้าย	เป็นขบวน	
เรีอรูปสัตว์จำนวน	คู่ตั้ง	
เรือแซ่อกเรือญวน	แจวคู่ น้าเฮย	
เรือกึ่งที่นั่งทั้ง	คู่ให้ทรงรอง	
☆ ทหารญวนลั่นสอดเสือ	จีนประจำ	
สามคู่อยู่แจวนำ	แห่หน้า	
ท้ายธงปักทุกลำ	อาวุธ อีกเฮย	กรมพระตำรวจ
ปืนใหญ่แม่นปืนกล้า	อยู่ยังลำสอง	
☆ เรือแซ่แห่เหล่าล้วย	มวญมอญ	
ลำหนึ่งหมู่ขจร	ชื่อแท้	
อีกลำหนึ่งสุกร	กำเหลาะ	กองทหารใน
นำวหนองกรรเชียงแต่	โยกโย้ เต็มตึง	
☆ แซชิงไชเยศอ้าง	ออกนาม	
อีกเพศภูกามตาม	คู่ลำ	
จรเข้ชื่อ คำราม	ร้องเรียก เรือแฮ	
หนึ่งชื่อคนองน้ำ	หกถ้วนขบวนเดิม	

นั่นคือมีเรือญวนพายนำหน้า ๓ คู่ ต่อมาเป็นเรือแซ่ ซึ่งมีพวคมอญลงประจำ ๑ คู่ ชื่อเรือหมู่ขจรกับเรือสุกรกำเหลาะ แล้วเป็นเรือแซ่ของพวภูกาม (พม่า) อีก ๑ คู่ แต่มิได้เอ่ยถึงชื่อเรือ จากนั้นก็เป็นเรือตั้งรูปสัตว์ ๑ คู่ หัวรูปจรเข้ชื่อ เรือคำราม และเรือคนองน้ำ รวมเรือนำที่กล่าวมาแล้วเป็นเรือ ๖ คู่ ถัดไปเป็นเรือรูปสัตว์ และเรือกราบ ซึ่งมีเสนาบดีต่างๆ คุมไปแต่ละลำดังนี้

เรือเสือชื่อ เรือเสือทะยายชล (หลวงเดชสำแดง) เรือเสือคำรณสินธุ์ (หลวงแสงศรีสิทธิ)

เรือกราบกัญญา ๒ ลำ ของพระราชวรานุกุล กับของ พระเทพอรขุน

เรือสาขชื่อ เรือกำแหงหาญ (หลวงพิทักษ์โดยธา) เรือชาญชลสินธุ์ (หลวงนราเรืองเดช)

เรือกิเลนชื่อ เรือประลองเชิง (หลวงเทพเดชะ) เรือละเลิงชล (หลวงสุรินทร์เดชะ)

เรือมกรชื่อ เรือมกรแผลงฤทธิ์ (พระรามพิชัย) เรือมกรจำแลง (พระเผด็จสงคราม)

เรือเหราชื่อ เรือล่องลอยสินธุ์ (หลวงสกลพิมาน) เรือลินลาสุมุท (หลวงวิเชียรไพชยนต์)

เรือโต^๑ ชื่อ เรือฝืนสมุท (ขุนชำนาญภักดี) เรือหมุนแผ่นน้ำ (ขุนศรีสังหาร) เรือดังกล่าวนี้จะตั้งคฤห์กลางลำ ลวดลายที่ลำเรือทำน้ำมัน หลังคาคฤห์คาดผ้าแดง ต่อมาเป็นเรือรูปสัตว์อีก ๔ คู่ ตั้งคฤห์ตรงกลางหลังคาคาดแดง ปักทองลายกรวยเชิง ลวดลายที่เรือเป็นลายรดน้ำ หรือลงรักปิดทองนั่นเอง ซึ่งได้แก่

เรือกระบี่ ชื่อ เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ (หลวงศรีรัตนรงค์) เรือกระบี่ปราบเมืองมาร (หลวงมหาโยธิ)

เรือยักษ์ ชื่อ เรือสุรเวทย์ภักซ์ (หลวงเสนานนท์) เรืออสุรปักชีสมุท (หลวงพลอาไศรย)

เรือกระบี่ ชื่อ เรือพาลีรังทวิป (ขุนพรหมรักษา) เรือสุครีพครองเมือง (ขุนอินทร์รักษา)

^๑ เรือโต ไม่ทราบแน่ชัดว่าหมายถึงสิงโต หรือโลโต.

เรือครุฑ ชื่อ เรือครุฑเหินระเห็จ (ขุนบัญชาพล) เรือครุฑเดรัจฉาจักร (ขุนฤทธิ์พิชัย) ต่อจากเรือครุฑ เป็นเรือกราบ ๑ คู่ พายหน้าหน้า เรือคู่ชัก จากนั้นก็ตามด้วยเรือพระที่นั่งกิ่ง ชื่อ เรือศรีสมรรถไชยตรงกลางลำ ตั้งบัลลังก์บุษบก ดังบทโคลงที่ว่า

ตัดถึงเรือกิ่งแก้ว	ศรีสมรรถ ไชยเฮย
ประกอบกานกนกสับัด	ขดข้อย
บัลลังก์บุษบกรัตน์	เรืองโรจ
แสงสุวรรณสุกย้อย	ยอดหลัว เลอหา

ถัดจากเรือศรีสมรรถไชย เป็นเรือชัย ๑ คู่ อยู่ฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา คือ

เรือไชยเหินหา (หลวงอภัยเสนา) เรือหลาวทองเอกไชย (หลวงสุเรนทรวิชิต)

ตามด้วยเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ซึ่งมีโขนเรือเป็นรูปพระยานาค ๙ เศียร และ เรือพระที่นั่งรองซึ่งเป็นเรือศรี อีก ๒ ลำ มิได้บอกชื่อไว้ จากนั้นก็เป็นกระบวนในหลัง

กระบวนในหลัง ใช้เรือกราบกัญญา ๘ คู่ ซึ่งเป็นเรือราชวงศ์ทั้ง ๘ กรม ล้วนมีเจ้ากรมควบคุมจึงเรียกชื่อตามชื่อของเจ้ากรมที่ประจำ ฝ่ายซ้าย และฝ่ายขวา ดังนี้

๑. เรือพระยาอภัยรณฤทธิ์	เรือพระยาอนุชิตราชา
๒. เรือพระมหาเทพ	เรือพระมหามนตรี
๓. เรือพระพิเรนทรเทพ	เรือพระอินทรเทพ
๔. เรือพระอินทรเดช	เรือพระราชวรินทร์
๕. เรือพระพรหมบริรักษ์	เรือพระสุรยภักดี (กรมสนม)
๖. เรือพระยามหานุภาพ	เรือพระยาราชสงคราม (องครักษ์)
๗. เรือพระราชโยธาเทพ	เรือพระวิสุทธิโยธามาศ
๘. เรือพระหฤไทย	เรือพระอภัยสุนทร

ตามด้วยเรือปลัดกรมพระตำรวจ ๓ คู่ และกรมรักษาพระองค์ ๒ คู่ คือ

๑. เรือหลวงกรรยกุบาทร	เรือหลวงราชเสวกชาญ
๒. เรือขุนปลัดราชพิมาร	เรือขุนอินทร์ประสาท

จากนั้นเป็นเรือของพวกตำรวจไฟ มี จำหาญ จำหาว จำลาญ จำเร่ง จำเขบง จำเขม้น จำเผ่น จำโผน จำช่วง และจำโชน ต่อจากพวกตำรวจไฟก็เป็น เรือกรมทนายเลือก เรือกรมรักษาพระองค์ปลายหอก ซึ่งมี ๒ คู่

๑. เรือพระอภิบาล	เรือหลวงบรมราช
๒. เรือขุนอาจ	เรือขุนอมร

เรือทหารเกณฑ์หัด มีเรือ ๒ คู่

๑. เรือพระศรสำแดงเดช	เรือพระอัคนศรแสงใหญ่
๒. เรือหมื่นกังศร	เรือหมื่นกังศิลป์

เรือทหารมหาดเล็ก ๓ ลำ เป็นเรือของหลวงสาตราธิกรณ์ หลวงสรจักรานุกิจ และหลวงวิทยาธิกรณ์ นอกจากนี้มีเรือแซง เรือกัญญาของเหล่านายเวร จำ มหาดเล็ก และหุ้มแพร ตามด้วยเรือของพวกจมื่น ปลัดวังอีก

๔ ลำ โดยมีเรืออนุรักษ์ และเรือบำเรอภักดี อยู่คู่ท้ายของกระบวนในหลัง

กระบวนในนอก มีเรือประตูล้างของพวกปลัดบัญชี ซึ่งจัดฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา คือ

เรือพระนรินทร์เสนี

เรือพระยาศรีสิงหเทพ

ตามด้วยเรือแซ่ตั้งคฤห์ คือ เรือวราริ

เรือศรีปัดสมุทร

เรือกราบกัญญาของพระองค์เจ้าและเจ้าต่างกรม แล้วจึงถึงเรือกัญญาของพวกขุนนาง

อย่างไรก็ดีในตอนท้ายของบทได้กล่าวว่า มีการแก้ไขพยุหยาตราทางชลมารคใหม่ ดังความในบทโคลงที่ว่า

☆ ชลมารคพยุหยาตรานี้

มีวัน หนึ่งนา

ต่ออีกนั้นจัดสรร

ใหม่แท้

พรหมราชที่หัวพัน

หมายบอก

เรือรูปสัตว์ผดแก้

เปลี่ยนตั้งธรรมเนียม

นั่นคือการจัดริ้วขบวนพยุหยาตราครั้งนี้มีการแก้ไขใหม่ด้วย โดยการเปลี่ยนแปลงเรือรูปสัตว์ไปบ้างอีกด้วย คือ ให้คงเรือฉนวน ๓ คู่ ไว้กับเรือเสือ ๑ คู่ เรือแซ ๓ คู่ รวมเป็น ๔ คู่ มีเรือประตูกับเรือกลองนำขบวน ริ้วนอกมีเรือปลัดกรมพระตำรวจหน้า เรือตำรวจ เรือกลอง เรือประตู่ และเรือเสือ อย่างละคู่ รวม ๕ คู่ มีเรือที่เรียกว่า กองกลาง ซึ่งจัดฝ่ายขวา ฝ่ายซ้ายดังนี้

๑. เรือตั้งนอก คือ เรือของขุนจงใจหาญ ขุนผลาญไพร

๒. เรือกันของกรมสุรัสวดี คือ เรือของขุนนราฤทธิไกร ขุนพิไชยชาญยุทธ

๓. เรือตั้งตำรวจ

๔. เรือตั้งของพวกเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง คือ เรือของขุนคงปิ่นไฟ ขุนไล่พลรบ

๕. เรือตั้งของพวกล้อมวัง คือ เรือของหลวงอภัยพลชาญ หลวงชนะไพริน

๖. เรือตั้งของพวกอาสาพิเศษ คือ เรือของขุนอนุชิตสงคราม ขุนรณฤทธิ์พิไชย

๗. เรือตั้งของทหารใน คือเรือของหมื่นจงใจสนิท หมื่นจิตรรักษา

ต่อมามีเรือปลัดตำรวจนำหน้าเรือทหารใน จากนั้นเป็นเรือกลอง ซึ่งอยู่หน้าเรือคู่ชัก แล้วจึงถึงเรือพระที่นั่งเอกไชยตั้งบุษบก ชื่อเรือพระที่นั่งศรีประภัสสรไชย สำหรับตั้งผ้าพระกฐิน ตามด้วยเรือพระที่นั่งรอง ๒ ลำ คู่กัน คือเรือทองบ่าบิน อยู่ฝ่ายขวา มีชาวโพธิ์เรียงเป็นพลพาย เรือทองแขวนฟ้า อยู่ฝ่ายซ้าย มีชาวบ้านใหม่เป็นพลพาย ถัดไปเป็นเรือพระที่นั่งเทวธวัธ เรือพระที่นั่งเพ็ชรรัตนรายดารา และเรือพระที่นั่งรัตนดิลก จากนั้นเป็นเรือพระที่นั่งกราบ ๓ ลำ^{*} คือ เรือพระที่นั่งประจำทวีป เรือพระที่นั่งกลีบสมุทร และเรือพระที่นั่งประพาสแสงจันทร์ และต่อด้วยเรือศรีอีก ๒ ลำ คือเรือพระที่นั่งจักรพรรดิภิรมย์ และเรือพระที่นั่งพิमानอมรินทร์

นี่เป็นริ้วกระบวนเรือพยุหยาตราในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่บ้าง ทั้งนี้อาจจะเป็นเพื่อให้มีความสวยงามและความโอ่อ่ายิ่งขึ้นนั่นเอง

* เรือทั้ง ๓ ลำนี้กล่าวกันว่า “ป่าได้” (คงหมายถึงปักไม้ได้) ต่อถวายมาไว้เป็นเรือพระที่นั่งต้น สำหรับผลัดเปลี่ยนวันละลำ.

นอกจากพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินที่ต้องใช้เรือพระที่นั่งแล้ว ก็ปรากฏว่าในพระราชพิธีลอยพระประทีป^๑ หรือที่สมัยโบราณเรียกว่า พระราชพิธีจองเปรียง และคนไทยปัจจุบันรู้จักกันว่าลอยกระทงนั้น ในสมัยโบราณการประกอบพระราชพิธีนี้ก็มีการใช้เรือพระที่นั่ง และเรือตั้ง เรือกันด้วย นั่นคือให้พันพราหมณ์ ทำหมายบอกล้อมวงบริเวณที่ใช้ทำพระราชพิธี มีพลเรือน ทหาร และกรมท่าทอดทุ่นใหญ่น้อย ตามหมายที่ตั้ง ทุกกอง พวกที่ทอดทุ่นริ้วสายใน พวกปลัดกรม นั่งเรือคฤห์ ซึ่งใช้เรือรูปสัตว์เขียนลายน้ำมัน ไปทอดทุ่นด้านขวา ๔ ทุ่น ด้านซ้าย ๔ ทุ่น ทางเหนือน้ำสุดเป็นเรือของขุนเทพราช ส่วนท้ายสุดเป็นเรือของขุนศรีนรินทร์

ริ้วสายนอก ให้พวกกองท่าลุ กองเกณฑ์หัดฝรั่ง กองสนม และกองตำรวจ ทอดทุ่น

ริ้วสายกลาง เป็นเรือพิณพาทย์ มีกลองแขกหน้า มีเรือนอก ๒ ลำ เป็นเรือคอยจุดดอกไม้เพลิง ตรงกลาง เป็นเรือบัลลังก์ขานที่จะมาทรงลอยพระประทีป ด้านหน้าของเรือบัลลังก์ขาน มีเรือตำรวจในทอดอยู่ ส่วนทางหน้าฉาน เป็นเรือของกรมพระตำรวจใหญ่ กองกลาง มีเรือตั้งของกรมอาสา และเรือกันนอกจากนี้จะเห็นได้ว่าการทอดทุ่นยังมีเรือปืนที่เรียก “กันโบด” (Gun Boat) ๔ ลำ อยู่ด้านเหนือ ๒ ลำ ได้น้ำอีก ๒ ลำ

ชั้นนอกออกไปเป็นเรือสำหรับกักเรืออื่นๆ มิให้ผ่านเข้ามาในบริเวณที่จะประกอบพระราชพิธีโดยมีพวกอาสาจามคอยตีฆ้องกระแตบอกเตือน ส่วนพวกนครบาลซึ่งทอดทุ่นอยู่ในชั้นนอกสุดนั้นคอยเก็บสิ่งต่างๆ ที่ลอยมาตามน้ำให้ออกไป ในยามค่ำก็มีเรือตำรวจติดโคมเพชร โคมसान และโคมกลีบบัวส่องเพื่อไม่ให้พวกเล่นเรือในคืนนั้นผ่านเข้ามาในเขตด้วยการตีฆ้องกระแตเตือน ในเรือรูปสัตว์ของพวกตำรวจจะมีปืนจ่ารงติดตั้งอยู่ ส่วนบนตลิ่งทั้งสองด้านมีพันพุมิ และพันเทพราชไปตั้งกองรักษาความปลอดภัย โดยทางฝั่งตะวันออกมี ๖ กรม เช่น ทหารใน ทหารเลือกหอก ทหารกองรักษาพระองค์ กองอาสาญี่ปุ่น กรมไพร่คลังสินค้า ส่วนทางฝั่งตะวันตกมีกองรักษาความปลอดภัย ๑๐ กรม เป็นพวกกองตระเวน

เมื่อได้เวลาเสด็จถึง เจ้าพนักงานก็จะชักโคมสัญญาณขึ้นยอดเสา บรรดาเรือทุ่นก็จะจุดโคมรายบรรดา พิณพาทย์และกลองแขกก็ประโคม ทหารก็เป่าแตร พระเจ้าอยู่หัวก็จะเสด็จลงเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ล่องไปที่เรือบัลลังก์ขาน ในกระบวนก็มีเรือตั้งบุณบกประดิษฐานพระพุทธรูปหิรัญคัมภีร์จำลองลำหนึ่งตั้งพุ่มพานทองอีก ลำหนึ่ง เรือในริ้วกระบวนถัดไปมีเรือโหมดยา เรือตั้ง เรือรูปสัตว์ ซึ่งล้วนตั้งคฤห์กัญญาคาตผ้าแดงลายทอง ส่วนเรือพระที่นั่งต้นมี เรือนาค เรือครุฑ เรือหงส์ เรือเหรา เรือกิ้งก่า เรือเอกไชย เรือกราบ เรือพวกนี้ตั้งบัลลังก์มณฑปตรงกลางลำมีม่านปักดินทอง ในเรือกราบล้วนเป็นพวกขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งการจัดเรือพระราชพิธีในพระราชพิธีจองเปรียง กับเรือในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินจะคล้ายกัน เพียงแต่ริ้วเรือในพระราชพิธีจองเปรียงไม่ใหญ่โตมากมายอย่างในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน

อย่างไรก็ดีสำหรับกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคนี้ มีวิธีการจัดกระบวนเป็น ๒ กระบวน^๒ เรียกว่า “กระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค” และ “กระบวนพยุหยาตรา (น้อย) ชลมารค” อีกกระบวนหนึ่งแต่โบราณท่านจัดลักษณะกระบวนทั้งสองนี้แตกต่างกันอย่างไร กระบวนใดใช้เรือกี่ลำ เรืออะไรบ้างนั้นยังไม่มี

^๑ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์, เล่มเดียวกัน หน้า ๘๖.

^๒ กระบวนพยุหยาตรา, ม.ร.ว.แสงสุริย์ ลดาวัลย์.

ใครสามารถที่จะค้นคว้าหาหลักฐานมารวบรวมไว้ให้สมบูรณ์ได้ จอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ครั้งทรงทำหน้าที่แทนเสนาบดีกระทรวงทหารเรืออยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพยายามที่จะค้นคว้าหาหลักฐานเพื่อวางระเบียบปฏิบัติไว้ก็ไม่อาจทรงกระทำได้ ดังนั้นเมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๐ จึงได้ทรงทำหนังสือกราบบังคมทูลผ่านทางราชเลขาธิการ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตวางระเบียบริ้วกระบวนเรือพระราชพิธีเสียใหม่โดยจัดรูปกระบวนเข้าหาจำนวนเรือที่มีอยู่เป็นสำคัญ ยึดหลักโบราณราชประเพณีแต่เพียงอนุโลม ซึ่งริ้วกระบวนเรือซึ่งจอมพล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทูลเกล้าฯ ถวายมีดังนี้

กระบวนพยุหยาตราใหญ่

จัดเป็น ๔ สาย มีเรือคือ

๑. เรือประตู่หน้า	๑ คู่
๒. เรือพิฆาต	๑ คู่
๓. สายนอก เรือตั้ง	๑๑ คู่
๔. สายใน เรือรูปสัตว์	๔ คู่

ถือลำดับแต่หลังไปหน้า คือ

เรือครุฑ (กลองชนะ)

เรือกระบี่

เรือพญาวานร

เรืออสุร

๕. เรือกลองนอก ๑ กลองใน ๑

๖. เรือตำรวจนอก ๑ ใน ๑

๗. เรือเอกชัย ทอดบุษบก ทรงผ้าไตรหรือพระพุทธรูป หรือพุ่มแล้วแต่งงาน มี เครื่องสูง องสามชาย • แตรสังข์

๘. เรือคู่ชัก ไข่เรือเอกชัยเหินหาว และเรือเอกชัยหลาวทอง มีแตร สังข์ มโหระทึก ลง

๙. เรือพระที่นั่งทรง ไข่เรือพระที่นั่งกิ่ง ทอดพระที่นั่งบุษบก มีเครื่องสูง องสามชาย

๑๐. เรือพลับพลา ไข่เรือพระที่นั่งศรี ทรงบัลลังก์กัญญา

๑๑. เรือพระที่นั่งรอง ไข่เรือพระที่นั่งศรี ทรงบัลลังก์กัญญา

๑๒. เรือตำรวจ ตาม ๑ คู่

๑๓. เรือทหาร แห้ง ๒ คู่

๑๔. เรือประตู่หลัง ๑ คู่

กระบวนพยุหยาตราชั้นน้อย

จัดเป็น ๒ สาย มีเรือต่างๆ คือ

๑. เรือประตูลำ	๑ คู่
๒. เรือพิฆาต	๑ คู่
๓. เรือตั้ง	๗ คู่
๔. เรือรูปสัตว์	๔ คู่

ถือลำดับแต่หลังไปหน้า คือ

เรือครุฑ เรือกระบี่ เรือพญาวานร

เรืออสุร กลองชนะเรือครุฑ

๕. เรือกลองนอก ๑	กลองใน ๑
๖. เรือตำรวจนอก ๑	ใน ๑
๗. เรือเอกไชยทอดบุษบก ทรงผ้าไตร หรือพระพุทธรูป หรือพุ่ม	
๘. เรือคู่ชัก ใช้เรือเอกไชยเหินหาว เอกไชยหลาวทอง มีแตร สังข์ มโหระทึก ลง	
๙. เรือพระที่นั่งทรง ใช้เรือศรี งดรง คงมีแต่เครื่องสูง	
๑๐. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือศรีทรงบัลลังก์กัญญา	
๑๑. เรือตำรวจหลวงตาม	๑ คู่
๑๒. เรือทหารแซง	๒ คู่
๑๓. เรือประตูลำ	๑ คู่

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถือเป็นระเบียบปฏิบัติได้ตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๐ เป็นต้นมา ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับกระบวนพยุหยาตราใหญ่เทียบพระนครคราวบรมราชาภิเษกสมโภชรัชกาลที่ ๖ และคราวบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗ แล้วก็ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ถ้าเปรียบเทียบกับริ้วกระบวนพยุหยาตราขลมารคครั้งรัชกาลที่ ๔ ที่กล่าวไปแล้ว จะเห็นได้ว่าเรือบางประเภท เช่น เรือแซ เคยใช้เป็นกระบวนหน้า นำหน้าเรือพิฆาตนั้นหายไป เรือพิฆาตที่เคยมีมาแต่เดิม ก็นำมาเข้ากระบวนถึง ๖ คู่ คือ

เรือมังกรจำแลง	คู่กับ	เรือมังกรแผลงฤทธิ์
เรือเหลาล่องลอยสินธุ์	คู่กับ	เรือเหลาลินลาสมุทร
เรือสางำแหงหาญ	คู่กับ	เรือสางาญชลสินธุ์
เรือโตขมังคลื่น	คู่กับ	เรือโตผืนสมุทร
เรือกิเลนประลองเชิง	คู่กับ	เรือกิเลนละเลิงชล
เรือเสือทะยานชล	คู่กับ	เรือเสือคำรนสินธุ์

เรือดังกล่าวทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องที่สร้างขึ้นไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ทั้งสิ้น แต่ในกระบวนพยุหยาตราสมัยต่อมามีเรือพิฆาตเพียงคู่เดียว คือ เรือเสือทะยานชล กับเรือเสือคำรนสินธุ์

แผนผังริ้วกระบวนเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารค
คราวฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

เรือกราบกันัญญา (เรือประตู่หน้า)		เรือกราบกันัญญา (เรือประตู่หน้า)	
เรือพิฆาตเสือคำรณสินธุ์		เรือพิฆาตเสือทะยานชล	
เรือตั้ง	เรือพระตำราวนอก	เรือตั้ง	
เรือตั้ง		เรือตั้ง	
เรือตั้ง	เรือกระบี่ปราบเมืองमार	เรือกระบี่ปราบอรอนราพณ์	เรือตั้ง
เรือตั้ง	เรือกลองนอก		เรือตั้ง
เรือตั้ง	เรืออสุรปักษา	เรืออสุรายุภักษ	เรือตั้ง
เรือตั้ง			เรือตั้ง
เรือตั้ง	เรือสุครีพครองเมือง	เรือพาลีรังทวิป	เรือตั้ง
	(กลองชนะ)	(กลองชนะ)	
เรือตั้ง		เรือตั้ง	
เรือตั้ง	เรือครุฑเดรีจไตรจักร	เรือครุฑเหินเห็จ	เรือตั้ง
	(สังข์แตร)		
เรือตั้ง		เรือตั้ง	
เรือตั้งซื่อ	เรือกลองใน	เรือตั้งซื่อ	
ทองขวานฟ้า		ทองบ่าบิน	
เรือเอกไชยหลาวทอง		เรือเอกไชยเหินหาว	
(มโหระทึก)		(มโหระทึก)	
เรือพระที่นั่งสุพรรณทงส์			
ทอดบัลลังก์บุษบก เป็นเรือพระที่นั่งทรง			
เรือเอนกชาติภูษงค์			
ทอดบัลลังก์กันัญญา เป็นเรือพระที่นั่งรอง			
เรือตำรวจหลวง	เรือตำรวจหลวง	เรือตำรวจหลวง	เรือตำรวจหลวง
เรือกราบกันัญญา			เรือกราบกันัญญา
(เป็นเรือประตู่หลัง)			(เป็นเรือประตู่หลัง)

ข้อที่ผิดกันอีกประการหนึ่ง คือ การลำดับเรื่อรูปสัตว์ครั้งรัชกาลที่ ๔ นั้น เอาเรื่อกระบี่มาเป็นคู่หน้า เรื่อสุรเป็นคู่ที่ ๒ เรื่อพญาวานรเป็นคู่ที่ ๓ เรื่อครุฑเป็นคู่ที่ ๔ แต่ในการจัดกระบวนเรื่อพระราชพิธี เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๐ นั้น ได้นำเรื่อกระบี่มาเป็นคู่ที่ ๓ เลื่อนเรื่อสุรเป็นคู่ที่ ๑ และเรื่อพญาวานรเป็นคู่ที่ ๒ แต่ต่อมา เมื่อคราวจัดกระบวนพยุหยาตราใหญ่ในงานฉลองพระนครครบรอบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ นั้น ได้จัดลำดับ เรื่อรูปสัตว์เช่นเดียวกับที่จัดในรัชกาลที่ ๔

กระบวนเรื่อครั้งนี้ไม่มีเรื่อทรงผ้าไตร หรือผ้าทรงสะพักพระพุทธรูป เพราะมิได้เสด็จขึ้นทรงนมัสการ หรือนำเพ็ญพระราชกุศล ณ พระอารามหลวง ดังเช่นเสด็จถวายผ้าพระกฐินหรือเสด็จเลียบพระนคร และไม่มีเรื่อพลับเพลา เพราะมิได้ทรงเครื่องบรมขัตติยราชภูษิตาภรณ์ ไม่ต้องทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฏ หรือ พระขรรค์มหากฐิน

สำหรับกระบวนพยุหยาตราน้อย ชลมารค ที่พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ถือเป็นแบบตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมานั้น มีข้อแตกต่างจากกระบวนที่เคยจัดกันมาแต่ก่อนดังนี้ คือ

๑. เดิมไม่เคยใช้เรื่อรูปสัตว์ คราวนี้ได้นำเอาเรื่อรูปสัตว์มาเข้ากระบวนด้วย โดยจัดให้เป็นคู่ที่ ๔ ถึง ๑๑ รวม ๔ คู่ โดยตัดเรื่อดั้งเดิม ๔ คู่ออกไป

๒. เรื่อพระที่นั่งเป็นเรื่อทอดบัลลังก์กัญญา แต่เดิมเรื่อที่ทอดบัลลังก์กัญญาไม่ใช่เครื่องสูง แต่ในกระบวนที่จัดใหม่เปลี่ยนให้มีเครื่องสูงด้วย

ต่อมาเมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ สถานการณ์บ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้เสด็จประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร การถวายผ้าพระกฐินโดยกระบวนพยุหยาตราจึงมีอันต้องระงับไปเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี และในปี พ.ศ.๒๕๐๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูจารีตประเพณีการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนพยุหยาตราชลมารคขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกในรัชกาลปัจจุบัน

ใน พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นโอกาสที่กรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ ๒๐๐ ปี รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลองขึ้นพระราชพิธีที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่งคือ การเสด็จพยุหยาตราชลมารค ในวันที่ ๕ เมษายน และกระบวนพุทธพยุหยาตรา ในวันที่ ๑๓ เมษายน โดยอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญแห่ออกเพื่อให้ประชาชนได้สง่าในวันสงกรานต์ อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย และถือเป็นสิริมงคลในการฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี การจัดกระบวนพยุหยาตราของทั้งสองวันนี้ ได้ใช้แผนผังการจัดริ้วกระบวนแบบเดียวกัน เพียงแต่ในวันที่ ๑๓ เมษายน มิได้อัญเชิญเรื่อพระที่นั่งสุพรรณหงส์ออกด้วยเท่านั้น

การเสด็จพยุหยาตราชลมารคในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๕ นั้น รัฐบาลได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานให้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราช โดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารค เพื่อให้ประชาชนได้ชื่นชมพระบารมีและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ได้เตรียมจัดริ้วกระบวนพยุหยาตราใหญ่ เช่นเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินกลับจากการเสด็จเปิดสะพานพระพุทธยอดฟ้าคราวฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ แต่ที่แตกต่างออกไปคือเพิ่มเรื่อพระที่นั่งอนันตนาคราชทอดบุษบกบัลลังก์ เชิญพระชัยหลังช้างขึ้นอีกหนึ่งลำ แต่ครั้งนี้ได้มีการซ้อมใหญ่ริ้วกระบวนดังกล่าวได้มีผู้นำความ

กราบบังคมทูลให้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทว่า กระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารคที่ซ้อมเตรียมถวายให้เป็น กระบวนเสด็จพระราชดำเนินนั้นมองดูไม่งดงามเป็นสง่าเท่าที่ควร เพราะเรือพระที่นั่งไปอยู่ท้ายกระบวน มีเรือ ตามแต่เรือกรมวัง ๑ ลำ กับเรือแซงอีก ๑ ลำเท่านั้น ส่วนในสมัยโบราณนั้นมีเรือพระบรมวงศานุวงศ์ตาม เสด็จเป็นกระบวนหลังอีกหลายลำ เรือพระที่นั่งจึงดูไม่เรียงท้ายกระบวน ส่วนปัจจุบันไม่มีเรือพระบรมวงศานุวงศ์ ตามเป็นกระบวนหลัง เรือพระที่นั่งจึงกลายเป็นกระบวนหลังไม่งดงาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระ ดำริเห็นพ้องตามคำกราบบังคมทูลนั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทรงพระดำริแก้ไข^๑ จัดรูปกระบวนเรือเสียใหม่ให้ดูงาม โดยได้ประทานข้อคิดเห็นในการ ปรับปรุงกระบวนพยุหยาตราใหญ่ชลมารค คือ

๑. ถอนเรือประตู่หน้า ซึ่งเดิมกำหนดใช้เรือดั่งทอง คือเรือทองขวานฟ้า และทองบ่าบินเล่นน้ำอยู่สาย นอกนั้น ลงมาเป็นเรือกระบวนหลังสายในแนวเดียวกับเรือรูปสัตว์ในกระบวนหน้า

๒. จัดเรือดั่งคู่ ๑๑ ขึ้นไปเป็นเรือประตู่หน้า แต่ให้เล่นน้ำอยู่สายในแนวเดียวกับเรือพิฆาตและเรือ รูปสัตว์

๓. กระบวนหน้าสายนอก ซึ่งริ้วกระบวนเดิมเป็นเรือดั่ง ๑๑ คู่ นั้น ให้ลดลงเหลือเพียง ๖ คู่ และมีเรือ รูปสัตว์ ๔ คู่ เป็นเรือสายใน

๔. ถอนเรือดั่ง คู่ที่ ๗ ถึง ๑๐ รวม ๔ คู่ มาเป็นเรือกระบวนหลังริ้วนอก

การจัดกระบวนเรือตามพระดำริ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ ทำให้รูปกระบวนงด งามขึ้นคือมีทั้งกระบวนหน้ากระบวนเรือพระที่นั่งกระบวนแซงเสด็จและกระบวนหลังเป็นลักษณะดุจดาวล้อมเดือน คือมีเรือพระที่นั่งเป็นเดือน เรืออื่นในกระบวนหน้า ในกระบวนแซง และในกระบวนหลัง เป็นดาวล้อมอยู่ทุกด้าน ริ้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี จึงเปลี่ยนไปจากริ้วกระบวนแต่ โบราณ

^๑ กระบวนพยุหยาตรา, คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๕ หน้า ๒๕-๒๖.

กระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารศ สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ๕ เมษายน ๒๕๒๕

The Large Royal Barge Procession held on April 5, 1982 in celebration of Bicentennial of Bangkok.

ริ้วกระบวนพยุหยาตราชลมารคในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
A Royal Barge Procession during the present reign of King Rama IX.

ริ้วกระบวนพยุหยาตราชลมารค ซึ่งจัดกระบวนเป็น ๔ สาย
This Royal Barge Procession is aligned in 4 lines.

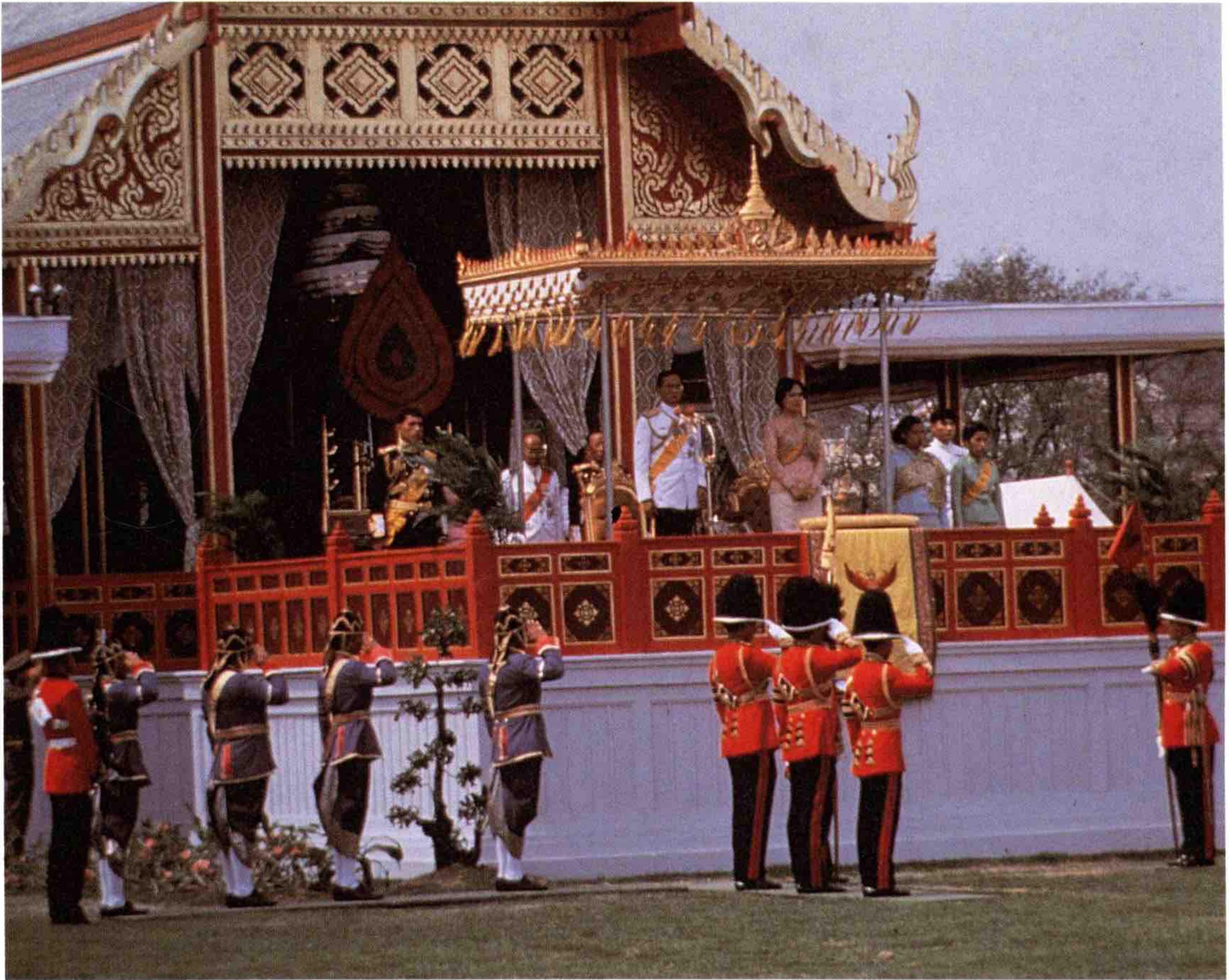
เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์
Suphannahong Royal Barge

ลวดลาย ประดับเรือพระที่นั่ง
อนันตนาคราช

กระบวนพระราชอิสริยยศอย่างน้อย แห่อัญเชิญพระชัยหลังช้าง จากเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ไปยัง
 พลับพลาทองสนามหลวง ในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕
 Royal Procession of Phra Chai Lang Chang (Buddha Image of Victory)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
ทรงบวงสรวงพระบูรพมหากษัตริราช ณ ปราสาททองสนามหลวง ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์
๒๐๐ ปี วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๒

His Majesty The King and Her Majesty The Queen paid homage the ancestors during
the Ceremony of Celebration of Bicentennial of Bangkok on April 5, 1982.

ลวดลายไม้จำหลักของเรือพระที่นั่ง อนันตนาคราช

Wood carving design on Ananta Nagaraj Royal Barge

เรือกระบี่ปราบเมืองมาร ตกแต่งโขงเรือเป็นรูปหนุมาน
หรือกระบี่สีขาว

The Krabi Prab Muang Mara Royal Barge has Hanuman
monkey figurehead painted in white.

เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ ตกแต่งโขงเรือ
เป็นรูปกระบี่ (ลิง) สีลูกท้าว

The Krabi Ran Ron Rap Royal Barge has monkey
figurehead in bark purple.

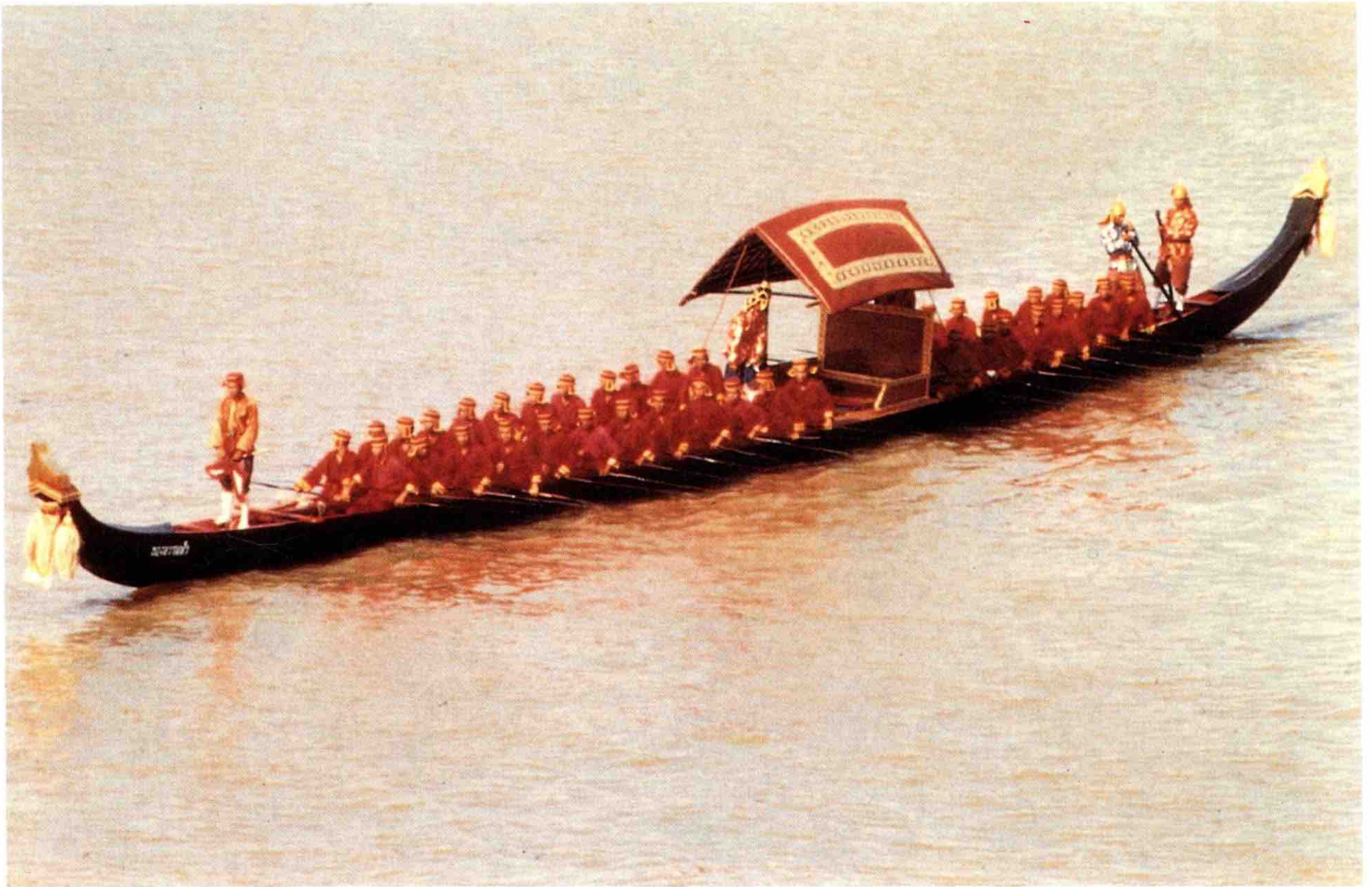
เรือเสือได้แก่ เรือเสือทะยานชล และเสือคำรณสินธุ์
ตกแต่งโขนเป็นรูปเสือใช้เป็นเรือปืน หรือเรือพิฆาต
ในสมัยก่อน

The Royal Barges with tiger figurehead are Rua Sua
Theayanchol, and Rua Sua Khamronsinthu, which are
ancient warships with muskets.

โขนเรือเสือ ตกแต่งโขนเป็นรูปเสือ และใช้เป็นเรือปืน
หรือเรือพิฆาต ในสมัยก่อน

The tiger figurehead barges with muskets.

เรือทองขวานฟ้า (เลื่อนมาจากชื่อ ทองแขวนฟ้า)

Rua Thong Khwan Fa meaning Golden Sky Axe
Royal Barge

เรือแซง เดิมเรียก เรือแซ ในสมัยอยุธยาใช้เป็นกลุ่มเรือของพวก
พลอาสาบุญ กองอาทมาท

Rua Saeng was formally called Rua Sae, which
was for the Mon volunteers during the Ayutthaya
period.

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ : โขนเรือแกะสลักเป็นรูปหงส์ไทย
อย่างงดงาม

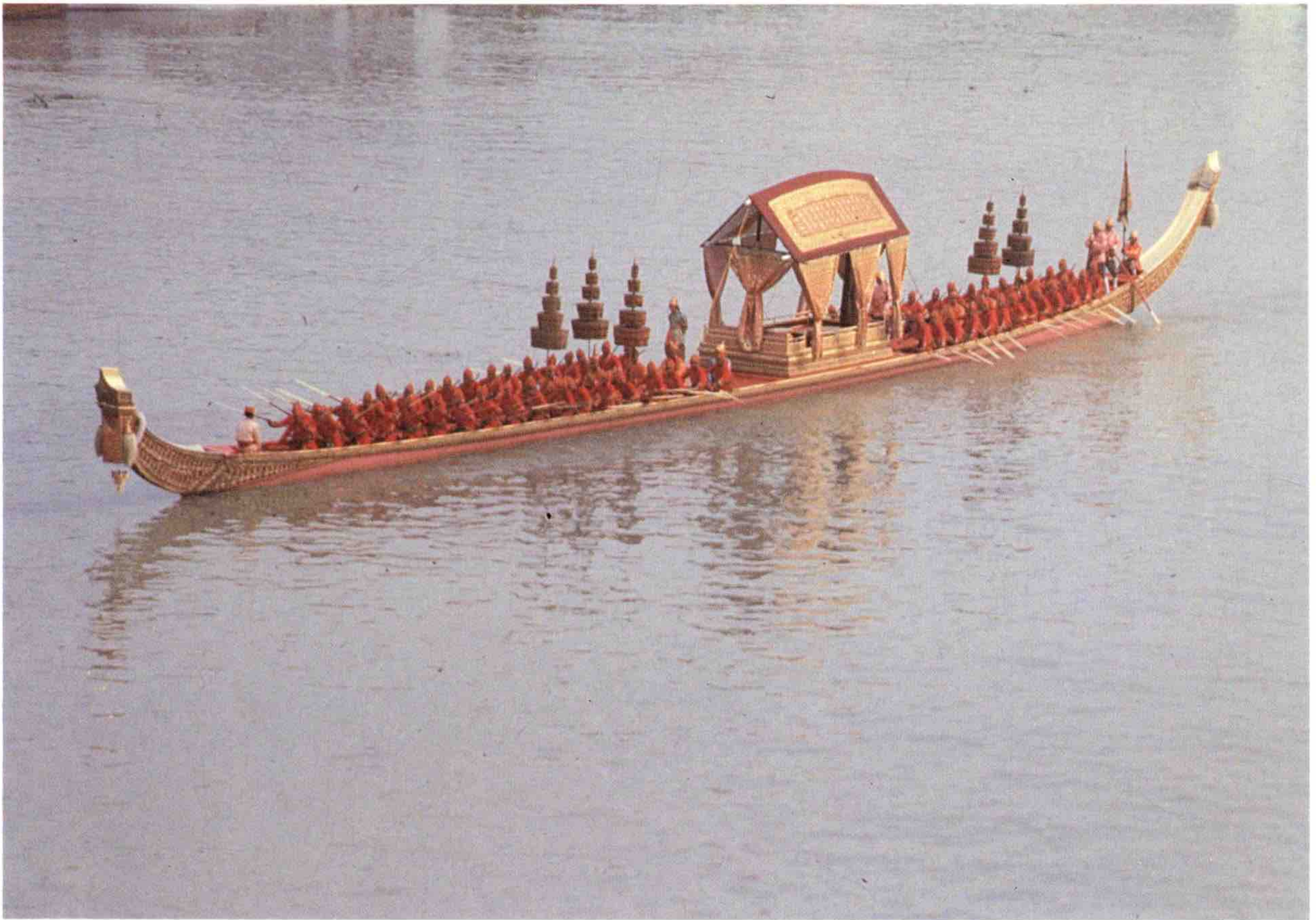
Suphannahong Royal Barge with beautifully carved
figurehead in the form of celestial swan in Thai style.

เรือพระที่นั่งอนาถาธิเบศร์

Anekachat Bhujong Royal Barge.

เรือกระบี่ปราบเมืองมาร (สีขาว) และเรือกระบี่ราญรอนราพณ์ (สีหว่า)
 Royal Barge krali prab Mnengmarm (white) and krabi Ranronrab (dark purpld).

เรือเอกไชยเหินหาว Rua Ekachai Heurn Hao Royal Barge.

เรือพิฆาต : เรือเสือทะยานชล และเรือเสือดำนรินทร์

Rua Phikhat Royal Barges with tiger figurehead : Rua Sua Thayanchon and Rua Sua Khamron Sinthu.

เรือครุฑเดรีจไตรจักร

Garuda Royal Barge

เรือดั่ง ในริ้วกระบวนพยุหยาตราชลมารค
Rua Dang Barges in the royal barge procession.

เรือกระบี่ปราบเมืองมาร : โขนเรือเป็นรูปหนุมาน จากเรื่องรามเกียรติ์

Monkey figurehead royal barges : Royal Barge with Hanuman figurehead from the Ramakien epic.

เรือสุครีพครองเมือง : โขนเรือเป็นรูปสุครีพ (วานรสีแดง) จากเรื่อง รามเกียรติ์

Rua Sukrip Khrong Muang has the figurehead of Sukhrip from the Ramakien epic in the shape of red monkey.

เรือสุรกายักษ์ : โขนเรือเป็นรูปร่างอสูรครึ่งนก ตัวสีม่วง

Rua Asura Wayuphak has the figurehead in the form of a mythical creature in purple, half bird, half giant.

โขนเรืออสูรวายุกัษ และอสูรปักษี เป็นรูปครึ่งอสูรครึ่งนก อสูรวายุกัษ ตัวสีม่วง ส่วนอสูรปักษี ตัวสีเขียว

The sterns of Asura Wayuphak and Asura Paksi Royal Barges have the mythical creature figureheads of half demon, half bird; the former in purple and the latter in green.

เรืออสูรกายภูธร

Half Demon half bird Royal Barge called Rua Asura Wayuphak

โขนเรือครุฑเหินเห็จ

The Garuda figurehead of Rua Khrut Heurn Het.

รู้กระบวนพยุหยาตราขลมารค วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕

○
เรือทองขวานฟ้า

(เรือประตุน้ำ)

○
เรือทองบ้านปืน

○
เรือเสื่อคำรณสินธุ์

○
เรือเสื่อทะยานชล

○
เรือตั้ง ๒

○
เรือกลองนอก
(อีเหล็ก)
ปี่ชวา กลองแขก

○
เรือตั้ง ๑

○
เรือตั้ง ๔

○
เรือตั้ง ๓

○
เรือตั้ง ๖

○
เรือตั้ง ๕

○
เรือตั้ง ๘

○
เรือตำรวจนอก

○
เรือตั้ง ๗

○
เรือตั้ง ๑๐

○
เรือตั้ง ๙

○
เรืออสุรปักษี
(กลองชนะ)

○
เรืออสุรวายุภักษ์
(กลองชนะ)

○
เรือตั้ง ๑๒

○
เรือตั้ง ๑๑

○
เรือตั้ง ๑๔

○
เรือตั้ง ๑๓

○
เรือกระบี่ปราบเมืองมาร
(กลองชนะ)

○
เรือกระบี่ราญรอนราพณ์
(กลองชนะ)

○
เรือตั้ง ๑๖

○
เรือตั้ง ๑๕

○
เรือตั้ง ๑๘

○
เรือตั้ง ๑๗

○
เรือสุครีพครองเมือง
(สังข์แตร)

○
เรือพาลีรังทวิป
(สังข์แตร)

○
เรือตั้ง ๒๐

○
เรือตั้ง ๑๙

○
เรือตั้ง ๒๒

○
เรือตั้ง ๒๑

○
เรือตำรวจใน

○
เรือครุฑไตรจักร
(มโหระทึก)

△
เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช
ตั้งบุษบก เชิญพระชัย
มีเครื่องสูง ธงสามชาย

○
เรือกลองใน
(แดงโม)
(ผู้บัญชาการทัพเรือ)
(คู่ชัก)

○
เรือเอกไชยหลาวทอง
(มโหระทึก)

○
เรือแซง ๒
(ตำรวจหลวง)

○
เรือแซง ๔
(ตำรวจหลวง)

△
เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์
พระที่นั่งทรง ทอดบัลลังก์กัญญา
(เก้าอี้) พระราชอาสน์
มีเครื่องสูง ธงสามชาย

○
เรือแซง ๖
(ตำรวจหลวง)

△
เรือพระที่นั่งเอนกชาติภุชงค์
ทอดบัลลังก์กัญญา (เก้าอี้)
พระราชอาสน์

○
เรือแซง ๗
(กรมวัง)

○
เรือครุฑเหินเห็จ
(มโหระทึก)

○
เรือเอกไชยเหินหาว
(มโหระทึก)

○
เรือแซง ๑
(ตำรวจหลวง)

○
เรือแซง ๕
(ตำรวจหลวง)

○
เรือแซง ๕
(ตำรวจหลวง)

กระบวนพระราชพิธียศอย่างน้อย แท้เชิญพระชัย (หลังช้าง)

ไปยังพลับพลาท้องสนามหลวง

นำริ้ว ๑	๑
ธงสามชาย ๒	๒
มโหระทึก ๒	๒
กลองชนะ ๔๐	๔๐
จำปี จำกลอง ๓	๓
แตงฝรั่ง ๒๐	๒๐
แตงอน ๔	๔
สังข์ ๒	๒
เครื่องสูงหน้า ๗ ชั้น ๒	๒
๕ ชั้น ๖	๖
บังแทรก ๔	๔
เครื่องสูงหลัง ๗ ชั้น ๒	๒
๕ ชั้น ๔	๔
บังแทรก ๒	๒
กำกับเครื่องสูง ๒	๒
สารวัตรแตง ๑	๒
สารวัตรกระบวน ๑	๑
ผู้กำกับกระบวน ๑	๑
ราชรถเชิญพระชัย	๑
คนจุดชัก (หน้า ๑๖)	๒๔
(หลัง ๘)	
กำกับราชรถ	
บังพระสุริย์	๒
พระกลด	๑
อินทร์ เชิญพุ่มดอกไม้ทอง ๘	๑
พรหม เชิญพุ่มดอกไม้เงิน ๘	๑๖
กำกับกระบวนหลัง	๒
ประคองพระชัย	๑
สารธีราชรถ	๑

อนึ่งนายภิญโญ ศรีจำลอง ได้ประพันธ์กาพย์เห่เรือ ชมพระราชพิธีเสด็จทางชลมารค เป็นบทชม
กระบวนเรือในทัศนะของกวีผู้ประพันธ์ ซึ่งกาพย์เห่เรือสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์นี้ใช้แท้จริงๆ ในงานพระราชพิธี
เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ ด้วย

ชมพระราชพิธีเสด็จทางชลมารค

โคลงสี่

☆ พระราชพิธีชลมารคใช้

ฉลองรัตนโกสินทร์เสริม

สองศตวรรษกรุงเดิม

สามสิบหกศกอิราชได้

กาพย์ยานี ๑๑

☆ พระราชพิธีศรีโสภาคย์

เร่งเร้าเจ้าพระยา

☆ นาวาห้าสิบสองลำ

แม้มีฝีมือแมน

☆ สุพรรณหงส์แห่งจอมราช

ลวดลายพรายพิไล

☆ เรือหลามงามหน้าหลัง

อิงมีปี่ฆ้องกลอง

☆ ฉลองสองร้อยปี

รัตนโกสินทร์อัน

☆ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

เริ่มกรุงรุ่งดั่ง

☆ จวบเข้าเฝ้ารัชกาล

วัดสุทัศนเทพวราราม

☆ บรมกษัตริย์ปัจจุบันนี้

โลกเห็นเพื่ณภาพพจน์

☆ สามสิบหกศกครอง

มณฑลลพบุรี

☆ คราวเสด็จแดนชลมารค

เต็มตื่นชื่นกมล

☆ เฉลยจรัสรัตนตรัย

อำนาจพระแก้วฉาย

ชูเฉลิม

ศักดิ์ให้

เต็มเกียรติ เกียรติยศ

เด่นป้องครองถวัลย์ฯ

แดนชลมารคหลากนาวา

จำเจดีย์ศสดใสแสน

เลิศล้ำชื่อลือลั่นแดน

ไม่ม้านที่ฝีมือไทย

งามผดุงผาดผายไป

ไพจิตรแพรวแก้วกาญจน์กรอง

พลสะพรุ่งทั้งพายทอง

ร้องเท่กาพย์ชาบซึ่งขวัญ

บุรีเรืองเมืองสวรรค์

บันลือศักดิ์จักรวงศ์

ชูไชยชัยไทยยรรยง

ส่งศักดิ์ชาติศาสนา

เพิ่มไพศาลงานนานาน

อารยธรรมย่าเกียรติยศ

ชี้ชื่อไทยไกรปรากฏ

งดงามค่าเจ้าศักดิ์ศรี

กรุงฉลองสองร้อยปี

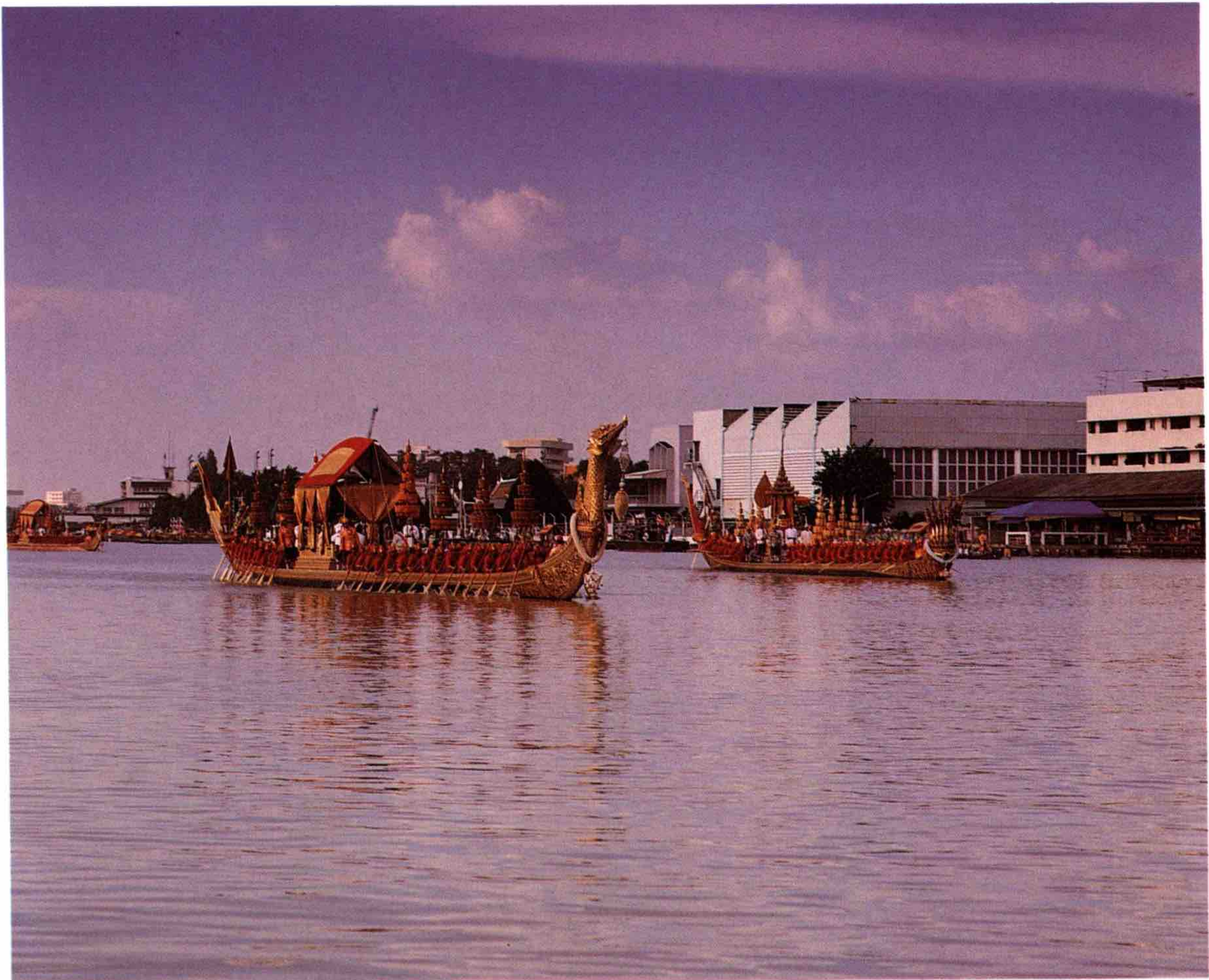
เปรมปรีดีสุขทุกหมู่ชน

สองฝั่งฟากมากผู้คน

ยอบตนช่องพร้อมพรถวาย

พิสุทธิใสแผ่คุณปราย

ส่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิบันดาล

☆ เดชะพระสิหิงค์
 สู่พระองค์ทรงสุขสานต์
 ☆ นำรัฐฉัตรชัยชาติ
 รุ่งศักดิ์จักรีศรี
 ☆ บรรดาประชาไทย
 ทุกข์ยากหากเผชิญ
 ☆ ฉลองสองร้อยปี
 รัตนโกสินทร์สมัย
 ☆ ฉลองชาติศาสน์กษัตริย์
 จิตใจไทยตราตรู

โปรดดลสิ่งมิ่งขวัญประทาน
 ดาลเดชกล้าบารมี
 ประชาราษฎร์เปรมปรีดี
 ทวีเฟื่องเรืองเจริญ
 แสนสุขใสใจเปลิดเพลิน
 จงเห็นท่าร้างผองภัย
 นิมิตรดีศรีไผท
 พิไลโลกโชคชื่นชู
 สมโภชรัฐจัดฟื้นฟู
 อยู่เย็นมั่นนิรันดรฯ

สำหรับการเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ขลมารคครั้งนี้ นอกจากจะมีพระราช
 โองการให้เปลี่ยนริ้วกระบวนใหม่แล้ว ยังเป็นสิ่งที่ต้องถือว่าเป็นประวัติกาลครั้งแรกของการเสด็จพระราช
 ดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราขลมารคในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้านาย
 ฝ่ายในร่วมกระบวนเสด็จฯ ด้วย คือ

๑. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสา-
 ธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตามเสด็จในเรือพระที่นั่ง

สุพรรณหงส์ด้วย โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ประทับพระราชอาสน์ทางเบื้องซ้าย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ประทับบนกระทงในบัลลังก์กัญญา ตรงข้ามที่ประทับและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประทับบนกระทงในบัลลังก์กัญญาแทบพระบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

๒. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์อัครราชกุมารี และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ตามเสด็จในเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งรอง โดยประทับบนกระทงในบัลลังก์กัญญาไม่ทอดพระเก้าอี้

อย่างไรก็ดี ต่อมาในวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินในพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน โดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค ณ วัดอรุณราชวราราม โดยมีการจัดกระบวนเรือตามแบบกระบวนพยุหยาตราชลมารค (ใหญ่) เมื่อครั้งสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕ และใช้บทเห่เดิมของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ เป็นบทเห่ชมกระบวนเรือขมทิพทัศน์ ขมนกขมปลา และขมไม้ น.ต. มงคล แสงสว่าง เป็นเจ้าหน้าที่เห่ นอกจากนี้มี พ.จ.อ.สุจินต์ สุวรรณ และ พ.จ.อ.ทวี นิลวงษ์ เป็นผู้ช่วยในการเห่ด้วย

ก่อนจะถึงวันพระราชพิธี กองทัพเรือได้นำเรือพระที่นั่งออกจัดกระบวนเรือฝึกซ้อมใหญ่ ๒ ครั้ง คือ วันที่ ๖ และ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๓๐

ในวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑ จะเป็นวันมหามงคลของราชอาณาจักรไทยอีกวาระหนึ่ง ด้วยเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงครองราชย์ได้ ๔๒ ปี ๒๓ วัน ซึ่งนานกว่าพระมหากษัตริยาธิราชทุกพระองค์ในอดีต รัฐบาลได้จัดงานเฉลิมฉลอง พระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกขึ้น ในงานนี้ระหว่าง วันที่ ๒-๕ กรกฎาคม จะมีการเห่เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช และเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ที่ท่าราชวรดิษฐ์ โดยบทเห่ นั้น คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ รองอธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้ประพันธ์ด้วย.

กาพย์เห่เรือ

เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช
เนื่องใน มหามงคลสมัยรัชมังคลาภิเษก

๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑

คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ รองอธิบดีกรมศิลปากร ประพันธ์

พระคือรวีรุ่งฟ้า
ยงยิ่งกฤดาการ
พระกรุณาส่องฉายาน
“ภูมิพลมหาราช” เจ้า

แรงศาน ดิสุขนา
ก่องเกล้า
โลกขึ้น
แหล่งหล้าบังคม

- ๑ พระคือรวีรุ่งฟ้า
พระกรุณาล้ำเลอแสง
- ๒ พระทรงดำรงราชย์
ไอสวรรย์ยิ่งยงอดุลย์
- ๓ ภูมิพลมหาราชเจ้า
ทรงราชย์เนิ่นนานสมัย
- ๔ แผ่นดินมีธัญญา
กัณดารพระประทานชล
- ๕ รัชมัลคลาภิเษก
รอนเชิญเย็นปลื้ม
- ๖ ขอจทรงพระเจริญ
ทวยราษฎร์ผดมขม
- ๗ เผยแผ่พระกฤษฎา
แหล่งหล้าสาธุการ
- ๘ พระเดชปกเกศชาติ
ภิญโญเดโชปถัมภ์
- ๙ ทรงสถับศัพท์เทวษ
ขจัดพิบัติไกล
- ๑๐ เกษตรเขตราบลุ่ม
คั่นคิดผลิตผล

พระกฤษฎาดำรงแสดง
ทุกหล้าแหล่งบังคมคุณ
ประชาชาติชื่นชมบุญ
อุ้นศิริเกล้าผองเฝ้าไทย
พระผ่านเฝ้าเกียรติเกรียงไกร
ยิ่งกษัตริย์ใดไพบุลย์ผล
น้ำมีปลาอานนต
ทุกดวงกลมพร้อมภักดี
พระบุญเอกอัจฉริย์
ชีมายุโกโหตุอุดม
เชิญทิพย์พรกรประนม
ภิรมย์ราชย์โชติฉะวาล
งามสง่าปรีชาชาญ
พระบริบาลทศพิศธรรม
ปกทวยราษฎร์นานฉนำ
ล้ำดินฟ้าตรึงตราหทัย
คุณหารเหตุเกทพาลภัย
เพื่อถิ่นไทยไพบุลย์ผล
ดอนดินชุ่มค้ำชีพชน
ผลพิเศษเขตชั้นทั้งาม

๑๑	พระนำความหวังชาติ สยามรัฐเลิศลือนาม	ร่มเกล้าราชฎ์ทุกเขตคาม ความไพบูลย์พูนทวี
๑๒	เข็ดชาติสืบศาสนา ทรงธรรมนำวิถี	บุญกิริยาอาจารย์ พุทธิจริยทวิศานต์
๑๓	ประทีปช่วงดวงไฉเปรียบ พุทธศาสน์ก่องตระการ	มีทันเทียบบรมสมภาร พระบริบาลบำรุงชน
๑๔	สว่างล้ำธรรมประภาพ สั่งมานุภาพดล	ทวยราชฎ์กราบบาทยุคล ผลพิสุทธิ์อุดมคุณ
๑๕	งามสง่าจรรยาวัตร ทรงผนวชน้อมมนุญ	ราชปฏิบัติจรสบุญ เอกอดุลย์บุญโญปถัมภ์
๑๖	สรรพศาสตร์แลศึกษา ดนตรีศิลปกรรม	วิทยาอารยธรรม วรรณศิลป์ล้ำเลิศบำรุง
๑๗	กีฬาพลานามัย พระมหากาญจน์มุ่ง	แข่งเรือใบทรงผดุง ชีพชนรุ่งเกริกกรุงไกร
๑๘	โรงเรียนนาม “ร่มเกล้า” กันดารผ่านพงไพร	เมตตาเยาวยชนไทย โปรดเกล้าให้ได้อ่านเขียน
๑๙	“ภูมิพล” “สวฤกษ์” ทุน ส่งเสริมเพิ่มพูนเพียร	ทรงคำจุนผู้เล่าเรียน ค้ำเคียรเกล้าทุกเผ่าพันธุ์
๒๐	กองทัพสรรพอาวุธ บกเรืออากาศสรรพ	พร้อมรบยุทธเชี่ยวชาญนั้นญ พระทรงธรรม์ทรงบำรุง
๒๑	โองการพรผ่านฟ้า ต่อเรือเพื่อปรับปรุง	ทัพเกร่งกล้าอาทรผดุง ทัพเรือรุ่งจรงเจริญ
๒๒	น่านน้ำแนวประเทศ เรือ ต. ต่อเองประเมิน	ทุกคามเขตหาญแผชีญ สมรรถนะ ด้วยพระองค์
๒๓	นอบน้อมพร้อมพิทักษ์ ปกป้องชาติตียวงศ์	จดจิตภักดีพระจอมพงศ์ เพื่อไตรรงค์ชีพคงพลี
๒๔	พระเอยพระจอมจักร ถวายชีพภูปดี	ไพร่ฟ้าสมัครสามัคคี มันมีมีวันคลอนคลาย
๒๕	พระเอยพระมหाराช พระคุณเลิศพรรณราย	เกียรติภูวนาถเกริกกำจาย น้อมใจกายถวายไท
๒๖	งามเอยสุพรรณหงส์ รัชมงคลสมัย	เท่เทิดองค์พระทรงชัย ทุกดวงใจไทยปรีดา

๒๗	งามเยยอนันตนาคราช	งามผางดราชนาวา
	เพริศพิพัฒน์รัชมังคลา	งามสง่าพระบารมี
๒๘	พระเกียรติเกริกปรางกู	ยิ่งพระยศภูบดี
	บรมราชจักรี	ศรีสวัสดิ์มั่นนิรันดร
๒๙	อัญเชิญเทพสิทธิ์ศักดิ์	อภิรักษ์พระภุช
	ไตรรัตน์คุณากร	ประทานพรพิบูลชัย
๓๐	ขอจงทรงพระเจริญ	โลกสรรเสริญจอมไผท
	เกษมสุขนิรันดศัย	ไอศวรรย์สวัสดิ์พิพัฒน์เทอญ

ลักษณะของรูปกระบวนพยุหยาตราและเรือประเภทต่างๆ

กระบวนพยุหยาตราขลมารค เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐ กระบวนเรือประกอบไปด้วยริ้วกระบวน ๕ ริ้ว ใช้เรือรวมทั้งสิ้น ๕๑ ลำ ระยะต่อระหว่างลำ ๔๐ เมตร เว้นระหว่างเรือพระที่นั่ง ๕๐ เมตรระยะเคียงระหว่างริ้ว ๒๐ เมตร ความยาวของกระบวนยาว ๑,๑๑๐ เมตร กว้าง ๙๐ เมตร เรือประเภทต่างๆ ที่ใช้ในกระบวนพยุหยาตรามีดังนี้

๑. เรือประตู่หน้า เป็นเรื่อนำริ้วกระบวน ประกอบไปด้วยเรือ ๒ ลำ เป็นเรือลำหน้าสุดของริ้วที่ ๒ และ ๔ (นับจากขวา) ใช้เรือดั่งทอง ๒๑ (ขวา) และเรือดั่งทอง ๒๒ (ซ้าย)

๒. เรือพิฆาต เป็นเรือรบที่อยู่ในริ้วที่ ๒ และที่ ๔ ถัดจากเรือประตู่หน้าเข้ามาในกระบวนหัวเรือเป็นรูปเสือ มีปืนจ่ารงตั้งที่หัวเรือ ได้แก่เรือเสือทยานชล (ขวา) และเรือเสือคำรณสินธุ์ (ซ้าย) เรือดังกล่าวนี้ปกติจะเล่นส่ายโดยเรือเสือทยานชลเล่นส่ายนอกด้านขวา และเรือเสือคำรณสินธุ์เล่นส่ายนอกด้านซ้าย

๓. เรือดั่ง เป็นเรือไม้ท่อน้ำมัน บางลำทาสีทอง (ดั่ง ๒๑ และ ๒๒) ไม่มีลวดลาย ใช้สำหรับเป็นเรือรอบนอกของกระบวนโดยอยู่ในริ้วขวาสุดและริ้วซ้ายสุด

- ริ้วนอกด้านหน้าของกระบวนมี ๖ คู่ หรือ ๑๒ ลำ ได้แก่เรือดั่ง ๑-๑๒ เลขคืออยู่ด้านขวาเลขคู่อยู่ด้านซ้าย

- ริ้วนอกด้านท้ายของกระบวน มี ๔ คู่ ๘ ลำ ได้แก่เรือดั่ง ๑๓-๒๐

๔. เรือกลองใน-กลองนอก เป็นเรือกราบ อยู่ในริ้วกลางหรือริ้วที่ ๓ มีปี่ขวาและกลองแขกสำหรับบรรเลงมี ๒ ลำได้แก่

- เรือกลองใน (ใช้เรือแดงโม) อยู่บริเวณกลางกระบวนข้างหน้าเรือพระที่นั่งเป็นเรือสำหรับผู้บัญชาการกระบวนเรือ

- เรือกลองนอก (ใช้เรืออีเหลื่อง) อยู่หน้าสุดของริ้วกลาง เป็นเรือสำหรับรองผู้บัญชาการกระบวนเรือ

๕. เรือตำรวจใน-ตำรวจนอก เป็นเรือกราบ มีพระตำรวจหลวงชั้นปลัดกรมบังคับคดี มี ๒ ลำ ได้แก่

- เรือตำรวจใน อยู่ในริ้วกลางหน้าเรื่อนันตนาคราช

- เรือตำรวจนอก อยู่หน้าถัดจากเรือตำรวจใน

๖. เรือรูปสัตว์ เป็นเรือแกะสลัก เรือเป็นรูป ชุนกระปี่ รูปอสูร รูปพญาวานร และรูปครุฑ

- ปัจจุบันมีอยู่ ๘ ลำ หรือ ๔ คู่

- จัดให้อยู่ในริ้วกระบวนที่ ๒ และที่ ๔ อยู่ถัดระดับเรือตำรวจนอกเข้ามาโดยมีตำแหน่งเรือ ดังนี้

อสุรบั๊กซี่

อสุรวายุภักตร์

กระปี่ปราบเมืองมาร

กระปี่ราญรอนราพณ์

(ซ้าย)

(ขวา)

สุครีพครองเมือง

พาลีรังทวิป

ครุฑไตรจักร

ครุฑเทรเห็น

๗. เรือพระที่นั่ง จัดว่าเป็นเรือสำคัญที่สุดและสง่างามที่สุดในกระบวน

- มีเรือพระที่นั่งถึง ได้แก่ เรือสุพรรณหงส์ เรืออนันตนาคราช เรือพระที่นั่งศรี ได้แก่ เรือ
อเนกชาติภูษงค์

- ในกระบวนพยุหยาตราครั้งนี้ เรืออนันตนาคราช จะเป็นเรือทรงผ้าไตร เรือสุพรรณหงส์ เป็น
เรือพระที่นั่งทรงและเรืออเนกชาติภูษงค์จะเป็นเรือพระที่นั่งรอง ตำแหน่งของเรือจะเป็นไปตามแผนผังรูป
กระบวนเรือ

๘. เรือคู่ชัก เป็นเรือที่ทำหน้าที่นำเรือพระที่นั่ง โดยอยู่ทางเบื้องขวาเฉียงไปข้างหน้าลำหนึ่งได้แก่
เรือเอกชัยเหิรหาว และอยู่ทางเบื้องซ้ายเฉียงไปข้างหน้าอีกลำหนึ่ง ได้แก่เรือเอกชัยหลาวทอง

๙. เรือตำรวจตาม ใช้เรือกราบกันยา ใช้เป็นพาหนะของพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ที่ตามเสด็จ
ในกระบวน มีตำแหน่งเรืออยู่ในริ้วกลางต่อจากเรือพระที่นั่งรอง (เรืออเนกชาติภูษงค์)

๑๐. เรือแซง ใช้เรือกราบกันยา เป็นเรือทหารเรือแซงเสด็จทั้ง ๒ ข้างของเรือพระที่นั่ง โดยอยู่ในริ้วนอก
สุดของกระบวน มี ๖ ลำ หรือ ๓ คู่ โดยแซงด้านขวา ๓ ลำ (ได้แก่เรือแซง ๑, ๓, ๕) และแซงด้านซ้าย ๓ ลำ
(ได้แก่เรือแซง ๒, ๔, ๖)

นอกจากนั้นยังจัดเรือแซง ๗ อีก ๑ ลำปิดท้ายริ้วกลางของกระบวนต่อจากเรือตำรวจตาม

๑๑. เรือประตูลัง ใช้เรือกราบกันยาเช่นเดียวกับเรือประตูลำ เป็นเรือสำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
กำกับท้ายกระบวน ๒ ลำ โดยมีเรือทองขวานฟ้าอยู่ขวาและทองบ้ายีน้อยอยู่ซ้าย

หมายเหตุ เรือทั้งหมดที่เตรียมไว้มี ๕๓ ลำ แต่จะใช้ในกระบวนพยุหยาตรา ๕๑ ลำ อีก ๒ ลำที่เหลือได้แก่
เรือรุ่งประสานสาย และเรือเหลื่องใหญ่ จัดไว้สำหรับฝึกและสำรอง

กระบวนพยุหยาตรา (ใหญ่) ชลมารค
ซึ่งใช้ในพระราชพิธีเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดอรุณราชวราราม
๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐

● ตั้ง ๒ ○ ตั้ง ๔ ○ ตั้ง ๖ ● ตั้ง ๘ ○ ตั้ง ๑๐ ○ ตั้ง ๑๒ ● แขง ๒ ○ แขง ๔ ○ แขง ๖ ○ ตั้ง ๑๔ ● ตั้ง ๑๖ ○ ตั้ง ๑๘ ○ ตั้ง ๒๐	● ตั้ง ๒๒ ● เสือคำรณสินธุ์ ● อสุรปักษ์ ○ กระปี่ปราบเมืองมาร ○ สุครีพครองเมือง ● ครุฑเทรีจไตรจักร์ ● เอกชัยหลาวทอง ● สุปรรณหงษ์ (เรือเท่) ○ อเนกชาติภูษงค์ ● กรมวัง ○ ทองบ้ำบิ่น ● แขง ๗	● ตั้ง ๒๑ ● เสือทยานชล ● อสุรวายุภักตร์ ○ กระปี่รอนรอนราพน ○ พาลีรังทวิป ● ครุฑเหินเห็จ ● เอกชัยเหินทาว ○ ทองขวานฟ้า	● ตั้ง ๑ ○ ตั้ง ๓ ○ ตั้ง ๕ ● ตั้ง ๗ ○ ตั้ง ๙ ○ ตั้ง ๑๑ ● แขง ๑ ○ แขง ๓ ○ แขง ๕ ○ ตั้ง ๑๓ ● ตั้ง ๑๕ ○ ตั้ง ๑๗ ○ ตั้ง ๑๙

กระบวนยาว ๑๑๑๐ เมตร กว้าง ๙๐ เมตร ระยะเคียงระหว่างสาย ๒๐ เมตร ระยะต่อ เรือตั้ง, แขง, ตำรวจ, รูปสัตว์ ๔๐ เมตร เรือพระที่นั่ง ๕๐ เมตร

- เรือมิวพิทยสื่อสาร (๒๖ ลำ)
- เรือมิวเครื่องขยายเสียงวิทยุถ่ายทอด (๕ ลำ)

แผนผังการจัดรูปกระบวนการ
 รัฐบาลพหุพหุชาติ (ใหญ่) ชลมารค ถวายผ้าพระกฐิน

๑๖ ตุลาคม ๒๕๓๐

ห้าวกระบวน

[illegible]

ลำดับที่	ชื่อเรือ	เจ้าหน้าที่ประจำเรือพระราชพิธี พ.ศ. ๒๕๓๐												
		นายเรือ	นายท้าย	ฝีพาย	ธงท้าย	สัญญาณ	เส้า	คนเท่ขานยาว	นั่งคนโท		ถือฉัตร	บังสุริยพัดใบกพระกลด	กลองชนะ	รวม
									นาย	พลฯ				
๑.	สุพรรณหงษ์	๒	๒	๕๐	๑	๑	-	๑	-	-	๗	-	-	๖๔
๒.	อนันตนาคราช	๒	๒	๕๔	๑	๑	-	๒	-	-	๗	๓	-	๗๒
๓.	อเนกชาติภุชงค์	๒	๒	๖๑	๑	๑	-	๑	-	-	๗	-	-	๗๕
๔.	เอกไชยเหินหาว	๒	๒	๓๘	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๕.	เอกไชยหลาวทอง	๒	๒	๓๘	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๖.	พาสีรังทวิป	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๗.	สุครีพครองเมือง	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๘.	อสุรายุภักตร์	๑	๒	๔๐	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๗
๙.	อสุรภักษี	๑	๒	๔๐	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๗
๑๐.	กระบี่ปราบเมืองมาร	๑	๒	๓๖	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๓
๑๑.	กระบี่รณรอนราพน	๑	๒	๓๖	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	๑๐	๕๓
๑๒.	ครุฑเหินเห็จ	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๑๓.	ครุฑเดตรัจไตรจักร	๑	๒	๓๔	๑	๑	๒	-	-	-	-	-	-	๔๑
๑๔.	เสื่อหยานชล	๑	๒	๒๖	-	๑	-	-	๑	๒	-	-	-	๓๓
๑๕.	เสื่อคำรณสินธุ์	๑	๒	๒๖	-	๑	-	-	๑	๒	-	-	-	๓๓
๑๖.	อิโหลียง	๑	๒	๒๗	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๓๑
๑๗.	แดงโม	๑	๒	๒๘	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๓๒
๑๘.	ทองขวานฟ้า	๑	๒	๓๙	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๑๙.	ทองบัวบิน	๑	๒	๓๙	๑	๑	-	-	-	-	-	-	-	๔๔
๒๐.	ดิ่ง ๑	๑	๒	๓๒	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๓
๒๑.	ดิ่ง ๒	๑	๒	๓๐	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๑
๒๒.	ดิ่ง ๓	๑	๒	๓๐	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๑
๒๓.	ดิ่ง ๔	๑	๒	๓๐	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๔๑
๒๔.	ดิ่ง ๕	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๕.	ดิ่ง ๖	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๖.	ดิ่ง ๗	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๗.	ดิ่ง ๘	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๘.	ดิ่ง ๙	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๒๙.	ดิ่ง ๑๐	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๓๐.	ดิ่ง ๑๑	๑	๒	๒๘	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๙
๓๑.	ดิ่ง ๑๒	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๒.	ดิ่ง ๑๓	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๓.	ดิ่ง ๑๔	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๔.	ดิ่ง ๑๕	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๕.	ดิ่ง ๑๖	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๖.	ดิ่ง ๑๗	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๗.	ดิ่ง ๑๘	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๘.	ดิ่ง ๑๙	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๓๙.	ดิ่ง ๒๐	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๔๐.	ดิ่ง ๒๑	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๔๑.	ดิ่ง ๒๒	๑	๒	๒๖	-	๑	๒	-	๑	๔	-	-	-	๓๗
๔๒.	ตำรวจ ๑	๑	๒	๒๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๔
๔๓.	ตำรวจ ๒	๑	๒	๒๒	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๖
๔๔.	ตำรวจ ๓	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๔๕.	แข่ง ๑	๑	๒	๒๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๔
๔๖.	แข่ง ๒	๑	๒	๒๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๔
๔๗.	แข่ง ๓	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๔๘.	แข่ง ๔	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๔๙.	แข่ง ๕	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๕๐.	แข่ง ๖	๑	๒	๒๔	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๒๘
๕๑.	แข่ง ๗	๑	๒	๓๐	-	๑	-	-	-	-	-	-	-	๓๔
	รวมทั้งสิ้น	๕๖	๑๐๒	๑,๕๕๐	๑๕	๕๑	๖๐	๔	๒๔	๙๒	๒๑	๓	๔๐	๒,๐๑๘

ลักษณะหน้าที่และความเป็นมาของเรือพระที่นั่ง และเรือในวังกระบวน

ในการเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำของพระเจ้าอยู่หัวในสมัยโบราณนั้น เข้าใจว่าแต่ก่อนจะมีเรือ ๒ ลำ สำหรับ เป็นเรือทอง อันหมายถึงเรือที่แกะสลักกลดลายและลงรักปิดทองสำหรับหนึ่ง จะใช้เป็นเวลาเสด็จในกระบวนที่เป็นพระราชพิธี ส่วนอีกสำหรับหนึ่งเป็นเรือไม้ซึ่งมักจะใช้ทรงในเวลาปกติทั่วไป ไม่ปะปนกัน

จากการจัดริ้วกระบวนเรือ จะมีชื่อเรือต่างๆ มากมายที่มาร่วมในกระบวน ซึ่งเรือเหล่านี้มีลักษณะแตกต่างกันไปตามความสำคัญและลักษณะที่มาคือ

๑. **เรือประดู่** มีลักษณะเป็นเรือกราบ กลางลำมีกัญญา เรียกกันว่า เรือกราบกัญญา ทำหน้าที่เป็นเรือนำริ้วกระบวน มีข้าราชการผู้ใหญ่ชั้นปลัดทูลฉลองนั่งในกัญญาลำละ ๑ ท่าน

๒. **เรือพิฆาต** เป็นเรือรบไทยโบราณประเภทหนึ่ง มีปืนจรวดตั้งที่หัวเรือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยารัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ มี ๕ คู่ ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มี ๖ คู่ ต่อมาภายหลังตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นามี ๑ คู่ คือเรือเสือทยานชล และเรือเสือคำรณสินธุ์ หัวเรือทำเป็นรูปหัวเสือ มีคฤห์สำหรับอำมาตย์ฝ่ายทหารนั่ง แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้เรือแซ เรือพิฆาตนี้มีนายเรือ นายท้ายฝีพาย และคนนั่งคฤห์ รวม ๓๑ นาย

๓. **เรือตั้ง** เป็นเรือไม้ทาสีน้ำมัน ไม่มีลวดลายอย่างใด ใช้เป็นเรือกระบวนสายนอก กลางลำมีคฤห์ซึ่งมีนายทหารนั่งลำละ ๑ นาย ในเรือนี้มีพลปืน ๔ นาย และมีนายเรือ นายท้ายและฝีพาย ลำละ ๒๙-๓๕ คน ขึ้นอยู่กับขนาดของเรือ และมีคนกระทุ้งเส้ลำละ ๒ นาย เรือที่กระทุ้งเส้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นพวกเรือชัย ซึ่งเป็นเรือชนิดที่มีทวนหัวตั้งสูงและงอนขึ้นไป ซึ่งกล่าวว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับเรือกิ่ง แต่ไม่ทราบว่าเป็นเรือชนิดไหน แต่ปัจจุบันเรือตั้งหัวเรือปิดทอง ถ้าหัวเรือยังเขียนลายน้ำยา ใช้เป็นเรือประจายศพระราชาคณะ

๔. **เรือกลองนอก-กลองใน** เป็นพวกเรือกราบ มีนายเรือ นายท้าย และฝีพายลำละ ๓๐ นาย มีนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการกระบวนพยุหยาตราตั้งคฤห์พร้อมทนายในเรือกลองและมีผู้บัญชาการกระบวนพร้อมทนาย นั่งคฤห์เรือกลองใน ภายในเรือมีพนักงานปี่ชวาและกลองแขกบรรเลงลำละ ๖ นาย

๕. **เรือตำรวจนอก-ตำรวจใน** ใช้เรือกราบ มีนายเรือ นายท้าย และฝีพาย ในสองลำไม่เท่ากันลำหนึ่งมี ๒๒ นาย ลำหนึ่งมี ๒๗ นาย มีพระตำรวจหลวงชั้นปลัดกรม นั่งคฤห์

๖. **เรือรูปสัตว์** เป็นเรือที่แกะสลักหัวเรือเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ทั้งสัตว์จริงและสัตว์ในเทพนิยายความเป็นมาของเรือรูปสัตว์ หรือที่เดิมเรียกว่า เรือศิวะสัตว์นี้ สันนิษฐานอาจจะเกิดขึ้นได้ ๒ ทาง^๑ คือ

๑. อาจได้รับอิทธิพลมาจากทางเขมร ทั้งนี้เพราะที่ปราสาทหินนครวัดได้มีภาพสลักรูปเรือที่มีหัวเรือเป็นหน้าสัตว์ เช่น หน้าหงส์ หน้านาค หน้าเทรามังกร ซึ่งอาจทำขึ้นเพื่อความสวยงาม ปราสาทหินนครวัดมีอายุระหว่าง พ.ศ.๑๖๕๓-๑๗๒๐

๒. อาจได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ซึ่งที่อินเดียนั้นบรรดาขุนรถจะมีตราประจำตำแหน่งของตนติดอยู่ที่รถ แต่ไทยเรานำมาเป็นตราติดที่เรือ คือทำเป็นรูปหัวเรือเสีย เวลาเข้าในริ้วกระบวนก็ทราบว่าเป็นเรือลำใดเป็นของ

^๑ สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๒, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๐ หน้า ๒๒๑.

กรมไต หรือของขุนนางผู้ใด และแต่เดิมขุนนางหรือเสนาบดีถ้ามิได้ตามเสด็จก็ไม่ได้เข้าไปในรั้วกระบวน แต่ในสมัยหลัง แม้ว่าตัวเสนาบดีจะมีได้ตามเสด็จก็เกณฑ์เรือไปโดยไม่ต้องควบคุมไปก็ได้

จากข้อสันนิษฐานอาจจะกล่าวได้ว่า เรือรูปสัตว์ของไทยคงได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย เพราะแม้แต่ตราประจำตำแหน่งของเสนาบดีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มักใช้ รูปสัตว์ทั้งสิ้น เช่น ราชสีห์ คชสีห์ ครุฑ นาค ฯลฯ ตราตำแหน่งนี้มีปรากฏอยู่ในกฎหมายลักษณะศักดินาซึ่งตั้งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ.๑๙๙๘ แล้ว และเรือรูปสัตว์นี้จากพงศาวดารปรากฏขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ.๒๐๙๖ ซึ่งพระองค์ทรงแก้เรือแซเป็นเรือชัย และเรือรูปสัตว์ต่างๆ เพื่อจะให้ตั้งปืนใหญ่ได้ที่หัวเรือ เรือรูปสัตว์นั้นถ้าเป็นเรือดั่งน่าจะเป็นคู่ คือ เรือครุฑ ๑ คู่ เรือกระบี่ (สิง) ๒ คู่ เรืออสุร ๒ คู่ และจะเห็นได้ว่าเรือเสนาบดีและเรือประตูป็นเรือรูปสัตว์ จากตราตำแหน่งของตนทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่า เรือรูปสัตว์นั้นมาจากตราตำแหน่งนั่นเอง เพราะเมื่อเทียบเรือรูปสัตว์กับตำแหน่งเสนาบดีที่ลดหลั่นลงมาก็จะเห็นว่าตรงกัน

เรือพระที่นั่งก็มีหัวเรือเป็นรูปสัตว์ ตามพระราชลัญจกรเช่นกัน อย่างเช่นเรือครุฑ มีพระราชลัญจกร “พระครุฑพ่าห์” หัวเรือแต่เดิมก็ทำเป็นรูปครุฑเท่านั้น และมีเรือนารายณ์ทรงสุพรรณ ซึ่งเดิมก็มีแต่รูปครุฑเปล่าๆ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ทำองค์พระนารายณ์เดิมเข้าไปด้วย หรือเรือพาลีรังทวีปและเรือสุครีพครองเมือง ซึ่งเป็นเรือของพวกกองอาสา เช่น กรมเขนทองซ้าย กรมเขนทองขวา ก็มีตราเป็นรูปสิงห์ซึ่งเรียกว่า “กระบี่อูฐ”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีเรือครุฑซึ่งมีชื่อว่า “เรือมงคลสุพรรณ” ซึ่งก็มีได้มีองค์พระนารายณ์อยู่ด้วย แต่ทำเป็น “ครุฑยุคนาค” ดังปรากฏในบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริยวงศ์ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ที่ว่า “เรือครุฑยุคนาคหัว” นั่นเอง

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เรือรูปสัตว์ นี้ ก็มีชื่อเท่าที่ปรากฏในรัชกาลที่ ๔ คือ

เรือครุฑ มีชื่อว่า “ครุฑเหินเห็จ” และ “ครุฑเดรัจฉานจักร”

เรือพญาวานรมีชื่อว่า “พาลีรังทวีป” และ “สุครีพครองเมือง”

เรืออสุร มีชื่อว่า “อสุรวายุภักษ์” และ “อสุรปากษา”

เรือกระบี่ มีชื่อว่า “กระบี่ราญรอนราพณ์” และ “กระบี่ปราบเมืองมาร” เป็นต้น

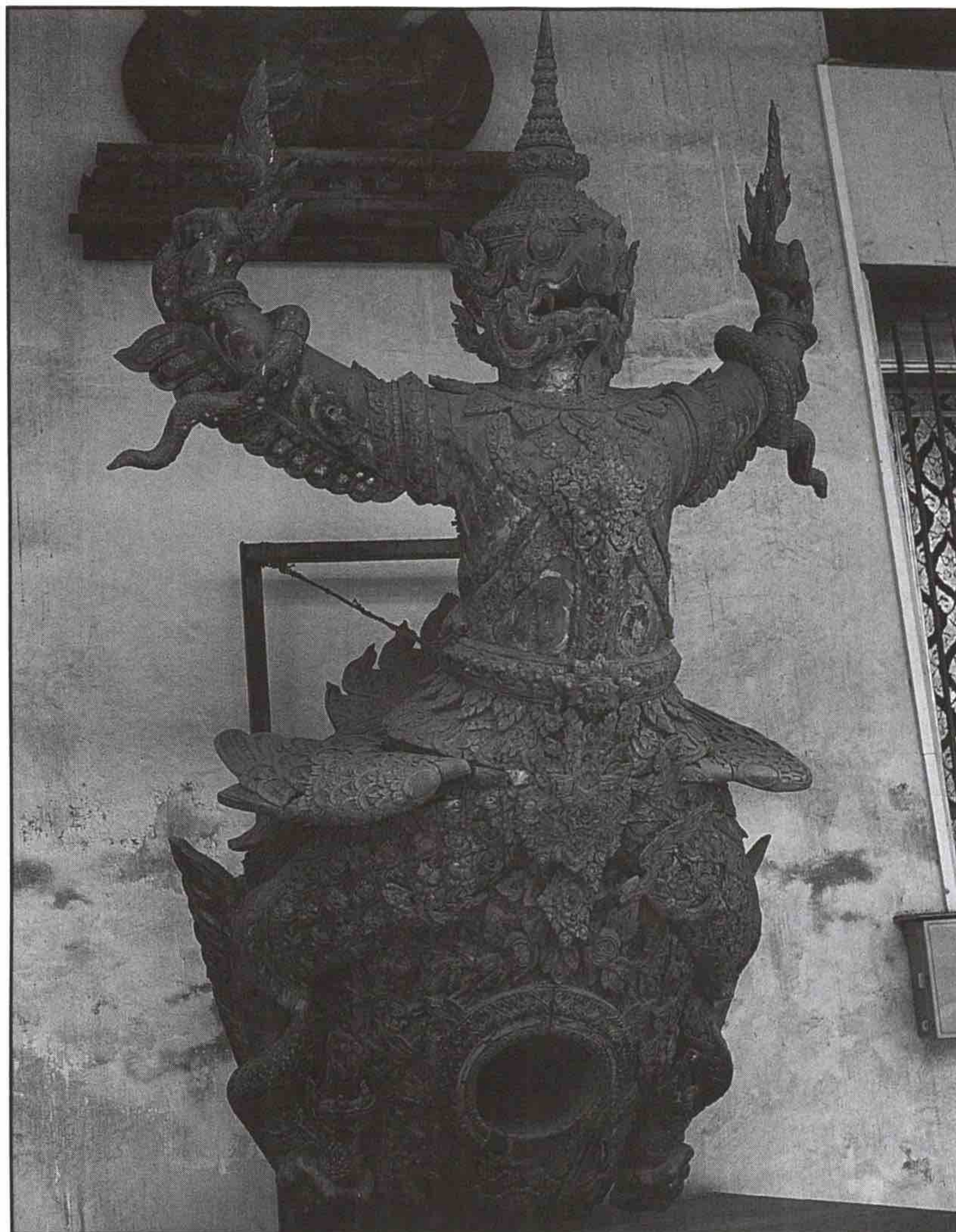
แต่ชื่อของเรือรูปสัตว์ที่กล่าวถึงแล้วนั้น ปรากฏว่ามีแตกต่างไปจากชื่อในทำเนียบครั้งรัชกาลที่ ๑ อยู่ ๓ ลำคือ

เรืออสุรปากษา	ในทำเนียบมีชื่อว่า	เรืออสุรปากษี
---------------	--------------------	---------------

เรือพาลีรังทวีป	ในทำเนียบมีชื่อว่า	เรือพาลีลางทวีป
-----------------	--------------------	-----------------

เรือครุฑเหินเห็จ	ในทำเนียบมีชื่อว่า	เรือครุฑเหิระเห็จ
------------------	--------------------	-------------------

เรือรูปสัตว์นี้แต่ละลำมีปืนจ่ารงประจำลำละ ๑ กระบอก อาวุธอื่นมี เขน ดาบ ทวน หอก ง้าว และมีหางนกยูงประดับมีนายเรือ นายท้าย และฝีพาย ลำละ ๓๗ นาย มีนายเล้า ๒ ผู้เชิญธงสามชายทางท้ายเรือลำละ ๑ นาย ผู้เชิญธงสามชายนี้ในสมัยก่อนเป็นหน้าที่ของตำรวจหลวง

โขนเรือครุฑ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

The Garuda figure-head of the early Bangkok period in the National Museum, Bangkok.

ในคฤห์เรือกระบี่ และเรือสุร มีนายทหาร ๑ นาย พลปืนเล็ก ๖ นาย นั่งประจำ ส่วนในคฤห์เรือพญาวานรและเรือครุฑ เป็นเรือกลองชนะ มีเจ้าหน้าที่กลองล่ำละ ๑๐ นาย อาจจะมีเพิ่มเป็น ๖ ลำ หรือลดเหลือ ๒ ลำ

สำหรับเรือรูปสัตว์ที่เหลืออยู่ในปัจจุบันมี

๑. เรือครุฑเห็นเห็น ลำเดิมสร้างในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นเรือรูปสัตว์พื้นดำ ยาว ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ๑๐ นิ้ว ก้ำลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๑๑ นิ้ว แต่ได้ถูกระเบิดเสียหายในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ กรมศิลปากรได้เก็บหัวเรือและท้ายเรือไว้และสร้างขึ้นใหม่เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ.๒๕๐๕ น้ำหนัก ๗ ตัน กว้าง ๑.๕๙ เมตร ยาว ๒๙.๕๐ เมตร ลึก ๐.๕๙ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๒ เมตร ฝีพาย ๓๘ คน นายท้าย ๒ คน

๒. เรือครุฑเดรัจฉาจักรลำ เดิมเป็นเรือพื้นดำยาว ๑๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ ๖ นิ้ว ลึก ๑ ศอก ๙ นิ้ว ก้ำลัง ๕ ศอก ๑ คืบ ๗ นิ้ว ลำเก่าถูกระเบิดชำรุด กรมศิลปากรเก็บหัวเรือและท้ายเรือไว้ลำปัจจุบันสร้างใหม่ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๑๑ น้ำหนัก ๕.๙๗ ตัน กว้าง ๑.๙๐ เมตร ยาว

๒๗.๑๐ เมตร ลึก ๐.๕๒ เมตร กินน้ำลึก ๐.๒๙ เมตร ฝีพาย ๓๔ คน นายท้าย ๒ คน

๓. **เรือพาสีรั้งทวีป** ลำเดิมเป็นเรือพื้นดำ น้ำหนัก ๖.๙๙ ตัน ยาว ๑๓ วา ๓ ศอก กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ๒ นิ้ว ก้ำล้ง ๕ ศอก ๕ นิ้ว หรือยาว ๒๗.๕๔ เมตร กว้าง ๑.๙๙ เมตร ลึก ๐.๕๙ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๑ เมตร หัวเรือกว้างมีรูปกลมโผล่ไปทางหัวเรือ สำหรับติดตั้งปืนใหญ่บรรจุทางปากกระบอกได้ ๑ กระบอก ขนาดปากกระบอก ๖๕ มม. เนื้อช่องปืนแกะเป็นรูปขุนกระบี่สีเขียว ฝีพาย ๓๔ คน นายท้าย ๒ คน

๔. **เรือสุครีพครองเมือง** ลำเดิมเป็นเรือพื้นดำ น้ำหนัก ๖.๕๖ ตัน ยาว ๑๔ วา กว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว ลึก ๑ ศอก ๓ นิ้ว ก้ำล้ง ๕ ศอก ๔ นิ้ว หรือยาว ๒๗.๔๕ เมตร กว้าง ๑.๓๙ เมตร ลึก ๐.๕๙ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๑ เมตร หัวเรือกว้างมีรูปกลมโผล่ไปทางหัวเรือสำหรับติดตั้งปืนใหญ่บรรจุทางปากกระบอกได้ ๑ กระบอก ขนาดปากกระบอก ๖๕ มม. เนื้อช่องปืนแกะเป็นรูปขุนกระบี่สีแดง

๕. **เรือกระบี่ปราบเมืองมาร** ลำเดิมเป็นเรือพื้นดำ ยาว ๑๓ วา ๒ ศอก ๑ คืบ กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ก้ำล้ง ๕ ศอก ๔ นิ้ว ลำเดิมถูกระเบิดเสียหาย กรมศิลปากรเก็บหัวเรือท้ายเรือไว้ ส่วนลำปัจจุบัน สร้างใหม่ เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๐ น้ำหนัก ๕.๖๒ ตัน ยาว ๒๖.๘๐ เมตร กว้าง ๒.๑๐ เมตร ลึก ๐.๕๑ เมตร กินน้ำลึก .๒๕ เมตร ฝีพาย ๓๖ นาย นายท้าย ๒ นาย หัวเรือมีช่องสำหรับติดตั้งปืนใหญ่ ๑ กระบอก ขนาด ๖๕ มม. เนื้อช่องปืนและเป็นรูปขุนกระบี่สีขาว

๖. **เรืออสุรกายักษ์** โขนเรือเป็นรูปครึ่งยักษ์ครึ่งนก มีส่วนบนเป็นยักษ์ ส่วนล่างเป็นนกองค์เป็นสีม่วง ลักษณะและขนาดของเรือใกล้เคียงกับเรือกระบี่ปราบเมืองมาร

๗. **เรืออสุรปักษา** โขนเรือเป็นรูปครึ่งยักษ์ครึ่งนก มีส่วนบนเป็นยักษ์ ส่วนล่างเป็นนก องค์เป็นสีเขียว ลักษณะและขนาดของเรือใกล้เคียงกับเรือกระบี่ปราบเมืองมาร

๘. **เรือแซ** มีรูปร่างเป็นเรือชัยโกลน หัวท้ายเขียนลายน้ำยา มีตัวอย่างคือ เรือเสือทะเลยานชล เรือเสือคำรณสินธุ์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พลพายเรือแซ หน้ากระบวนเป็นพวกมอญ

๙. **เรือแซง** ใช้เรือกราบกัญญา เป็นเรือของทหารเรือแซงอยู่ตรงเรือพระที่นั่งในริ้วกระบวนมักมี ๒ คู่

๑๐. **เรือร้ว** หมายถึงว่า เรือที่เข้ากระบวนยาวเป็นเส้นเป็นสาย* หลายเส้นหลายสายเรียงขนานกันและบรรดาเรือทุกลำที่ต้องเกณฑ์เข้ากระบวนแล้วจัดเป็นเรือร้วทั้งสิ้น และเรือกระบวนโดยมากมีธงประจำเรือ ตั้งแต่เรือพระที่นั่งเป็นต้น ลงไป ถ้าเป็นเรืออย่างหัวเป็นงอนก็มีธงทั้งหัวเรือและท้ายเรือ ถ้าเป็นเรือรูปสัตว์ก็มีธงแต่ท้ายเรือ บรรดาเรือแซงก็ปักธงท้ายทุกลำ จึงสมกับคำที่ว่า “เรือร้วทิวธงสลอน”

๑๑. **เรือกิง** ในริ้วกระบวนจัดเป็นเรือที่เป็นเครื่องประดับยศ เกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง^๑ บ้างก็ว่าในรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๗๑) มีรับสั่งให้เอากิ่งดอกเลาประดับเรือ ต่อมาภายหลังพนักงานจึงคิดเขียนลายกิงไม้ประดับไว้ที่หัวเรือ โปรดเกล้าฯ ให้เรียกชื่อนั้นว่า “เรือพระที่นั่งกิง” คือเป็นเรือชั้นสูงสุด มีโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นใดประทับวันแต่บางครั้ง โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเรือทรงผ้าไตร หรือผ้าทรงสะพักพระพุทธรูป หรือพานพุ่มดอกไม้และเป็นเรือทรงพระชัย ในกระบวนพยุหยาตราขลมารค ถวายผ้ากฐิน เรือพระที่นั่งกิงที่เคยใช้เป็นเรือทรงผ้าไตรแต่เดิมมาที่ปรากฏใน

* สาส์นสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๒๒๕, ๒๓๖.

^๑ คำให้การชาวกรุงเก่า หน้า ๓๒๖.

ทำเนียบแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา คือ เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย ต่อมาพ.ศ. ๒๔๗๐ ใช้เรือพระที่นั่งประภัสสรชัย ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งเอกชัย มิใช่เรือพระที่นั่งกิง แต่ในรัชกาลปัจจุบันเรือพระที่นั่งประภัสสรชัยชำรุด จึงใช้เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งกิงแทน

เรือพระที่นั่งกิงนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มี ๙ ลำ เมื่อเวลาอยู่ในริ้วกระบวน เรือพระที่นั่งกิง จะทอดบัลลังก์บุษบก ปักฉัตร เครื่องสูงกลางลำ ทั้งตอนหน้าและตอนหลังบุษบก ดังนี้

ฉัตร ๗ ชั้น หน้า ๑ องค์ หลัง ๑ องค์

ฉัตร ๕ ชั้น หน้า ๓ องค์ หลัง ๒ องค์

มีเจ้าพนักงานกันพระกลด ๑ นาย บังพระสุรย์ ๑ นาย และอยู่งานพัดโบก ๑ นาย เบื้องหน้าบุษบกมีเจ้าพนักงานประโคมแตรวง ๖ นาย แตรฝรั่ง ๘ นาย มีคนแห่ ๒ นาย นักสราขเชิญธงท้ายเรือ ๑ นาย สมัยรัชกาลที่ ๔ มีนักสราขเชิญธงหน้าเรือด้วยอีก ๑ นาย

เรือพระที่นั่งกิงนี้มีนายเรือ นายท้าย และฝีพายดังนี้

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช	มีนายเรือ	๒	นาย
	นายท้าย	๒	นาย
	ฝีพาย	๕๔	นาย
เรือพระที่นั่งประภัสสรชัย	นายเรือ	๒	นาย
	นายท้าย	๒	นาย
	ฝีพาย	๔๓	นาย

พายที่ใช้ในเรือพระที่นั่งกิงจะเป็นพายทอง และฝีพายจะพายในท่านกบิน เรือกิงนี้อาจจะเอาแบบอย่างมาจากเรือค้าขายลำใหญ่ๆ ของพม่า^๑ เว้นแต่ของเขาไม่มีกิงเท่านั้น ถ้าเอากิงดอกเลาปักขึ้นที่หัวเรือท้ายเรือก็เหมือนเรือกิงของเรา

๑๑. เรือคู่ชัก เดิมใช้สำหรับเป็นเรือชักลากเรือพระที่นั่งชนิดพายไม่ได้ เรียกว่า เรือพระที่นั่งขนานหรือบัลลังก์ขนาน แต่ต่อมาได้เลิกใช้ไปเพราะไม่สะดวกรวดเร็ว เรือพระที่นั่งขนาน จึงเปลี่ยนมาใช้เรือพระที่นั่งกิงแทน แต่ยังคงเรือคู่ชักไว้ เรือคู่ชักนี้เป็นเรือตั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เรือตั้งคู่ชักมีชื่อว่าเรือทองแขวนฟ้า^๒ และเรือทองบ่าบิน เรือทั้งสองลำนี้นำหน้าเรือพระที่นั่งลำทางเรือทองแขวนฟ้า (หรือบางทีก็เป็นทองขวานฟ้า) ใช้พลพายเป็นคนชาวบ้านใหม่ ขึ้นกับหลวงสุเรนทรนุชิต ส่วนเรือทองบ่าบิน ใช้พลพายเป็นชาวบ้านโพธิ์เรียง ขึ้นอยู่กับหลวงอภัยเสนา และตรงกับครั้งกรุงศรีอยุธยาทุกอย่าง ผิดกันแต่ในตำรานี้เป็น “เรือพระที่นั่ง” ตามแบบชั้นหลังว่า เป็นเรือคู่ชัก ซึ่งมีหัวเรือและท้ายเรือปิดทองห้อยพู่สีแดงและสักหลาดดาดหลังคากัณณูนั้น ปักสายทองเต็มทั้งผืน แต่เรือตั้งทั่วไป หัวเรือและท้ายเรือไม่ปิดทองห้อยพู่สีขาวกับสักหลาด ดาดหลังคากัณณูปักทองเฉพาะตรงขอบ

เรือตั้งคู่ชักมีสิทธิผิดกับเรืออื่นที่แท้เสด็จ เพราะเรือพระที่นั่งนั้น บรรดาพลพายต้องถูกคัดเลือกเอาแต่เฉพาะพวกที่มีกำลังพายเรือ เล่นเร็ว และพายทนกว่าพลพายของเรืออื่น เรือตั้งคู่ต้องพายนำให้เร็วทันหนีเรือ

^๑ สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ หน้า ๓๑๒.

^๒ สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ หน้า ๖๖.

พระที่นั่ง ถ้าหากจะหนีไม่พ้น พอหัวเรือพระที่นั่งเกี่ยวแนวท้ายเรือคู่ชักเข้าไป เรียกกันว่า “เข้าตั้ง” เรือคู่ชักก็ใช้อุบายแก้งัดเรือให้ไถ่กันจนช่องน้ำแคบ เรือพระที่นั่งไม่สามารถจะพายแทรกกลางแข่งขึ้นไปได้

เหตุที่เลือกแต่ชาวบ้านใหม่และชาวบ้านโพธิ์เรียงเป็นฝีพายเรือคู่ชัก ก็เพราะชาวบ้านทั้งสองนั้นชำนาญการพายเรือมาก จึงได้ถูกเลือกมาทุกคราว

เรือแขวนฟ้านั้นที่เรียกเช่นนี้อาจจะหมายถึงเรือทรงที่เป็นเรือเร็วสำหรับใช้ในเวลาเสด็จออกบรรพชาและคงจะเร็วเหมือนบินในอากาศ จึงเรียกว่า เรือแขวนฟ้า ต่อมาเมื่อเสร็จสิ้นสงครามแล้วจึงนำเรือมาปิดทองตกแต่งให้งดงาม เอนำหน้าเรือพระที่นั่ง ลำทรงในกระบวนแห่เสด็จทางชลมารค จึงเรียกว่า “เรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า” ทั้ง ๒ ลำ และใช้เป็นแบบต่อมา แต่จะเปลี่ยนเป็นเรือตั้งคู่ชักมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือมาเปลี่ยนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ไม่อาจทราบได้

๑๒. เรือชัยหรือเรือไชย เป็นเรือชนิดที่มีทวนหัวตั้งสูงขึ้นไปเป็นงอน มีลักษณะเช่นเดียวกับเรือกิ่ง เรือชัยนี้เดิมเป็นเรือที่ข้าราชการนั่งในเรือกระบวน และมีเจ้าพนักงานคอยกระทุ้งเสาให้จังหวะ แต่ถ้าเป็นเรือที่นั่งเจ้านายและเรือประมุข เรียกว่า เรือเอกชัย

ที่ปรากฏในโคลงพระราชนิพนธ์วาทศมานั้นมีชื่อว่า เรือไชยเหินหาว ขึ้นอยู่กับหลวงอภัยเสนาและเรือหลวงทองเอกไชย ขึ้นอยู่กับหลวงสุเรนทรวิชิต หลังคาเรือดาดผ้าสีแดงลายก้านแย่ง เรือตกแต่งด้วยลายรดน้ำ (ลงรักปิดทอง) มีนักสราขถือธงทั้งหน้าเรือและท้ายเรือ มีกลองมโหระทึก และแตรประจำในเรือมีอาวุธประจำอย่างละคู่ คือ หอกขัด หางโมรี ดาบ ง้าว ทวนทอง ดาบเขลย และเขน ซึ่งล้วนติดพู่สีแดง

เรือไชยเหินหาว หรือเอกชัยเหินหาว นั้นเป็นเรือพื้นดำ ยาว ๑๔ วา ๑ ศอก ๕ นิ้ว กว้าง ๓ ศอก ๑ คืบ ๑๐ นิ้ว ลึก ๑ ศอก ๓ นิ้ว ก่าลัง^{*} ๕ ศอก ๔ นิ้ว เรือเดิมถูกระเบิดเสียหายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ กรมศิลปากรได้เก็บหัวเรือและท้ายเรือไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ สำหรับลำปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่ วันที่ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีน้ำหนัก ๖.๙๓ ตัน กว้าง ๑.๙๗ เมตร ยาว ๒๗.๕๐ เมตร ลึก ๐.๖๐ เมตร กินน้ำลึก ๐.๗๒ เมตร ฝีพาย ๓๘ คน นายท้าย ๒ คน

ส่วนเรือหลวงทองเอกไชย หรือเอกชัยหลวงทอง เป็นเรือพื้นดำ ยาว ๑๔ วา ๑ ศอก ๕ นิ้ว กว้าง ๔ ศอก ลึก ๑ ศอก ๒ นิ้ว ก่าลัง ๕ ศอก ๔ นิ้ว ลำเดิมนี้อีกถูกระเบิดเช่นเดียวกับเรือเอกชัยเหินหาว ลำปัจจุบันได้สร้างใหม่พร้อมกับลำแรก มีน้ำหนัก ๗ ตัน กว้าง ๑.๕๙ เมตร ยาว ๒๗.๕๐ เมตร ลึก ๕๙ เมตร กินน้ำลึก .๓๒ เมตร ฝีพาย ๓๘ คน นายท้าย ๒ คน

๑๓. เรือโหมดยา โหมดแปลว่าหัว ยา หมายถึง น้ำยาที่เขียนลายที่หัวเรือ แต่ลักษณะเรือโหมดยาครั้งกรุงศรีอยุธยา หัวเรือท้ายเรือเรียบ เชิดขึ้น มีลายแกะเป็นรูปกลีบบัวสำหรับผูกผ้า ตรงกลางตั้งคฤห์ดาดผ้าแดง

๑๔. เรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งลำทรง ถ้าเป็นกระบวนพยุหยาตราใหญ่ใช้เรือพระที่นั่งกิ่งทอดพระที่นั่งบุษบกเป็นที่ประทับ ปักฉัตรเครื่องสูงหักทองขวาง มีพนักงานถวายอยู่จนพระกลด บังพระสุริยพัดโบก มีนักสราขเชิญธงท้ายเรือ สีมุขบุษบกมีมหาดเล็กเชิญพระแสงรายดินตอง ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐินมีมหาดเล็กเชิญหอกอยู่เบื้องหน้าบุษบกอีก ๒ นาย ข้าราชการผู้ใหญ่ในราชสำนักหมอบเฝ้าฯ หน้าพระที่นั่งบุษบก ๒ นาย

* ก่าลัง หมายถึง ระยะทางเฉลี่ยที่ฝีพายสามารถพายให้เรือแล่นไปได้ สำหรับการพาย ๑ ครั้ง.

เรือพระที่นั่งกิ่งที่ใช้ในกระบวนพยุหยาตราใหญ่ขลมารค ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จะใช้ลำใดลำหนึ่งใน ๓ องค์ คือ

เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ เป็นเรือที่แกะสลักโขนเรือเป็นรูปหงส์ สำหรับลำปัจจุบันนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดให้สร้างขึ้นแทนลำเดิมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่ความจริงแล้วเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ดังทราบได้จากบทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ฯ ที่ว่า

☆ สุพรรณหงส์ทรงพุ่มห้อย	งามขดข้อยลอยหลังสินธุ์
เพียงหงส์ทรงพรหมิน	ลิลลาคเลื่อนเดือนดาวม

หรือจากลิลิตพยุหยาตราเพชรพวงของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ว่า

☆ สุวรรณหงส์เห็นเห็จฟ้า	ชมสินธุ์
ดุจพำห้พรหมินบิน	ฟ่องพ่อน
จตุรมุขพิฆานอินทร์	อรอาสน์
เป็นที่นั่งรองร้อน	ทุเรศร้างวังเวง

สำหรับลำปัจจุบันนี้ได้มีการประกอบพิธีลงน้ำเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔ เป็นเรือพื้นดำ น้ำหนัก ๑๕.๖ ตัน กว้าง ๓.๑๕ เมตร ยาว ๔๔.๗๐ เมตร ลึก ๐.๙๐ เมตร กินน้ำลึก ๐.๔๑ เมตร ฝีพาย ๕๐ นาย นายท้าย ๒ นาย นายเรือ ๒ นาย พายที่ใช้เป็นพายทอง พลพายจะพายในท่านกบิน และถือเป็นธรรมเนียมว่า ถ้าจะเปลี่ยนท่าพายเป็นพายธรรมดา หรือพายกระเดียด จะต้องรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสียก่อน จึงเปลี่ยนท่าพายได้

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง ซึ่งมีโขนเรือเป็นรูปพญานาค ๗ เศียร ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑ ซึ่งทรงพระราชดำริว่าพระที่นั่งครุฑของเดิมก็มีอยู่แล้ว แต่พระที่นั่งนาคยังหาไม่มี จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนราชสีหวิกรม เามาตเส้น^๒ ๔ ศอก ทำเป็นเรือพระที่นั่งนาค ๗ เศียร ชื่อว่าพระที่นั่งอนันตนาคราช

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดใช้เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชเป็นเรือพระที่นั่งลำทรง^๓ ซึ่งจะตั้งบุษบกผูกม่านทำด้วยผ้าตาตมมีนักสราขประจำทั้งด้านหน้าและด้านหลังที่หัวเรือตั้งปืนจ่ารงค์เงิน หน้าบุษบกจะตั้งเครื่องสูง ด้านหน้ามีฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ฉัตร ๕ ชั้น ๓ องค์ ด้านหลังบุษบกเป็นฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ๕ ชั้น ๒ องค์ และมีพระกลด พัดโบก บังพระสุริย์ บังแทรก (บังดัน) ด้านหน้าพระแท่นมีอาวุธผูกติด คือ ปืนนกสับ พระแสงง้าวนาถมเงิน ด้านท้ายพระแท่นมีทวน ๑ คู่ ขุนนางที่อยู่ประจำเรือ มีจมื่นมหาดเล็กข้างละ ๒ ท่าน สำหรับเชิญพระแสงตื่นตอง มีจางวางปลัดทูลฉลอง และหุ้มแพรอยู่หน้าพระที่นั่ง พวกพลเลวอยู่ท้าย ๒ คน พลพายใช้พายทอง เช่นเดียวกับเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

^๑ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓, ศึกษาภัณฑ์พานิชย์, ๒๕๑๕ หน้า ๓๖๘.

^๒ มาตเส้น มาจากคำ “มาตเหลา” ซึ่งหมายถึงเรือไม้ชุดทั้งลำเรือ เกลาแต่งผิวให้เรียบ เรือที่มีขนาดใหญ่ที่ยาวเกิน ๑ เส้น หรือ ๔๐ เมตรขึ้นไปเรียกว่ามาตเหลาเส้น เป็นการเรียกขนาดเรือไปด้วย.

^๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์, อ้างแล้ว หน้า ๕๓.

สำหรับเรือพระที่นั่งอนันตนาคราชลำปัจจุบัน สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๖ แทนลำเดิม สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๔๗๕ เป็นเรือพื้นเขียว น้ำหนัก ๑๕.๓๖ ตัน กว้าง ๒.๙๕ เมตร ยาว ๔๒.๙๕ เมตร ลึก ๐.๗๖ เมตร กินน้ำลึก ๐.๓๑ เมตร ฝีพาย ๕๔ นาย นายท้าย ๒ นาย มีการซ่อมใหม่ พ.ศ. ๒๕๑๒ อาจทำให้น้ำหนักเปลี่ยนไป

เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย เรือพระที่นั่งนี้มีมาแล้วแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏในตำราวิกรมบรรพต พยุหยาตราชลมารค สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นเรือกิ่งพื้นดำ และมีปรากฏชื่อในโคลงพระราชพิธี ทวาทศมาส^๑ ในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ด้วย เป็นเรือพระที่นั่งสำหรับทรงเปลื้องเครื่องเพราะมีการ ตั้งบัลลังก์บุษบก อัญเชิญพระขวามหาจุฬิน นำหน้าเรือพระที่นั่งลำทรง ตั้งเครื่องสูงด้านหน้าฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ฉัตร ๕ ชั้น ๒ องค์ ด้านหลังบุษบกตั้งฉัตร ๗ ชั้น ๑ องค์ ฉัตร ๕ ชั้น ๒ องค์ ม่านบุษบกเป็น ผ้าตาดมีตำรวจประจำเรือ ๖ นาย นักสราชนั่งเชิงธูง ด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละ ๑ นาย

ในรัชกาลปัจจุบัน เนื่องจากเรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชยชำรุดไม่สามารถซ่อมแซมได้ ดังนั้นเรือพระที่นั่ง สำหรับทรงเปลื้องเครื่อง จึงใช้เรือพระที่นั่งศรีแทนเรือพระที่นั่งกิ่ง คือใช้เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์แทน โดยการทอดบัลลังก์กัญญามีมานานแล้ว โดยปกติเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวน พยุหยาตราใหญ่ นั้น จะทรงเครื่องบรมราชูปถัมภ์ และทรงพระมหามงกุฎ หรือพระขวามหาจุฬินทรงพระ มาลาเส้าสูง เรือที่ใช้ทรงเปลื้องเครื่องนี้เรียกว่า เรือปลับปลา เรือนี้จะเข้าเทียบท่าก่อน แล้วเรือพระที่นั่งลำ ทรงเทียบด้านนอกเรือปลับปลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่ปลับปลา เปลื้องพระมหามงกุฎ หรือ พระขวามหาจุฬินแล้ว จึงเสด็จขึ้น ตอนเสด็จลงก็เช่นกัน เสด็จลงเรือปลับปลาทรงพระมหามงกุฎ หรือ พระขวามหาจุฬินก่อน จึงเสด็จขึ้นประทับเรือพระที่นั่ง ในเวลาเสด็จกลับเรือปลับปลาเล่นหลังเรือพระที่นั่ง

เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ มีนายเรือ ๒ นาย นายท้าย ๒ นาย ฝีพาย ๖๑ นาย ใช้พายทองพาย ท่านกบินเช่นเดียวกับเรือพระที่นั่ง ไม่มีนักสราชนั่งเชิงธูง เพราะถือเป็นธรรมเนียมว่า เรือพระที่นั่งศรีถ้าทอด บัลลังก์กัญญา ไม่มีธงท้าย เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ลำปัจจุบัน สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรือพระที่นั่งสีพื้นชมพู น้ำหนัก ๗.๗ ตัน กว้าง ๓.๑๕ เมตร ยาว ๔๕.๔๐ เมตร ลึก ๑.๑๑ เมตร กินน้ำลึก ๑.๔๖ เมตร กำลัง ๓.๕ เมตร ซ่อมใหญ่ พ.ศ. ๒๕๑๗ น้ำหนักอาจเปลี่ยนแปลงได้

๑๕. เรือพระที่นั่งรอง ใช้เรือพระที่นั่งศรี ทอดบัลลังก์กัญญาเช่นเดียวกับเรือปลับปลา มักมี ๒ องค์ หลัง คาดาดผ้าลายก้านแย่ง บัลลังก์มีม่านกันผูกผ้าพู่จามรี

๑๖. เรือศรี คำว่าเรือศรีนี้ บางทีก็มีคำว่า “เรือศรีสักหลาด” คู่ไปด้วย แสดงว่าคงจะมีลักษณะต่างกัน ตรงคาดหลังคากัญญา อาจจะเป็นได้ว่า แต่เดิมคงจะคาดหลังคากัญญาด้วยผ้าธรรมดาจึงเรียกว่าเรือศรีอัน หมายถึงสีผ้าหลังคากัญญา ต่อมาเมื่อใช้ผ้าสักหลาดมาคาดหลังคากัญญาแทนผ้าธรรมดา ซึ่งคงจะคาดเฉพาะ เรือที่สำคัญ เช่น เรือพระที่นั่ง จึงเรียกชื่ออีกคำหนึ่งเป็นการเน้นชื่อผ้า ว่า เรือศรีสักหลาดต่อมาในสมัยกรุง รัตนโกสินทร์ การคาดหลังคากัญญาเรือศรีด้วยสักหลาดมีทุกลำจึงพูดคำ “สักหลาด” ไป เรียกแต่เรือศรี

๑๗. เรือกราบ เป็นเรือรอบที่ใช้ฝีพายของไทยแต่โบราณ มีไม้กระดานติดด้านข้างเรือไปตามแนวนอน สำหรับเดิน

^๑กระบวนเสด็จโดยทางชลมารค ในลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ เล่ม ๒, กรมศิลปากร, สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕, หน้า ๙-๑๒.

หน้าที่ของเจ้าพนักงานใบกระบวนเสด็จ

กระบวนเสด็จโดยทางชลมารค ครึ่งกรุงศรีอยุธยา^{*} แต่มาชำระในปลายรัชกาลพระเจ้าตากสินมหาราช ในพ.ศ. ๒๓๒๓ มีระเบียบดังนี้คือ ถ้าเป็นการเสด็จทางชลมารคไปประพาสแห่งใดโดยที่มีได้ประทับแรมนั้น เจ้าพนักงานต่างๆ ล้วนมีหน้าที่ดังนี้

พันทิพราชกลาโหม เวรพระดำหนัก คุณเจ้าพนักงานสี่ตำราจทำฉนวนพลับพลารับเสด็จของพระมหากษัตริย์

สนมตำรวจ ทำฉนวนทำพลับปลา เจ้าต่างกรม ข้างหน้า ข้างใน

หลวงอินทรเทพ หลวงพิเรนทรเทพ จัด แต่งเรือพระที่นั่ง ศรีสุทนต์ลาลำทรงและ เรือพระที่นั่ง

หมื่นชัยภูษา หมื่นไชยาภรณ์ รอง เกณฑ์บทโพนพันหัวพันท้าย และฝีพาย

หน้าเรือพระที่นั่ง มีมหาดเล็ก หัวหมื่น หรือนายเวยลง ๑ คน

มีชาวแสงปั่นต้น ถือปั่น หรือกระสุน

หมื่นอัคนิศหรือ หมื่นศรีสำแดง กำนันพระแสงลง ๑ คน

ท้ายเรือพระที่นั่ง มีมหาดเล็กหุ้มแพร หรือ มหาดเล็กเลวคุมพระเต้า ลงพระบังคน ทีบใส่เงินพระแสง กระสุน ๑ คน

มีชาวพระภูษามาลาเอาธงสุทนต์ใส่พระภูษามาลาไป ๑ คน

ทั้งมหาดเล็กและภูษามาลาที่ลงท้ายเรือนี้ต้องพายเรือด้วย

พันพรหมราชกลาโหม เกณฑ์เรือตั้งรับเด็จ รวมทั้งสิ้น ๗ ลำ ได้แก่

เรือคู่ชัก ๒ ลำ ชื่อ เรือพระที่นั่งทองแขวนฟ้า ลำหนึ่งมีฝีพายเป็นชาวบ้านใหม่ มีหลวงสุเรนทรวิชิต ควบคุม อีกลำหนึ่งมีฝีพายเป็นชาวบ้านโพธิ์เรียง มีหลวงอภัยเสนา ควบคุม โดยมีหมอย่างานลงเรือพระที่นั่งนี้ ๑ คน

เรือตั้งทหารในขวา-ซ้าย มีหลวงวิสูตรโยธามาตย์ และหลวงราชโยธาเทพ คุม

เรือตั้งเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง ขวา-ซ้าย มีหลวงพิพิธเดชะเป็นเจ้ากรม ซึ่งมีปลัดกรมคุม

ลำขวา-ซ้าย คือ ขุนพิพิธณรงค์ และขุนทรงวิชัย แต่เข้ากระบวนเพียงลำเดียว

เรือตั้งอาสาพิเศษ ขวา-ซ้าย มี หลวงเสนานนท์ และหลวงพลอาศรัย คุม

ในเรือตั้งทั้ง ๕ ลำนี้ จะมีชาวแสงเกณฑ์ทนายเลือก ถือปั่นคาบศีลาลงเรือตั้งลำละ ๑ คน เป็น ๑ กระบอก

เรือข้าทูลทูลละอองฯ มีทั้งที่มีตำแหน่งนำเสด็จ มี ๒ ลำ ตามเสด็จมี ๒๑ ลำ

เรือนำเสด็จ

๑. เรือของมหาดไทย หลวงราชินิกุล เจ้ากรม

๒. เรือปลัดกรมตำรวจ ผู้อยู่เวย

^{*} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔, ศึกษาภัณฑ์พานิชย์, ๒๕๒๑, หน้า ๓๑-๓๔.

เรือตามเสด็จ

๑. เรือตำรวจในขวา ของหลวงมหามนตรี กับ ของหมื่นทิพเสนา ปลัดกรม
๒. เรือตำรวจในซ้าย ของหลวงมหาเทพ กับ ของหมื่นราชามาตย์ ปลัดกรม
๓. เรือตำรวจนอกขวา ของหลวงราชรินทร์ กับหมื่นทิพรักษา ปลัดกรม
๔. เรือตำรวจนอกซ้าย ของหลวงอินทรเดช กับหมื่นราชาบาล ปลัดกรม
๕. เรือตำรวจใหญ่ ขวา-ซ้าย ของ หลวงพิเรนทรเทพ กับหลวงอินทรเทพ
๖. เรือทหารใน มี ๓ ลำ ลำขวา ของหลวงวิสูตรโยธามาตย์ ลำกลางของพระราชสงคราม และลำซ้าย

ของหลวงราชโยธาเทพ

๗. เรือของบ้านใหม่ หลวงสุเรนทรวิชิต คู่กับ เรือของบ้านโพธิ์เรียง ของหลวงอภัยเสนา
๘. เรือกรมวัง ของ หลวงรักษามณเฑียร คู่กับ ของหลวงบำเรอศักดิ์
๙. เรือจมีนจขวา คู่กับ เรือจมีนจซ้าย
๑๐. เรือปลัดวังขวา คู่กับ เรือปลัดวังซ้าย

ต่อมาเป็นเรือของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เรือของพระเจ้าหลานเธอ ตามด้วย เรือใช้ ๘ ลำ คือ

๑. เรือทนายเลือกหอก ขวา ของขุนภักดีอาสา ซ้ายของขุนโยธากัณฑ์
๒. เรือทนายเลือกปิ่น ขวา ของหมื่นอัคนิศร ซ้ายของหมื่นศรสำแดง
๓. เรือตำรวจใหญ่ ขวา ของหลวงอินทรเทพ ซ้ายของหลวงพิเรนทรเทพ
๔. เรือทหารใน ขวา ของหลวงวิสูตรโยธามาตย์ ซ้ายของหลวงราชโยธาเทพ

เรือทุกลำนี้ เจ้ากรม ปลัดกรมได้แต่งพันทนายไปลำละ ๖ คน

บรรดาข้าทูลละอองฯ ทั้งหมดนี้ นายเวรมหาดไทย และนายเวรกลาโหม ส่งรายชื่อต่อชาววัง แล้วชาววัง นำส่งมหาดเล็กผู้รับเวร เมื่อถึงที่ประทับ กรมวัง ตรวจบัญชีเรือผู้ตามเสด็จชั้น ๑ ชั้น ๒ และเรือผู้ใดตามทันหรือไม่ทัน แล้วนำความขึ้นกราบบังคมทูล

การแต่งกายของผู้ประจำเรือ ในวังกระบวนเรือพระราชพิธี

จากการเสด็จเลียบพระนครทางชลมารคในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เราได้ทราบการแต่งกายของนายเรือและฝีพายได้อย่างดี

๑. เรือแง่ทรายนำเสด็จ เจ้ากรมทหารปืนปากน้ำเป็นนายลำแต่งตัว นุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพาย สวมเสื้อแดง กางเกงขาว สวมหมวกผ้าสี
๒. เรือประตู่ เป็นเรือกัญญา นายลำคือพระเทพมณู และพระราชรองเมือง นุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพาย สวมเสื้อแดง หมวกแดง
๓. เรือเหราสายกำมะลอ หลวงเสน่ห์สรชิต นายลำ นุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพาย สวมเสื้อแดง
๔. เรือแข่งต่างๆ นายลำแต่งตัวเป็นรามัญ คนตีกรรเชียงแต่งตัวโปกผ้าแพรรามัญ สวมเสื้อสีคราม
๕. เรือพาลีรั้งทวีป เจ้าพระยาอัครอุทิศมบรมเสนาบดี นายลำ แต่งตัวสวมมาลา สวมเสื้อตาตอย่างน้อย ทนายหมอบหน้า สวมเสื้ออัตลัด โปกแพรสี ฝีพาย สวมกางเกงมัสรู
๖. เรือกัญญา ของพระยาเทพอรชุน นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี
๗. เรือกัญญากลองนำเสด็จ ของพระยาวิจิตณรงค์ นายลำ สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี
๘. เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ และเรือกระบี่ปราบเมืองมาร ของพระอนุรักษโยธา และพระมหาสงคราม นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๙. เรือเสือทะยานชล และเรือเสือคำรนสินธุ์ นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๐. เรือโตฆมังคลื่น และเรือโตผินสมุทร นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๑. เรือสางกำพวดาญ และเรือสางชาญชลสินธุ์ นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๒. เรือเฮอร์ล่องลอยสินธุ์ และเรือเฮอร์ลิลาสุมุท นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๓. เรือกิเลนประเลิน และเรือกิเลนละเลิงชล นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๔. เรือมังกรจำแลง และเรือมังกรแผลงฤทธิ์ นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๕. เรืออสุรวายุภักษ์ และเรืออสุรปักษี นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๖. เรือครุฑเหินเห็จ และเรือครุฑเตร็จไตรจักร นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๗. เรือสุวรรณเหรา และเรือเฮอร์ข้ามสมุทร นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๑๘. เรือกลอง นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อทรงประพาส สวมหมวกตุ้มปี
๑๙. เรือมงคลสุบรรณ และเรือศรีสุพรรณหงส์ นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพายใส่เสื้อ หักหลาดขลิบไหมด หมวกกลีบลำดวน กางเกงมีกรวยเชิง ใช้พายทอง
๒๐. เรือกิ่งศรีสมรรตไชย และเรือกิ่งไกรแก้วจักรรัตน นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๑. เรือกิ่งศรีสุนทรไชย และเรือไกรสรจักร นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๒. เรือกระโทกาสาจาม นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๓. เรือกัญญาสารวัตร นายลำนุ่งปอ สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง

๒๔. เรือเอกไชยเหินทาว และเรือเอกไชยหลาวทอง นายลำนุงปุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๕. เรือกลองนำเสด็จ นายลำนุงปุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี
๒๖. เรือในกระบวนหน้า ฝีพายสวมเสื้อแดง หมวกแดง กางเกงแดง
๒๗. เรือกิ่งศรีประภัสร์ไชย และกิ่งไกรสรमुख ฝีพาย สวมเสื้อสวมหมวกสวมกางเกงสลักหลาดขลิบไหมด
๒๘. เรือกราบมีกัญญา ผ้าหน้าโขนหักทองขวาง นายลำนุงปุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๒๙. เรือตาร้ายเกณฑ์หัด แสงปิ่นประทุนแถว นายลำนุงปุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง ฝีพายสวมเสื้อแดง กางเกงแดง หมวกแดง
๓๐. เรือศรีประกอบเขียนลายทอง เป็นเรือประเทียบ ๖ ลำ ฝีพายสวมเสื้อแดง กางเกงแดง หมวกแดง
๓๑. เรือแซ่ต่างๆ นายลำนุงปุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี ฝีพายแต่งตัวโปกศีระชะ สวมเสื้อเป็นรามัญ
๓๒. เรือกราบมีกัญญา เป็น เรือประตูลัง นายลำนุงปุม สวมเสื้อเข้มขาบ โปกขลิบทอง
๓๓. เรือกัญญา ของพระเจ้าน้อยยาเธอ^๑ พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ พระราชวรวงศ์เธอ บรรดาเจ้านาย แต่งพระองค์ ทรงเครื่องฉลองพระองค์จีบเอว สวมพระมหามาลาเส้าสูง ปักขนนก

^๑ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง, ในวรรณคดี เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ศึกษาภัณฑ์พานิชย์, ๒๕๑๖, หน้า ๑๓๔-๑๔๗ และ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาเมลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์, โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส, ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ไทยวัฒนาพานิช พิมพ์แจกในการทอดกฐินพระราชทาน ณ วัดบรมวงศ์อิสรวาราม จังหวัดนครศรีอยุธยา วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๙.

๓๔. เรือสุครีพครองเมือง ของเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ เป็นนายล่า สวมมาลา เสื้อคาดอย่างน้อย
ทนายหมอบหน้า สวมเสื้ออตัลัด โปกแพรสี ฝิพาย สวมกางเกงมัสรู้
๓๕. เรือกัญญา ของขุนนางต่างๆ ที่มีได้เข้ากระบวน นายล่านุ่งปุม สวมเสื้อทรงประพาส หมวกตุ้มปี ฝิพาย
สวมกางเกงต่างๆ
๓๖. เรือเก้งพัง ขุนนางจีน แต่งตัวอย่างขุนนางเมืองจีน ฝิพายสวมกางเกง เสื้อกั๊ก หมวกจีโบ
จากสารานุกรมไทย^๑ เราจะทราบการแต่งกายของทหารเรือพระราชพิธีที่ค่อนข้างละเอียด ดังนี้
๑. นายเรือ มี ๒ แบบ คือ
 ๑. สวมเสื้อผ้าไหมดเทศ นุ่งผ้าม่วงเชิงทอง สวมหมวกทรงประพาสสีดำยอดเกี้ยว คาดเข็มขัด แถบ
ทองทั้งพู่กระปี่ ขัดดาบ สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติดโบว์
 ๒. สวมเสื้อผ้าอตัลัด นุ่งผ้าเขียวลาย คาดผ้าไหมดเทศ สวมหมวกทรงประพาส ผ้าไหมดเทศ
ยอดเกี้ยว สวมถุงเท้ายาวสีขาว และรองเท้าหนังสีดำ
 ๒. คนนั่งคฤหาในกัญญา ในเรือรูปสัตว์^๒ เรือกลองและเรือตำรวจนอก สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าม่วงมีเชิง
สวมหมวกทรงประพาสสีน้ำเงิน สวมถุงเท้ายาวสีขาว และรองเท้าหนังสีดำ
 ๓. คนนั่งคฤหาในกัญญา ในเรือตำรวจใน เรือตั้งและเรือแซ สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าเขียวลาย สวมหมวก
ทรงประพาสผ้าไหมดเทศยอดจุก สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
 ๔. คนเท สวมเสื้อผ้าไหมดเทศ นุ่งผ้าเขียวลาย คาดผ้าคาดไหมดเทศ สวมหมวกทรงประพาสยอดเกี้ยว สวม
ถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติดโบว์
 ๕. คนกระทั่งเล่า สวมเสื้อผ้ามัสรู้ไหม นุ่งผ้าเขียวลาย คาดผ้าคาดไหมดเทศ สวมหมวกทูกกระต่าย ผ้าสีแดง
แถบลูกไม้ไขว้ สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติดโบว์
 ๖. ภูษามาลาและพนักงานศุภรัต สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าม่วงเชิงทอง คาดผ้ารัดประคดแพรสีแดง สวม
หมวกทรงประพาสกำมะหยี่สีดำ สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติดโบว์
 ๗. มหาดเล็กเชิญหอก และถวายงานพัด สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าม่วงเชิงเงิน คาดผ้ารัดประคดสีน้ำเงิน
ดอกขาว สวมหมวกทรงประพาสสีน้ำเงิน สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าชูติดโบว์
 ๘. คนเชิญพระกลด บังพระสุรย์ และพัดโบก สวมเสื้อนอกสีขาว นุ่งผ้าเขียวลาย สวมเสื้อครุยแพรใหญ่
ศิระสวมลอมพอก^๓ สีขาว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
 ๙. นักสราข หรือคนเทิดธง สวมเสื้อผ้ามัสรู้ไหม นุ่งผ้าเขียวลาย คาดผ้าไหมดเทศ สวมหมวกทูกกระต่าย
สีแดงลูกไม้แถบไขว้ สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
 ๑๐. คนสัญญาณ สวมเสื้อผ้าอตัลัด นุ่งผ้าเขียวลาย คาดผ้าไหมดเทศ สวมหมวกทูกกระต่ายสีแดง ติดลูกไม้
ไขว้ สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

^๑ สารานุกรมไทย เล่ม ๖, ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๗-๒๕๐๘ หน้า ๓๔๐๔-๓๔๐๗.

^๒ เรือรูปสัตว์ เช่น เรือเสื่อทะยานชล เรือเสื่อคำราณสินธุ์ เรือพาลิวันทวีป เรือสุครีพครองเมือง เรือสุรายุภักษ์ เรือสุรบักษา.

^๓ เป็นหมวกรูปกลมตามแนวศิระ ขอบหมวกสูง และมียอดเรียวแหลม ตัวหมวกด้านในทำด้วยไม้ไผ่สานลงรักหรือยาชันหุ้ม
ด้วยผ้าที่จับจีบขึ้นไปอย่างสวยงามจนถึงยอด รอบตัวหมวกจะมีการตกแต่งด้วยโลหะตามแต่ยศ เช่น เงิน หรือนาค หรือ
ทอง และมีประดับดอกไม้ไหว.

๑๑. ฝ้ายเรือพระที่นั่งลำทรงและเรือพระที่นั่งรอง สวมเสื้อสักหลาดสีแดงติดลูกไม้ใบข้าว กางเกงผ้าเสิร์จสีดำ คาดผ้ารัดประคดไหมเทศาบันฝักไม้ ด้ามไม้กลิ้ง สายสะพายดาบสักหลาดสีแดงติดแถบลูกไม้ สวมหมวกทรงประพาสสักหลาดแดงติดลูกไม้ใบข้าว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
๑๒. ฝ้ายเรือรูปสัตว์ สวมเสื้อเสนาภูลาย สวมกางเกงผ้าขาวริ้วทางแดง คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว สวมหมวกสังกะสีทาสีแดง มีลายยันตร์ สวมรองเท้าหนังสีดำ
๑๓. ฝ้ายเรือเสือ สวมเสื้อผ้าปัศตูสีแดงติดแถบสีเหลือง กางเกงผ้าขาวริ้วทางแดง คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว สวมหมวกกลีบลำดวนสีแดงติดแถบเหลือง สวมรองเท้าหนังสีดำ
๑๔. ฝ้ายเรือกลอง สวมเสื้อสีขาวติดแถบสีน้ำเงิน กางเกงผ้าสีเงิน คาดผ้ารัดประคดสีน้ำเงินดอกขาว สวมหมวกหูกกระต่ายผ้าสีเงินติดแถบสีเหลือง รองเท้าหนังสีดำ
๑๕. ฝ้ายเรือตำรวจ สวมเสื้อผ้าสีเงิน ข้อมือติดแถบสีแดง กางเกงผ้าสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกสีขาว สวมหมวกหูกกระต่ายสีแดงแถบผ้าสีเหลือง รองเท้าหนังสีดำ
๑๖. ฝ้ายเรือตำรวจ สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงินแถบแดง กางเกงผ้าสีน้ำเงิน ปลายขาติดแถบสีแดงคาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว สวมมงคลสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๑๗. ฝ้ายเรือตั้ง สวมเสื้อผ้าสีดำริ้วทางแดง กางเกงผ้าสีแดงติดแถบสีดำ คาดผ้ารัดประคดสีแดงดอกขาว สวมหมวกทรงประพาสสีดำติดแถบสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๑๘. ฝ้ายเรือแซ่ สวมเสื้อผ้าขาวคอติดแถบแดง ข้อมือมีแถบแดง กางเกงผ้าสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีแดงหน้ามีเชิงชาย สวมหมวกหูกกระต่ายสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๑๙. ฝ้ายเรือประตู่ สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงินติดแถบสีเหลือง กางเกงผ้าสีน้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีแดง ศีรษะสวมมงคลสีแดง รองเท้าหนังสีดำ
๒๐. คนตีกลองชนะ มี ๒ ชุด คือชุดสีเขียวและชุดสีแดง ชุดสีเขียว สวมเสื้อสีเขียว ปลายแขนติดแถบสีเหลือง กางเกงสีเขียวปลายขาติดแถบสีเหลือง สวมหมวกกลีบลำดวนสีเขียว รองเท้าหนังสีดำ ชุดสีแดง สวมเสื้อสีแดง ปลายแขนติดแถบเหลือง กางเกงสีแดงปลายขาติดแถบสีเหลือง สวมหมวกกลีบลำดวน รองเท้าหนังสีดำ
๒๑. สังข์ แตร สวมเสื้อผ้าปัศตูสีแดง ติดแถบทองปลายแขนบาน กางเกงผ้าปัศตูแดง ขอบปลายขาติดแถบเหลือง สวมหมวกผ้าปัศตูแดงรูปกรวยพุ่มยอดหมวกสีเหลืองหรือสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
๒๒. จ่าปี จ่ากลอง เสื้อเข้มขาบไหม กางเกงผ้ามีสรุไหม สวมหมวกทรงประพาสผ้าไหมเทศาบันยอเกี่ยวสวมถุงเท้าสีขาว รองเท้าหนังสีดำ
๒๓. คนเชิญเครื่องสูง สวมเสื้อเข้มขาบไหม กางเกงผ้ามีสรุไหม คาดผ้าคาดไหมเทศาบัน ศีรษะสวมลอมพอกหางเหี่ยวแดง สวมรองเท้าหนังสีดำ
๒๔. คนตีมโหรีทีก สวมเสื้อเข้มขาบไหม กางเกงผ้ามีสรุไหม คาดเข็มขัดแถบทองห้วงกุฏ สวมหมวกทรงประพาสผ้าไหมเทศาบันยอเกี่ยว สวมถุงเท้ายาวสีขาว รองเท้าหนังสีดำ

๑. โขนเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์
๒. ท้ายเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์
๓. ฝีพายเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ซึ่งพายในท่านกบิน

1. The stern of Suphannahong, one of the most important Royal Barges of Thailand.
2. The stem of Suphannahong
3. The oarsmen of Suphanahong at work in the fashion of flying bird.

๑. เรือพระที่นั่งอนาถาธิราชวงศ์ แสดงการแต่งกายของฝีพาย ซึ่งอยู่ในชุดสีแดง และท่าพายในจังหวะนกบิน มีคนให้สัญญาณถือแพนหางนกยูงนั่งอยู่ด้านหน้า
๒. ลักษณะพระที่นั่งราชบัลลังก์กาญจนา ซึ่งทอดกลางเรือพระที่นั่งอนาถาธิราชวงศ์
๓. ท้ายเรือพระที่นั่งอนาถาธิราชวงศ์ มีนักสราษัญญ์เชิญธงสามชาย นั่งอยู่ที่เกริน ท้ายเรือ

1. Anekchat Bhujong, another important royal barge manned by the oarsmen in red. They also row the barge in the fashion of flying bird. The signaler holding peacock tail is seen at the stern.
2. This throne of the Kenya type with canopy is placed in the middle of the Anekchat Bhujong Barge.
3. The stem of Anekchat Bhujong. The beared of Victory flag is seated at the stem.

โขนเรือสุรWAYUPHAK
The stern of Asura Wayuphak
royal barge.

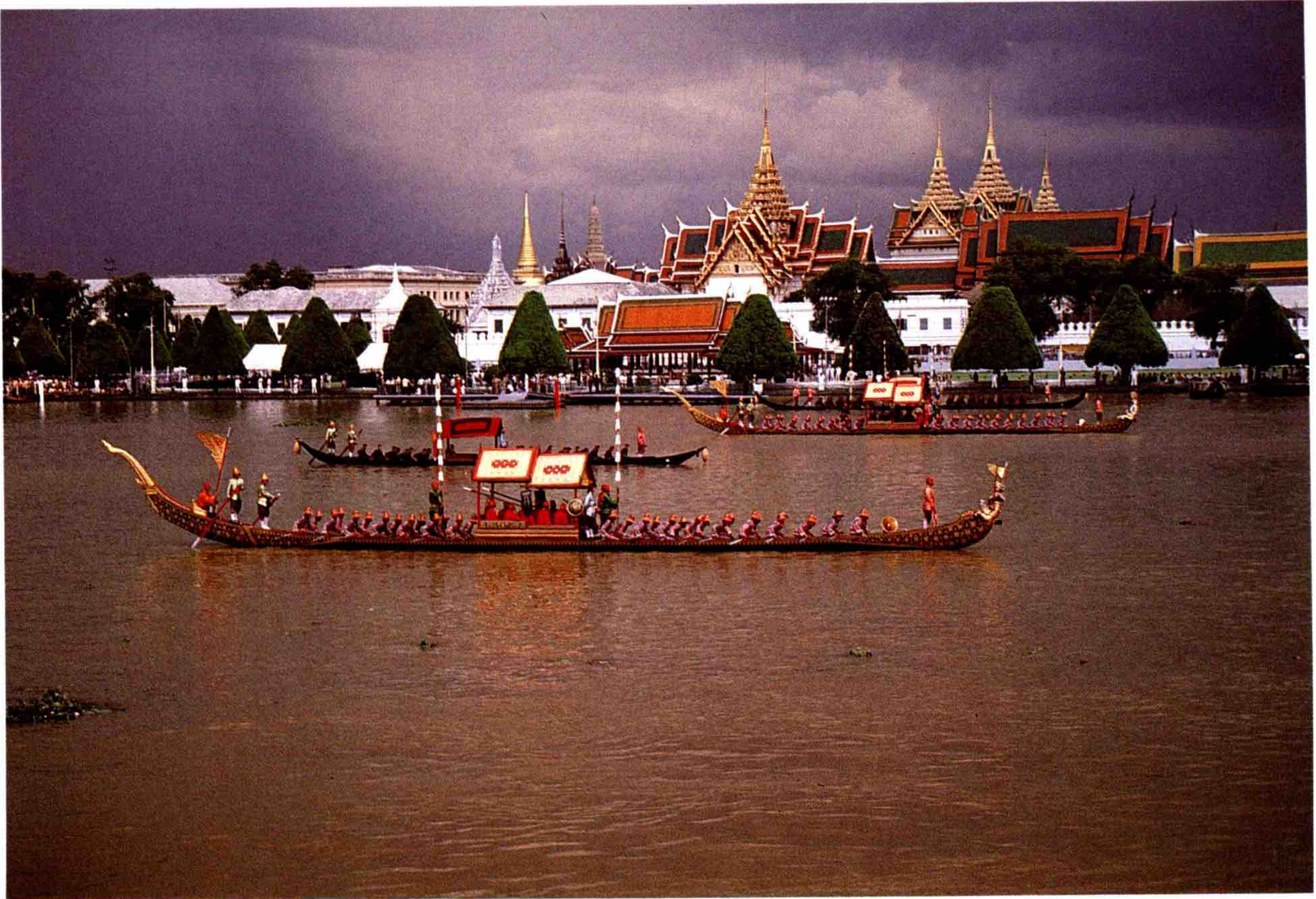
โขนเรือเนกชาติภูงค์
The stern of Anekchat
Bhujong royal barge.

ลักษณะเรือแข่ง คือเรือทองแขวนฟ้า และเรือทองบ้าบิ่น กลางเรือตั้งกัญญา มีพนักงานกระทุ้งเส้ายืนอยู่ด้านหน้า
และด้านหลังกัญญา

Rua Dang Barges, Rua Thong Khwan Fa and Rua Thong Ba Bin.

๑. ลักษณะเรือเอกชัย : เรือเอกชัยเห็นท้าวและเรือเอกชัย
หลาวทอง กลางเรือตั้งคฤห์
 ๒. ท้ายเรือเอกชัย มีนักสราญเชิญธง นั่งอยู่ท้ายเรือ
 ๓. ลักษณะหรือแซง (เรือแซ) มีคนให้สัญญาณโดยใช้ธงใบก
อยู่ที่หัวเรือ ตรงกลางเรือตั้งคฤห์
1. Rua Ekachai Heurn Hao and Rua Ekachai Lau Thong.
 2. The stern of Ekachai Royal Barge
 3. The typical Saeng type barge has the signaler
bearing flag at the stern. In the middle of the
barge is placed a pavilion.

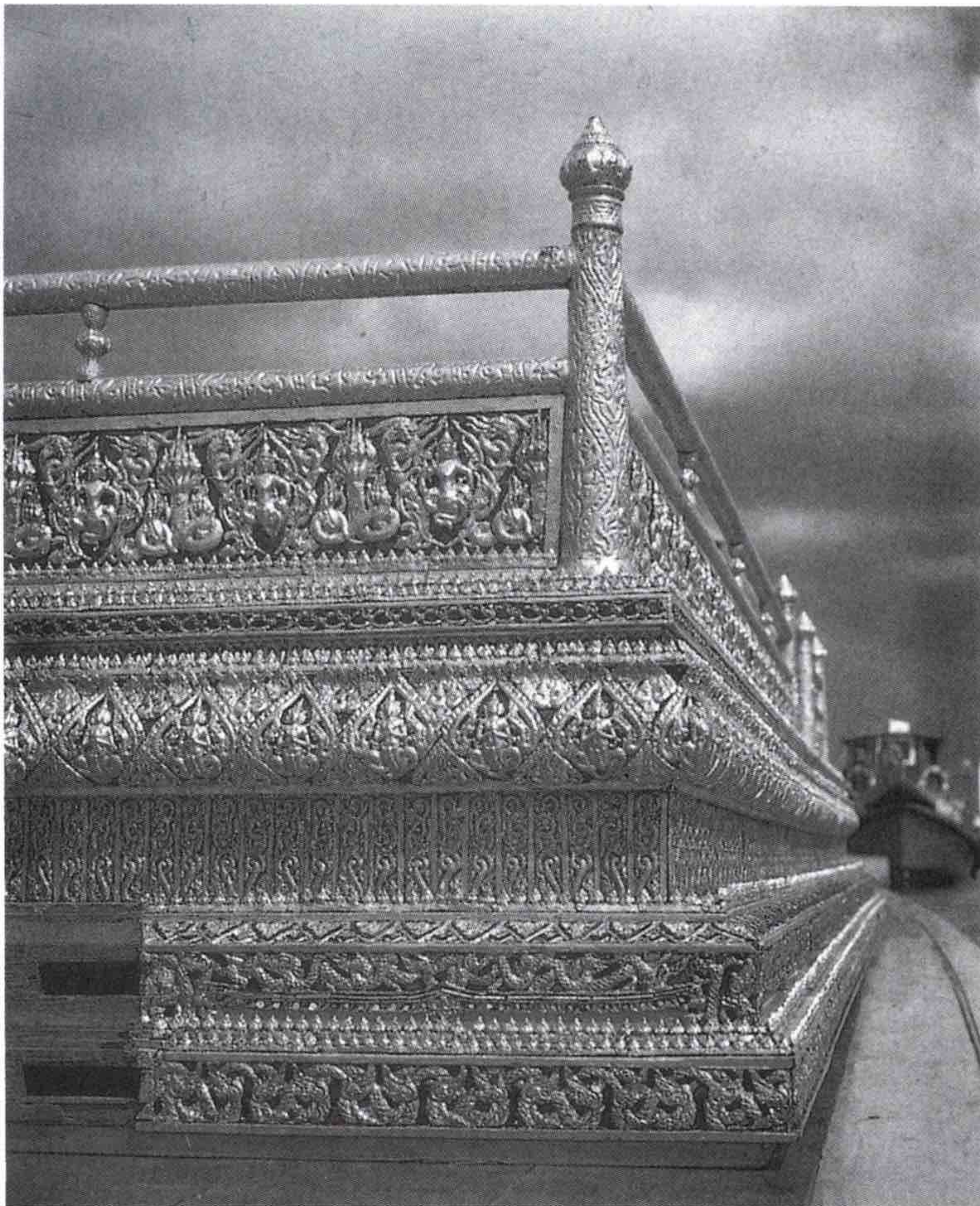

บน : ฝีพายเรือแซง (เรือแซ) สวมเสื้อผ้าขาว
คอและข้อมือติดแถบแดง กางเกงสี
น้ำเงิน คาดผ้ารัดประคดสีแดงหน้ามี
เชิงชาย สวมหมวกหูกกระต่ายสีแดง
ล่าง : ฝีพายเรือตั้ง สวมเสื้อผ้าสีดำริ้วแดง
กางเกงสีแดงติดแถบสีดำ คาดรัดประคด
สีแดงดอกขาว สวมหมวกทรงประพาส
สีดำแถบแดง

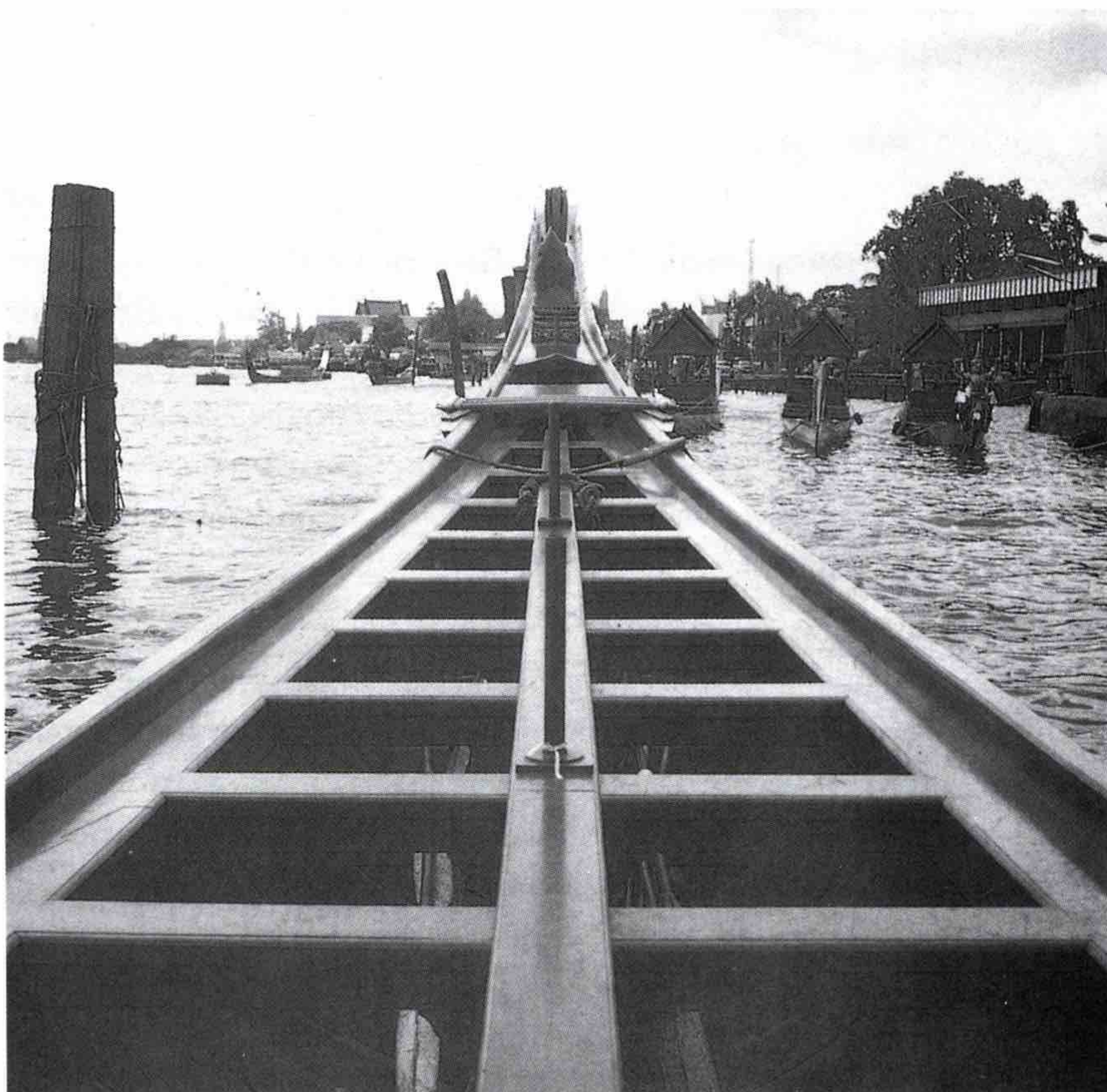
The oarsmen of Rua Saeng, or Rua Sae, in white shirt with red strip at the collar and the wrist; dark blue trousers thighten with red cloth, and red hat.

พระราชบัลลังก์กัญญาเรืออนันตนาคราช ขอบ
พนักจำหลักลายพระยานาคเจ็ดเศียร "อนัน-
ตนาคราช" สลักกับรูป นาคทวาร เป็นรูปคน
ครึ่งนาค ฐานบัว จำหลักรูปนาคทวารประคอง
อัญชลี และฐานจำหลักลายนาคเกี่ยวกระหวัด

The throne in the middle of Anantanaga-
raj is the Kanya type decorated with
wood carvings around the outline. The
stern is of the seven-headed Naga,
alternating with a creature of half naga,
half man. The lotus base also has the
caryatid figures of half naga, half man,
in the gesture of adoration; and the
intertwined nagas.

ลักษณะที่นั่งภายในเรือ สำหรับฝีพาย
The seats of oarsmen

ประวัติดั้งเดิมของเรือพระราชพิธี* คราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี

วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๒๕

เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

- ชื่อเรือพระที่นั่งนี้มีกล่าวถึงเป็นครั้งแรก ในสมัยกรุงศรีอยุธยาต้นรัชกาลพระมหาจักรพรรดิราว พ.ศ. ๒๐๙๑ ลำปัจจุบันสร้างขึ้นในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อทดแทนเรือลำเดิมที่ได้สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เรือลำนี้มาแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ประกอบพิธีลงน้ำเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๔

* กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธการทหารเรือ, ประวัติย่อเรือพระราชพิธี, ๒๕๒๕.

- พ.ศ. ๒๕๑๐ ช่อมเพื่อใช้ชั่วคราวให้ทันใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้ากฐิน โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาการซ่อมทำชั่วคราวให้แล้วเสร็จภายใน ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๐
- พ.ศ. ๒๕๑๒ ช่อมใหญ่ โดยซ่อมทำตัวเรือใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒ จนถึงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ ต่อจากนั้นได้ทำการซ่อมทำลวดลายเรือและเครื่องหมายตกแต่งประกอบเรือ ตั้งแต่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ จนถึงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ช่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทองทาสีเรือใหม่ และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำ ตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

รางวัลเกียรติยศที่ได้รับจากต่างประเทศ

จากความงดงามในศิลปกรรมที่ประกอบขึ้นเป็นเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ประกอบกับเป็นเรือที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยแล้ว ยังมีความสำคัญในการเป็นมรดกของโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างยิ่งลำหนึ่งซึ่งแสดงถึงความมีอัจฉริยะในการต่อเรือของช่างไทยโบราณ ที่สามารถแสดงออกถึงความ เป็นเอกลักษณ์ของชาติได้อย่างดียิ่ง นอกจากนี้ยังเป็นงานศิลปกรรมที่รัฐบาลไทยได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญ จึงได้ให้การทุนบำรุงรักษาเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์เป็นอย่างดี จนสามารถนำมารับใช้เบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการพระราชพิธีต่างๆ มาจนปัจจุบัน อันถือได้ว่าเป็นการสืบต่อความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในการต่อเรือและการเดินเรือ และการค้าขายทางทะเลในในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างยิ่งมาเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว

ด้วยความสำคัญของเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ดังกล่าวมาแล้วจึงทำให้องค์การเรือโลกแห่งสหราชอาณาจักรให้ความสนใจส่งผู้แทนมาพิจารณามอบรางวัลเรือโลกแก่เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ต่อมาในวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ (ค.ศ. ๑๙๙๒) คณะกรรมการองค์การ WORLD SHIP TRUST ประกอบด้วยนายอีเวน เซาท์บี-เทลยัวร์ (MR. EWEN SOUTHBY-TAILYOUR) ประธานองค์การเรือโลก นายไมเคิล ไทแนน (MR. MICHAEL TYNAN) นักกฎหมายประจำองค์การฯ และนายเจมส์ ฟอริช (MR. JAMES FORSYTHE) ได้เดินทางมายังราชอาณาจักรไทยและได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญรางวัลเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ คือเหรียญรางวัลมรดกทางทะเลขององค์การเรือโลก ประจำปี ค.ศ. ๑๙๙๒ (THE WORLD SHIP TRUST MARITIME HERITAGE AWARD "SUPHANNAHONG ROYAL BARGE") จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเหรียญรางวัลดังกล่าวแก่อธิบดีกรมศิลปากรครั้งนั้นคือนายสุวิทย์ รัศมิภูมิ ซึ่งเป็นกรมที่รับผิดชอบดูแลรักษาเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ซึ่งจัดแสดงอยู่ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธีในคลองบางกอกน้อย

องค์การเรือโลก (WORLD SHIP TRUST) แห่งสหราชอาณาจักรเป็นองค์การที่ได้รับการจดทะเบียนเป็นองค์การการกุศลอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๙ (พ.ศ. ๒๕๒๒) มี ดยุก ออฟ เอ็ดินเบิร์ก (DUKE OF EDINBURGH) เป็นองค์อุปถัมภ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาและความรู้ของสาธารณชนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเดินเรือ การต่อเรือ ส่งเสริมการทุนบำรุงรักษาเรือสมัยโบราณที่มีความ

สำคัญทางประวัติศาสตร์ ทั้งต่อโลกและมนุษยชาติ เพื่อให้เป็นมรดกที่ล้ำค่าที่สาธารณชนรุ่นหลังจะได้มีโอกาสได้ชื่นชมต่อไป รวมทั้งดำเนินการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเรือต่างๆ เพื่อบันทึกไว้เป็นหลักฐานและเป็นประโยชน์ในการทำนุบำรุงเรืออื่นๆ

องค์การเรือโลกได้เคยมอบรางวัลแก่ องค์กร บุคคลและเรือต่างๆแล้ว ๑๒ เหรียญ ที่สำคัญ มีเรือวาซา (WASA) ของสวีเดน เรือแมรี่โรส (MAY ROSE) ของอังกฤษ เรือจิลแลนด์ (JYLLAND) ของเดนมาร์ก เรือ ยู เอส เอส คอนสติติวชัน (U S S CONSTITUTION) ของสหรัฐอเมริกาและในปีเดียวกับที่มอบเหรียญรางวัลให้เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ แห่งราชอาณาจักรไทยนั้น ก็ได้มอบรางวัลให้กับเรือมิกาซา (MIKASA) แห่งประเทศญี่ปุ่นด้วย

สำหรับเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ นอกจากได้รับเหรียญรางวัลแล้ว ยังได้รับสาส์นแสดงความยินดีจาก เจ้าชายฟิลิป ดยุก แห่ง เอดินเบิร์ก ด้วย

นายอีเวน เซาท์บี-เทเลอร์ ประธานองค์การเรือโลก ได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญรางวัลเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ คือ เหรียญรางวัลมรดกทางทะเลขององค์การเรือโลก ประจำปี ค.ศ.๑๙๙๒ เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕

จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานเหรียญรางวัลดังกล่าวแก่อธิบดีกรมศิลปากร ขณะนั้นคือ นายสุวิทย์ รัชมัญญ์

เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช

- ลำปัจจุบันสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ สำเร็จเมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗ แทนลำเดิมที่ได้สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔

- พ.ศ. ๒๔๑๐ ช่อมแซมเพื่อใช้ชั่วคราวให้ทันใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยมี บริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาการซ่อมทำชั่วคราวให้แล้วเสร็จภายใน ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๐

- พ.ศ. ๒๔๑๒ ช่อมใหญ่ โดยซ่อมทำตัวเรือใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๒ จนถึงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๓ ต่อจากนั้นได้ทำการซ่อมทำลวดลายเรือและเครื่องตกแต่งประกอบเรือตั้งแต่วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๓ จนถึงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๕

- พ.ศ. ๒๔๒๔ ช่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่ และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือพระที่นั่งอนาถาธิราช

- สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๕

- พ.ศ. ๒๔๑๐ ช่อมตัวเรือเพื่อใช้ชั่วคราวให้ทันในการเสด็จพระราชดำเนินถวายผ้าพระกฐิน โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำเสร็จภายใน ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๐

- พ.ศ. ๒๔๑๒ ช่อมใหญ่ โดยซ่อมทำตัวเรือใหม่ทั้งหมด ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๑๒ จนถึงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๒ ต่อมาได้ทำการซ่อมทำลวดลายเรือ และเครื่องตกแต่งประกอบเรือตั้งแต่วันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๓ จนถึงวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๕ บริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำอยู่ในความควบคุมของ กรมอู่ทหารเรือ และกรมศิลปากร

- พ.ศ. ๒๔๒๔ ช่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง ตัวเรือทาสีใหม่และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

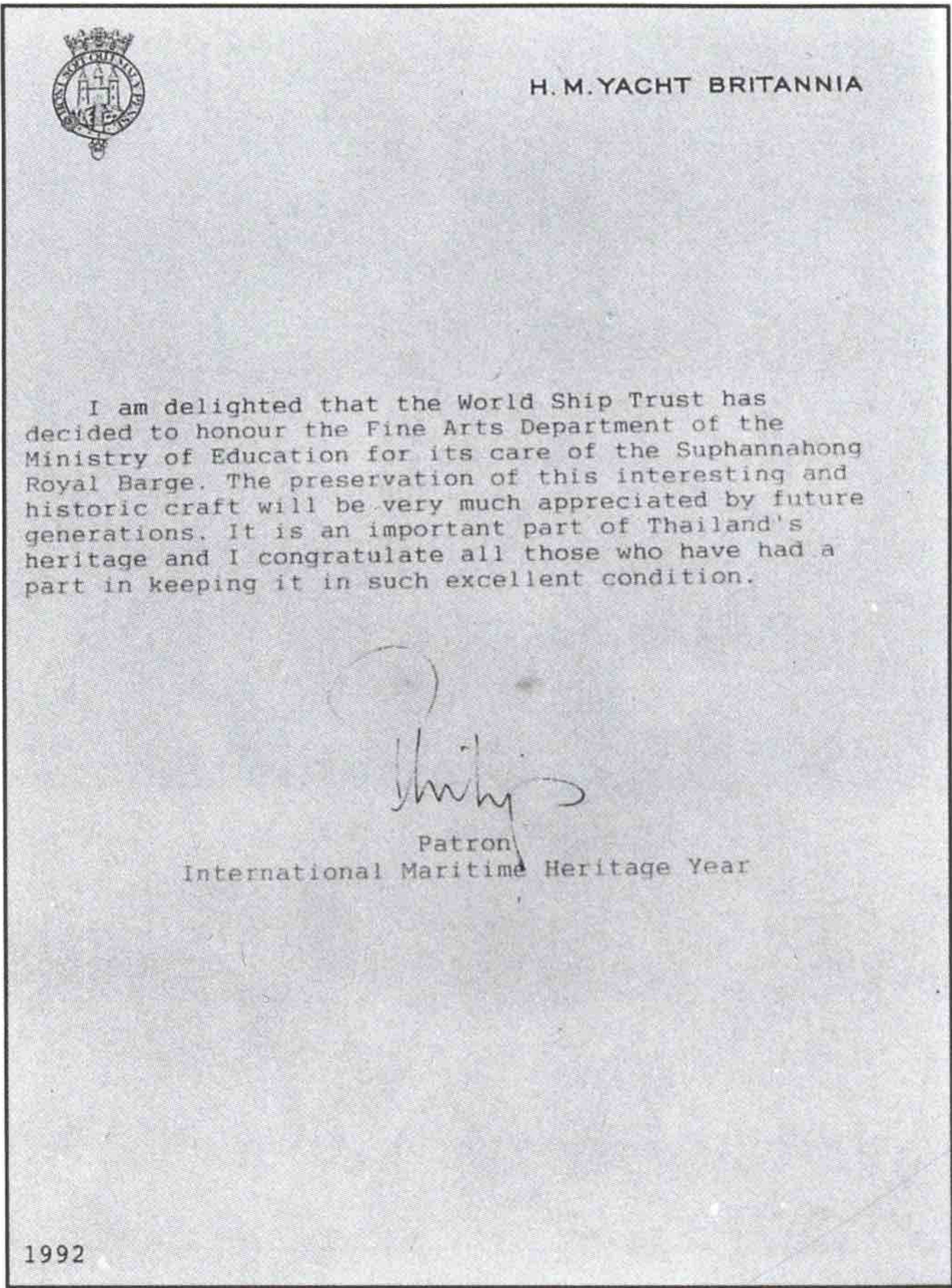
เรือเอกไชยเหินหา

- ลำเดิมไม่พบหลักฐานที่สร้าง และเรือลำนี้ได้ถูกกระเปิดได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ต่อมากรมศิลปากร ได้ตัดหัวเรือ และท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๙๑

- ลำปัจจุบัน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยกรมอู่ทหารเรือ วางกระดูกงูเรือเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เสร็จเมื่อ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ลงน้ำเมื่อ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐ จากนั้นจึงทำการตกแต่งตัวเรือโดยช่างแกะสลักทำงานประมาณ ๑๔ เดือน ช่างรักปิดทองทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างเขียนลายรดน้ำทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน

เหรียญรางวัลมรดกทางทะเลขององค์การเรือโลกแห่งสหราชอาณาจักร มอบแด่เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์

หนังสือจากองค์การเรือโลก แห่งสหราชอาณาจักร มอบรางวัลมรดกทางทะเล
แก่เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ของราชอาณาจักรไทย

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุซึ่งชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือเอกไชยหลาวทอง

- ลำเดิมไม่พบหลักฐานที่สร้าง และเรือลำนี้ได้ถูกถูกระเบิดได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ต่อมากรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือ และท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑

- ลำปัจจุบัน สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยกรมอุทกหารเรือ วางกระดูกงูเรือเมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ เริ่มสร้างเมื่อ ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ลงน้ำเมื่อ ๑๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐ จากนั้นจึงทำการตกแต่งตัวเรือ โดยช่างแกะทำงานประมาณ ๑๔ เดือน ช่างรักปิดทองทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุซึ่งชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทองทาสีตัวเรือใหม่ๆ และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมี บริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรืออสุรวายุภักษ์

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- ซ่อมทำเครื่องตกแต่งเรือ ตั้งแต่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดย บริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ซ่อมทำ

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุซึ่งชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมี บริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรืออสุรวายุภักษ์

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- ซ่อมทำเครื่องตกแต่งเรือ ตั้งแต่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดย บริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ซ่อมทำ

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุซึ่งชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมี บริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือเสือทยานชล

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ทาสีตัวเรือใหม่และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมี บริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำเรือเสื่อคำณสินธุ์ (เช่นเดียวกับเรือเสื่อทะยานชล)

เรือพาลีรั้งทวีป

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง
- ซ่อมทำเครื่องตกแต่งเรือตั้งแต่วันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึงวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยมีบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้จัดทำ
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ชำรุด ลงรักปิดทองใหม่ ทาสีตัวเรือใหม่ และอื่นๆ ให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่วันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือสุครีพครองเมือง (เช่นเดียวกับเรือพาลีรั้งทวีป)

เรือกระบี่ปราบเมืองมาร

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง แต่ถูกระเบิดได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือและท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑
- ลำปัจจุบันได้สร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยใช้หัวเรือเดิมนำมาซ่อมแซม ข้างแคะสลักลวดลายทำงานประมาณ ๑๒ เดือน ข้างรักทำงานประมาณ ๔ เดือน ข้างเขียนทำงานประมาณ ๖ เดือน ข้างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน
- พ.ศ. ๒๕๑๒ จัดทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่ตั้งแต่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒ จนถึง ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ทำ
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุหรือชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทอง ทาสีตัวเรือใหม่และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือกระบี่ราญรอนราพณ์

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง
- พ.ศ. ๒๕๐๙ ซ่อมทำตัวเรือทั้งลำ และได้ทำหางเรือขึ้นใหม่ ข้างแคะสลักลวดลายทำงานประมาณ ๑๒ เดือน ข้างรักทำงานประมาณ ๔ เดือน ข้างเขียนทำงานประมาณ ๖ เดือน ข้างปิดทอง และประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน
- พ.ศ. ๒๕๑๔ จัดทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่ ตั้งแต่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ทำ

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทองใหม่ และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมา

เรือครุฑเหินเห็จ

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง และเรือลำนี้ถูกถูกระเบิดได้รับความเสียหายในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือ และท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑

- ลำปัจจุบันสร้างใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยใช้หัวเรือเดิมนำมาซ่อมแซม ท้ายเรือทำใหม่เริ่มสร้างเมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๑ แล้วช่างแกะสลักลวดลายทำงานประมาณ ๑๘ เดือน ช่างรักทำงาน ๖ เดือน ช่างเขียนลายรดน้ำทำงานประมาณ ๖ เดือน ช่างปิดทองและประดับกระจกทำงานประมาณ ๔ เดือน

- ทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่ตั้งแต่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ จนถึง ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยมีบริษัท สำนักงานเกษตรดอกประดู่ เป็นผู้ทำ

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ลงรักปิดทองทาสีใหม่ๆ และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำเรือครุฑไตรจักร (เช่นเดียวกับครุฑเหินเห็จ)

เรือทองขวานฟ้า

- ลำเดิม เดิมไม่พบหลักฐานที่สร้าง ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้ถูกถูกระเบิดตัวเรือได้รับความเสียหาย กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือและท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

- พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้สร้างตัวเรือขึ้นใหม่ โดยใช้หัวเรือเดิม และได้แกะสลักลวดลาย คาดหัว - ท้ายเรือปิดทองประดับกระจก ใช้เวลาทำประมาณ ๑๒๐ วัน และทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหม่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทองเพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือทองบัวบิน

- ลำเดิม ไม่พบหลักฐานที่สร้าง ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้ถูกถูกระเบิดตัวเรือได้รับความเสียหาย กรมศิลปากรได้ตัดหัวเรือและท้ายเรือเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

- พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้สร้างตัวเรือขึ้นใหม่ โดยใช้หัวเรือเดิม และได้แกะสลักลวดลาย คาดหัว-ท้ายเรือปิดทองประดับกระจก ใช้เวลาทำประมาณ ๑๒๐ วัน และทำเครื่องตกแต่งเรือใหม่

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ตกแต่งลวดลาย ลงรักปิดทอง เพื่อให้ทันใช้ในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน

พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรืออีเหลื่อง

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุชำรุดบางส่วน ทาสีตัวเรือใหม่และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ใน งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมาซ่อมทำ

เรือตั้งและเรือแข่ง

- ไม่พบหลักฐานที่สร้าง ส่วนมากมักจะซ่อมทำโดยการเปลี่ยนไม้ที่เกาออก แล้วใส่ไม้ใหม่

- พ.ศ. ๒๕๐๖ กรมอุทกเรือได้ต่อเรือตั้ง ๖ ขึ้นใหม่ โดยวางกงเหล็กเพื่อให้เรือแข็งแรงและทนทาน ทำให้ตัวเรือหนักมาก

- พ.ศ. ๒๕๒๔ ซ่อมใหญ่ เปลี่ยนไม้ตัวเรือที่ผุและชำรุดใหม่บางส่วน ทาสีตัวเรือใหม่ และอื่นๆ เพื่อให้ทันใช้ใน งานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ในวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ เริ่มซ่อมทำตั้งแต่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔ จนถึงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยมีบริษัท สหายสันต์ จำกัด เป็นผู้รับเหมา ซ่อมทำ

- สำหรับเรือตั้ง ๑๙ ได้รับการซ่อมทำเปลี่ยนตัวเรือไม้ กระดูกงู และกงใหม่เกือบทั้งหมด

เรือพระราชพิธีลำใหม่ “เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙”

เมื่อวันจันทร์ที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางกระดูกงูเรือพระที่นั่งลำใหม่ ณ กรมอุตุนิยมวิทยา กรุงเทพมหานคร เมื่อเวลา ๑๗.๑๕ นาฬิกา การสร้างเรือพระราชพิธีลำใหม่นี้ กองทัพเรือได้เตรียมโครงการไว้เพื่อการเฉลิมฉลองในมหาวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดให้มีงานพระราชพิธีกาญจนาภิเษก และกองทัพเรือจะได้น้อมเกล้าฯ ถวายเรือพระราชพิธีลำใหม่ ในวโรกาสดังกล่าวพร้อมกับการซ่อมเรือพระราชพิธีอีก ๕๓ ลำ เรือพระราชพิธีลำใหม่นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานนามว่า “เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙” ตามหนังสือสำนักราชเลขาธิการลงวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๓๗

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงวางกระดูกงูเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙ การพระราชพิธีประกอบขึ้นระหว่างเวลา ๑๗.๑๕-๑๗.๔๙ นาฬิกา เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงบริเวณพิธีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียน เครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย และทรงศีล ผู้บัญชาการทหารเรือพลเรือเอก ประเจตน์ ศิริเดช กราบบังคัมภูลรายงานการสร้างเรือพระที่นั่งฯ แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระสุหร่าย ทรงเจิมหัวเรือ ทรงผูกผ้าสีชมพู และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงคล้องพวงมาลัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดกหมุดตอนกระดูกงูเรือแล้วทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมถวายพระสงฆ์ และทรงหลังทักษิณาทน ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกอบพิธี พระสงฆ์เจริญชัยมงคล

คาถา โหรพราหมณ์ทำพิธีบูชาฤกษ์ เจ้าพนักงานลั่นฆ้องชัย เป่าสังข์และแกว่งบัณเฑาะว์ พิณพาทย์ทำเพลง มหาฤกษ์ซึ่งเป็นเพลงหน้าพาทย์สำหรับการประกอบพิธีมงคล

สำหรับการสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙ นี้กองทัพเรือร่วมกับกรมศิลปากรได้นำเอาโขนหรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ ที่สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ มาเป็นแม่แบบ โดยกองทัพเรือจะดำเนินการสร้างในส่วนที่เป็นโครงสร้างของตัวเรือ พายและคัตฉาก ส่วนกรมศิลปากรจะดำเนินการในงานที่เกี่ยวกับศิลปกรรมของเรือทั้งหมด

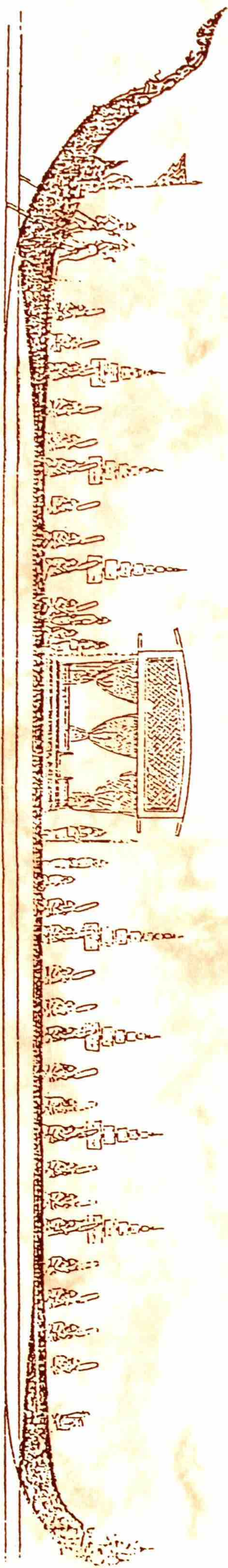
ลักษณะของเรือ

จากการพิจารณาโขนเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณเดิม ซึ่งเป็นโขนเรือแกะสลักจากไม้ ลงรักปิดทองประดับกระจกตลอดทั้งลำ ลวดลายเขียนลายดอกพุดตานพื้น ส่วนท้ายเรือมีลักษณะคล้ายเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช แต่ส่วนเหนือมาลัยท้ายเป็นสร้อยหางครุฑ ปลายหางสุดของท้ายเรือเป็นกนกหางครุฑ ท้องลายของท้องหางเป็นขนครุฑ สีพื้นเรือหรือสีท้องเรือเป็นสีแดงชาด ไม้กัญญาเรือเช่นเดียวกับเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ คือตัวบัลลังก์กัญญาเรือ เป็นลวดลายแกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจก แผงปีกพิงแกะสลักลวดลายเป็นรูปครุฑยุคนาค ลงรักปิดทองประดับกระจก ภายในเหมือนเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ ลูกแก้วรับซื้อเป็นไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจก เสาสองต้นทาสีดำ ส่วนพายกับฉากลงรักปิดทอง การวางฉัตร ให้เว้น ๒ กระทงต่อ ๑ ฉัตร ผ้าดาดหลังคากัญญาเรือ เป็นทองแผ่ลวด ลายโคมแย่ง ลงรักปิดทองประดับกระจก พื้นแดงลายจั่วและลายผ้าม่านโดยรอบประดับด้วยทองแผ่ลวด มีฝีพาย ๕๐ นาย สิ้นค่าใช้จ่ายประมาณ ๑๑.๗ ล้านบาท

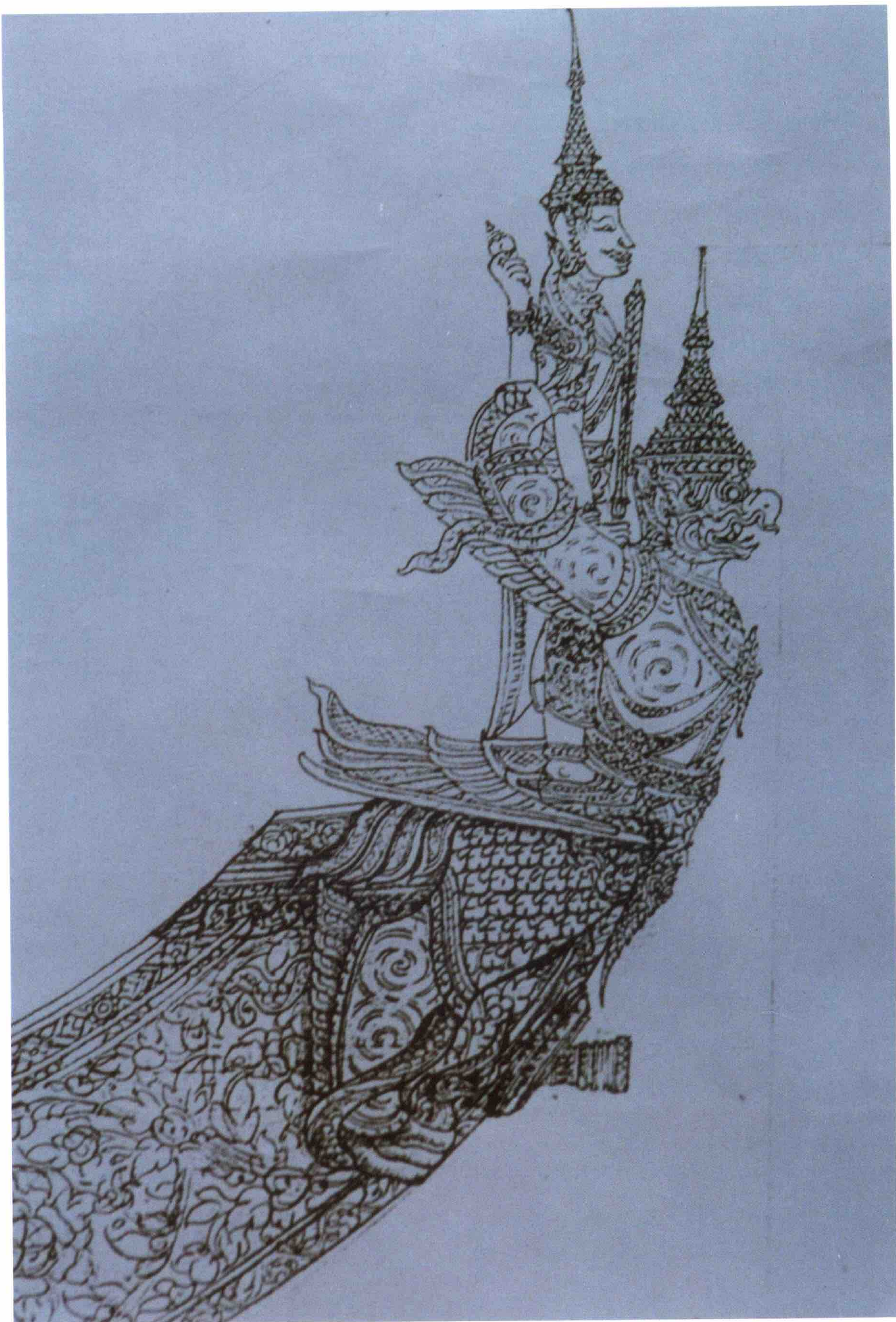
ขนาดของเรือ	ความยาวทั้งหมด	๔๔.๓๐	เมตร
	ความยาวแนวหน้าัน้กบรทุกเต็มที	๓๔.๖๐	เมตร
	ความกว้างของเรือ	๓.๒๐	เมตร
	ความลึกของเรือ	๑.๑๐	เมตร
	กินน้ำลึก	๐.๔๐	เมตร
	ระวางขับน้ำบรทุกเต็มที	๒๐	เมตร

ระยะเวลาดำเนินการในการสร้างเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙ นี้คาดว่าจะสร้างแล้วเสร็จราววันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๙

๘ เมฆาเร พะภังกรทณฺเฏนพระมอธา

ภาพลายเส้นแสดงโขนเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙

บัญชีแสดงขนาดเรือพระราชพิธีและจำนวนคนประจำเรือ

ลำดับที่	ชื่อเรือ	กว้าง	ยาว	ลึก	ฝีพาย	นายท้าย	หมายเหตุ
		เมตร	เมตร	เมตร	จำนวน	จำนวน	
๑.	เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์	๓.๑๗	๔๖.๑๕	๐.๙๔	๕๐	๒	
๒.	เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช	๒.๕๘	๔๔.๘๕	๐.๘๗	๕๔	๒	
๓.	เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์	๒.๙๑	๔๕.๖๗	๐.๖๐	๖๑	๒	
๔.	เรือเอกไชยเหินหาว	๒.๐๖	๒๙.๗๖	๐.๖๐	๓๘	๒	
๕.	เรือเอกไชยหลาวทอง	๑.๙๖	๒๙.๖๔	๐.๖๐	๓๘	๒	
๖.	เรือครุฑเหินเห็จ	๒.๑๐	๒๘.๕๘	๐.๕๖	๓๔	๒	
๗.	เรือครุฑเทريجไตรจักร	๒.๐๘	๒๘.๗๒	๐.๕๕	๓๔	๒	
๘.	เรือพาลีรังทวิป	๒.๐๐	๒๙.๐๓	๐.๖๓	๓๔	๒	
๙.	เรือสุครีพครองเมือง	๑.๙๘	๒๙.๑๐	๐.๖๐	๓๔	๒	
๑๐.	เรือกระบี่ปราบเมืองมาร	๒.๑๐	๒๘.๘๕	๐.๕๖	๓๖	๒	
๑๑.	เรือกระบี่ราญรอนราพณ์	๒.๑๐	๒๘.๓๐	๐.๕๖	๓๖	๒	
๑๒.	เรือสุรายุภักษ์	๒.๐๓	๓๑.๐๐	๐.๖๒	๔๐	๒	
๑๓.	เรือสุรปักษา	๒.๐๓	๓๑.๑๖	๐.๖๑	๔๐	๒	
๑๔.	เรือเสื่อทะยานชล	๑.๗๕	๒๒.๒๐	๐.๗๐	๒๖	๒	
๑๕.	เรือเสื่อคำรณสินธุ์	๑.๗๕	๒๒.๒๓	๐.๗๐	๒๖	๒	
๑๖.	เรือทองขวานฟ้า	๑.๗๕	๓๒.๒๓	๐.๖๔	๓๙	๒	
๑๗.	เรือทองบัวปิ่น	๑.๗๕	๓๒.๐๐	๐.๖๔	๓๙	๒	
๑๘.	เรืออีเหล็ก	๑.๖๘	๒๔.๒๕	๐.๕๕	๒๗	๒	
๑๙.	เรือแดงโม	๑.๙๑	๒๔.๐๐	๐.๖๒	๒๘	๒	
๒๐.	เรือตั้ง ๑	๑.๗๘	๒๗.๓๕	๐.๕๙	๓๒	๒	
๒๑.	เรือตั้ง ๒	๑.๖๙	๒๗.๓๕	๐.๕๗	๓๐	๒	
๒๒.	เรือตั้ง ๓ (๒๑)	๑.๘๐	๒๕.๑๕	๐.๕๘	๓๒	๒	
๒๓.	เรือตั้ง ๔	๑.๘๑	๒๕.๒๒	๐.๕๙	๓๐	๒	
๒๔.	เรือตั้ง ๕	๑.๗๖	๒๗.๓๐	๐.๕๒	๒๘	๒	
๒๕.	เรือตั้ง ๖ (๑๘)	๑.๖๐	๒๕.๑๕	๐.๕๗	๒๘	๒	
๒๖.	เรือตั้ง ๗	๑.๗๑	๒๖.๒๔	๐.๕๙	๒๘	๒	
๒๗.	เรือตั้ง ๘ (๑๓)	๑.๖๕	๒๕.๙๗	๐.๕๗	๒๘	๒	
๒๘.	เรือตั้ง ๙	๑.๗๒	๒๖.๒๗	๐.๖๓	๒๘	๒	
๒๙.	เรือตั้ง ๑๐	๑.๗๑	๒๕.๓๕	๐.๕๖	๒๘	๒	

๓๐.	เรือดั้ง ๑๑ (๕)	๑.๕๗	๒๗.๒๐	๐.๕๔	๒๘	๒
๓๑.	เรือดั้ง ๑๒	๑.๖๕	๒๕.๐๕	๐.๖๒	๒๖	๒
๓๒.	เรือดั้ง ๑๓ (๘)	๑.๗๕	๒๖.๙๘	๐.๖๒	๒๖	๒
๓๓.	เรือดั้ง ๑๔ (๖)	๑.๗๕	๒๔.๗๕	๐.๕๑	๒๖	๒
๓๔.	เรือดั้ง ๑๕	๑.๗๒	๒๖.๒๕	๐.๕๕	๒๖	๒
๓๕.	เรือดั้ง ๑๖	๑.๗๒	๒๕.๒๕	๐.๕๐	๒๖	๒
๓๖.	เรือดั้ง ๑๗	๑.๕๕	๒๔.๙๐	๐.๕๒	๒๖	๒
๓๗.	เรือดั้ง ๑๘ (๓)	๑.๗๕	๒๖.๔๕	๐.๕๓	๒๖	๒
๓๘.	เรือดั้ง ๑๙	๑.๗๖	๒๓.๖๘	๐.๖๒	๒๖	๒
๓๙.	เรือดั้ง ๒๐	๑.๕๒	๒๕.๑๓	๐.๕๖	๒๖	๒
๔๐.	เรือดั้ง ๒๑ (ทอง) (๑๑)	๑.๗๕	๒๗.๑๐	๐.๕๘	๒๖	๒
๔๑.	เรือดั้ง ๒๒ (ทอง) (๑๔)	๑.๗๐	๒๖.๒๓	๐.๕๖	๒๖	๒
๔๒.	เรือแข่ง ๑	๑.๔๐	๒๒.๔๓	๐.๕๑	๒๐	๒
๔๓.	เรือแข่ง ๓	๑.๓๐	๒๒.๑๒	๐.๕๖	๒๐	๒
๔๔.	เรือแข่ง ๓	๑.๓๑	๒๕.๘๐	๐.๕๒	๒๔	๒
๔๕.	เรือแข่ง ๔	๑.๖๒	๒๕.๗๐	๐.๖๒	๒๔	๒
๔๖.	เรือแข่ง ๕	๑.๕๐	๒๓.๐๗	๐.๕๗	๒๔	๒
๔๗.	เรือแข่ง ๖	๑.๔๖	๒๒.๘๕	๐.๖๐	๒๔	๒
๔๘.	เรือแข่ง ๗	๑.๕๑	๒๖.๑๐	๐.๖๐	๓๐	๒
๔๙.	เรือตำรวจ ๑	๑.๔๑	๒๐.๙๗	๐.๔๗	๒๐	๒
๕๐.	เรือตำรวจ ๒	๑.๓๗	๒๑.๐๘	๐.๕๓	๒๒	๒
๕๑.	เรือตำรวจ ๓	๑.๔๙	๒๑.๔๕	๐.๕๖	๒๔	๒
๕๒.	เรือรูงประสานสาย	๑.๘๕	๓๔.๑๗	๐.๖๙	๔๓	๒

เรือฝึกหัดฝีพาย

หมายเหตุ

- เนื่องจากเรือพระราชพิธีได้รับการซ่อมทำตัวเรือใหม่ ทำให้ขนาดของเรือต่างๆ คลาดเคลื่อนจากของเดิม ดังนั้น เจ้าหน้าที่กองประวัติศาสตร์ ยก.ทร. เจ้าหน้าที่โรงเรือพระราชพิธี กรมศิลปากรและเจ้าหน้าที่แผนกลำเสียงและแจวพาย ได้ร่วมกันวัดขนาดของเรือขึ้นใหม่หมด ๕๒ ลำ ตั้งแต่วันที่ ๒๗-๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

- สำหรับเรือพระที่นั่งทั้ง ๓ ลำ และเรือรูปสัตว์ต่างๆ ความยาวของเรือ วัดจากจุดปลายสุดหัวเรือไปยังท้ายสุดของเรือ (รวมทั้งหางเรือ) ตามแนวระดับ ส่วนเรืออื่นๆ วัดความยาวหัวเรือสุดจนจรดท้ายเรือสุด ความกว้างของเรือ วัดจากด้านนอกของกราบเรือส่วนที่กว้างไปยังด้านนอกของกราบเรือที่อยู่ตรงข้าม สำหรับความลึก วัดจากท้องเรือส่วนที่ลึกขึ้นมาเป็นแนวตั้งจนจรดกราบเรือ

ระเบียบพิธีที่ถือปฏิบัติในการจัดกระบวนพยุหยาตราชลมารค

การจัดกระบวนเรือพระราชพิธีในพระราชพิธีพยุหยาตราชลมารคนั้น กล่าวได้ว่ายังมีระเบียบพิธีหรือระเบียบพระราชพิธี ที่ถือปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน ที่ควรทราบมีดังนี้

๑. เรือในกระบวนที่ติดอาวุธได้มีแต่เฉพาะเรือรูปสัตว์เท่านั้น
๒. เรือพระราชพิธีลำใดที่ไม่มีผ้าคลุมหลังคาและไม่มีผ้าหน้าजू อาทิ เรือกลองนอก เรือกลองในเรือแซง เรือตำรวจ เรือพวกนี้จะใช้หลังคากระแซงเปี้ยว
๓. เรือพระราชพิธีลำใด ทอดบัลลังก์กัญญาแล้ว จะทอดบุษบกและพระราชยานกง มิได้
๔. พลฝีพายในเรือพระที่นั่งทรง เรือพระที่นั่งรอง และเรือทรงผาไทร ทั้ง ๓ ลำนี้ หากกรมพระราชวังสั่งให้ข้าราชการแต่งกายเต็มยศหรือครึ่งยศรับเสด็จฯ ต้องแต่งกายเต็มยศอย่างพลฝีพาย (ใช้พายเงินพายทอง) หากแต่งกายปกติ จะแต่งกายดำ สวมหมวกกลีบลำดวนใช้พายทาม้ำมัน
๕. ท่าพายเรือแบ่งไว้เป็น ๓ ท่า คือพายธรรมดา พายกระเดียด และพายท่านกบินสำหรับเรือพระที่นั่งต้องพายท่านกบินเสมอ เวลาจะเปลี่ยนท่าพายต้องขอพระบรมราชานุญาต
๖. สำหรับการเห่ในกระบวนพยุหยาตราใหญ่ ต้นบทเห่ในเรือพระที่นั่ง กระบวนพยุหยาตราน้อยและกระบวนรายใหญ่ กระบวนรายเล็ก ต้นบทเห่ เห่ในเรือทรงผาไทร
๗. การเห่ก็ดี ขานยาวก็ดี ฝีพายจะรับข้ามที่ประทับไม่ได้ เช่น เห่และขานยาวตอนหัวเรือ ฝีพายตอนหัวเรือรับ ฝีพายตอนท้ายเรือรับไม่ได้ ถือกันว่าเสียงข้ามพระเจ้าอยู่หัว
๘. การเสด็จกลับ ถ้าพระอาทิตย์อัสดงแล้วต้องให้ ๓ ลาเสียก่อน จึงออกเรือพระที่นั่งได้
๙. การใช้โคมไฟ ห้ามใช้ในเรือพระที่นั่ง เรือรูปสัตว์ใช้โคมเพชร เรืออื่นๆ ใช้โคมบัว

ท้ายเรือเอกไชยเหินหาว และเรือเอกไชยหลาวทอง Sterns of Ekachai Royal Barges.

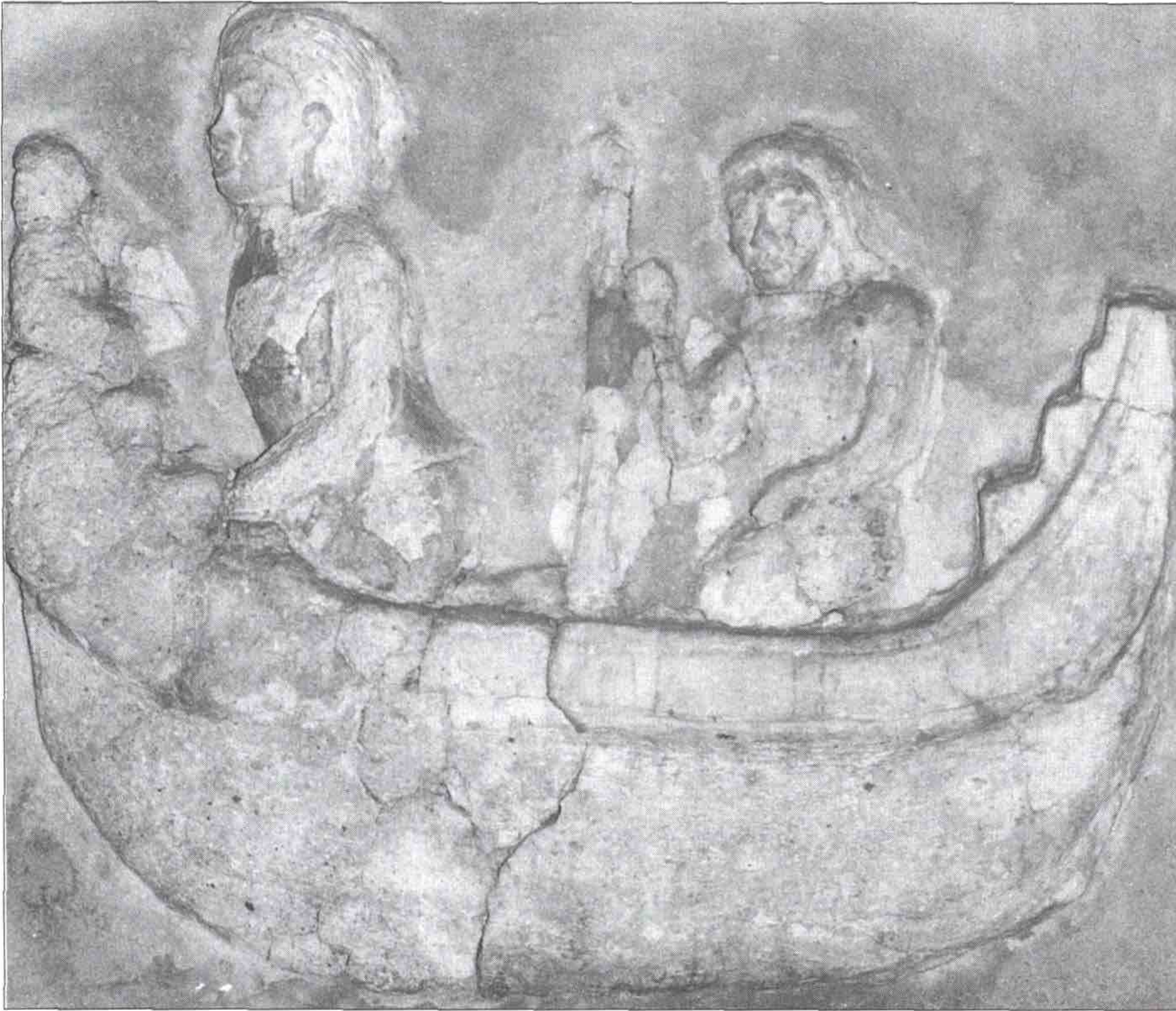
สรุป

กระบวนพยุหยาตราขลमारค หมายถึงริ้วกระบวนเรือที่จัดขึ้นในการที่พระเจ้าอยู่หัวในสมัยโบราณเสด็จพระราชดำเนินไปในการต่างๆ ทั้งเป็นการส่วนพระองค์ และที่เป็นการพระราชพิธีซึ่งได้ประกอบการมาแต่โบราณตั้งแต่สุโขทัยแล้ว ประกอบการนี้เรื่อยมาทั้งในสมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์และได้มีมาจนปัจจุบัน แม้ว่าแต่เดิมมาจะเป็นการเสด็จพระราชดำเนินและประกอบการพระราชดำเนินและประกอบการพระราชพิธีต่างๆ หลายอย่าง เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน พระราชพิธีบรมราชาภิเษก การเสด็จไปนมัสการรอยพระพุทธรูป การอัญเชิญพระพุทธรูปที่สำคัญจากหัวเมืองเข้ามาประดิษฐานในเมืองหลวงตลอดจนการต้อนรับราชทูตจากต่างประเทศ เป็นต้น

การจัดกระบวนพยุหยาตราขลमारคนี้กล่าวว่าได้วิวัฒนาการมาจากการจัดกระบวนทัพเรือ ซึ่งในยามที่ว่างศึกเพื่อเป็นการฝึกซ้อมเรียกระดมพลโดยที่กองเรือเหล่านี้จะตกแต่งอย่างสวยงาม มีการประโคมดนตรีไปในกระบวนเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานอีกด้วย ทั้งยังจัดเป็นการแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างหนึ่งของชาติและพระราชวงศ์ซึ่งได้ทรงแสดงพระบารมีแผ่ไพศาลเป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญและเป็นที่พึงแต่พสกนิกรทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เข้ามาฟังพระบรมโฑธิสมภารโดยทั่วไปการจัดริ้วกระบวนได้แบ่งออกเป็น ๒ สาย เรียกว่า กระบวนพยุหยาตราใหม่ซึ่งจัดเป็น ๔ สายและกระบวนพยุหยาตราน้อยจัดเป็น ๒ สาย ซึ่งต่างกันโดยทราบได้จากจำนวนเรือในริ้วกระบวนว่ามีมากน้อยเท่าใดนั่นเองการจัดริ้วกระบวนมีระเบียบการจัด แบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ กระบวนนอกหน้า กระบวนในหน้า กระบวนเรือพระราชยาน กระบวนในหลัง และกระบวนนอกหลัง ซึ่งชมแล้วจะพบแต่ความสวยงามความโอ่อ่าตระการตาและความมีระเบียบสมกับเป็นประเพณีของชาติที่มีอารยธรรมอันสูงส่งมาแต่โบราณกาล

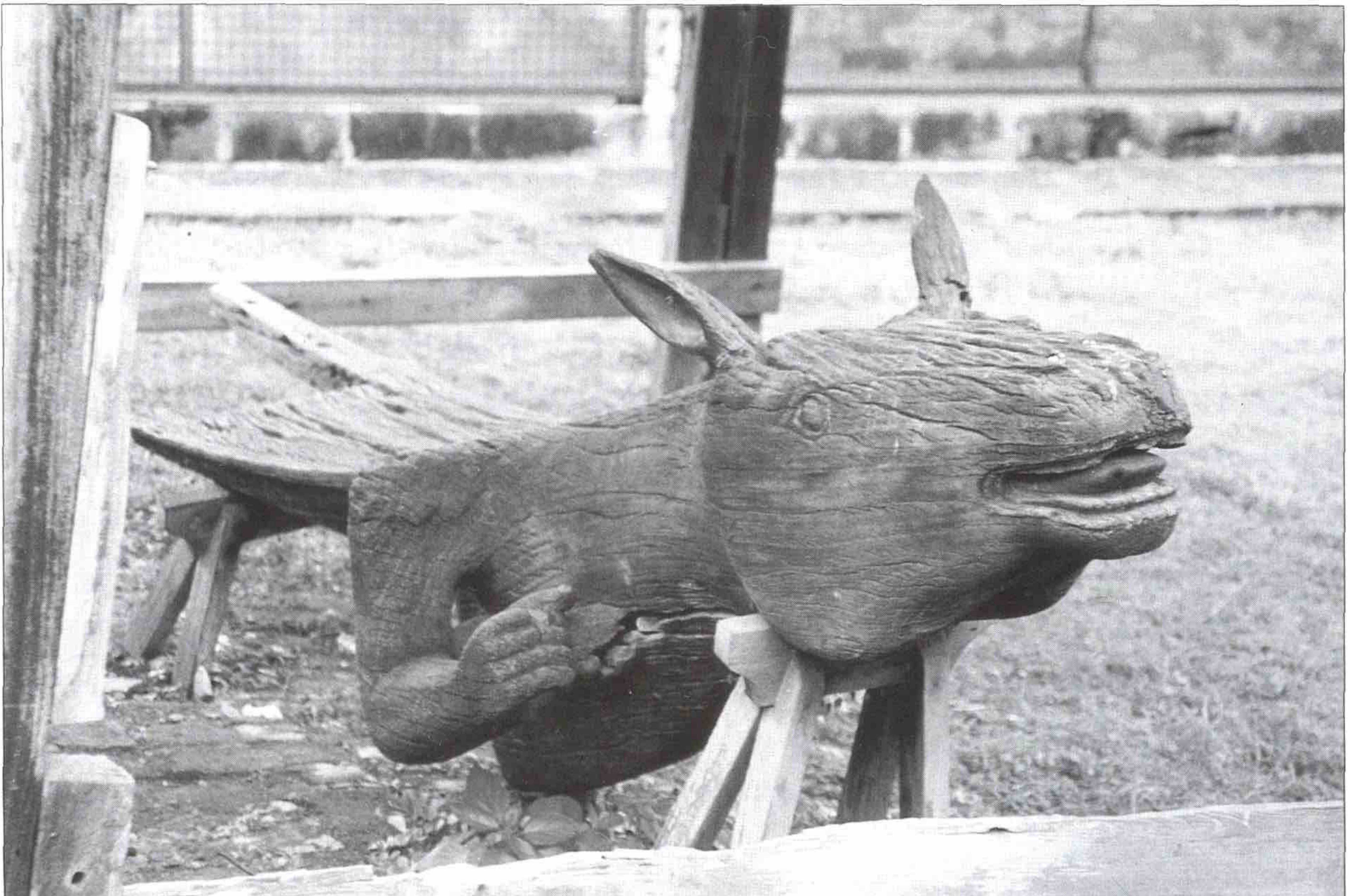
บรรณานุกรม

๑. คำให้การขุนหลวงหาวัด, คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
๒. คำให้การชาวกรุงเก่า, คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
๓. จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชพิธีสิบสองเดือน, แพรวิทยา, ๒๕๑๔
๔. เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๖
๕. เจ้าพระยาพระคลัง พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๐๔,
๖. เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๐๔
๗. ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ สำนักพิมพ์บรรณาคาร ๒๕๑๔.
๘. นิโกลาส แชรแอส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม, สันต์ ท. โกมลบุตรแปล โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๖.
๙. บำราบปรปักษ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยา, พระราชพิธีทวาทศมาส, เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๔ หม่อมราชวงศ์แป้น, โรงพิมพ์เจริญผล.
๑๐. ปริมาณุชิตชินโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, ลิลิตกระบวนแห่พระกรฐินพยุหยาตราทางสถลมารคและทางชลมารค พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉานาปนกิจศพ นางลิ้นจี่ ขยากร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔.
๑๑. นางนพมาศ, กระจรงศึกษาธิการ, ๒๕๒๔.
๑๒. พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา.
๑๓. พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ.
๑๔. ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.
๑๕. สาส์นสมเด็จพระ, ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, ๒๕๑๐.
๑๖. ราชบัณฑิตยสถาน, สารานุกรมไทย, ๒๕๐๗-๒๕๐๘.
๑๗. แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์, กระบวนพยุหยาตรา, สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๗.
๑๘. ศิลจารึกหลักที่ ๒, ประชุมศิลปจารึก ภาค ๑, สำนักงานนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๔.
๑๙. Michel Jacq-Hergoualc'H, **L'Arment et L'Organisation de L'Armee Khmère aux XII et XIII Siècles**; Publications du Musée Guimet, Recherches et document d'Art it d'Archéologie, Tome XII.
๒๐. Guy Tachard, Voyage to Siam, White Orchid Press, Bangkok, 1981.

เรือสมัยทวาราวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓
จากเจดีย์จุลประโทน นครปฐม

Ship, Dvaravati, 6th - 7th Centuries from.
Chulapathon, Nakhon Pathom.

โขนเรือรูปสัตว์ สมัยอยุธยา พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓
จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จันทรเกษม
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Bow of a barge Ayutthaya, 17th - 18th
Centuries from Chandara Kasem National Museum
Ayutthaya.

Royal Barge Procession

Though the royal barges of Thailand are the last of their kind, the spectacular pagent on water can still be seen in Thailand. And this legendary procession seems to have originated in the capital of Sukhothai Kingdom, probably as early as in the 13th century.

The earliest historical evidence concerning royal barges dates from the Sukhothai period, which mentions briefly some names of royal vessels participated in certain waterborne state ceremonies. The names of barges mentioned are Rua Prathinang Praphat Saeng Chan (Royal Barge for Appreciation of Moon-light), Rua Prathinang Chai Chalerm Tharanin (Royal Barge of Victory over the Land); and Rua Prathinang Chai Sinthuphiman (Royal Barge of Victory on the celestial River).

From the later historical evidences, we learn that in the subsequent Ayutthaya period, the magnificent processions included a large fleet of royal barges aligned on the rivers and canals at the island capital of Ayutthaya. During this period the most important royal barge processions had been organized for the royal Kathin ceremony. Once a year at the end of the rainy season the Ayutthaya kings went to their royal monasteries to offer robes and other monastic paraphernalia to the monks. Towards the end of the period, it seems that the royal barge processions had also been held for other purposes than the Kathin ceremony. The kings then visited Saraburi once a year to pay homage to the newly discovered footprints of the Buddha. The earliest detailed account on the royal barge procession hand 3d down to us was compiled during the reign of King Prasat Thong (1630 - 1655) in the late Ayutthaya period, which mentions that a number of new barges were constructed particularly for the king's Kathin ceremony. In the following reign of King narai the Great (1656-1688), the monarch had his court scribes to make specified records on royal processions both on water and on land. This particular document is entitled "The Royal Processions of King narai the Great's Reign". It is interesting to notice that this literary descriptions are almost alike with the procession scenes illustrated in the murals at Wat Yom in Ayutthaya. The original murals have since been deteriorated, but their copy on Khoi manuscript made in the beginning of our century still exists in the National Archives.

According to many other records, several of which were made by European missionaries, traders and envoys, we can conclude that the Royal Barge Procession in the reign of King Narai the Great had been spectacular, in accordance with the prosperity of the kingdom at the time. At least the reign was the golden age as long as the royal barge procession was concerned. The procession continued on to the last reign of the Ayutthaya period, but was in a much smaller scale. Many of the remaining barges deteriorated gradually, and many master barge builders were killed during the Burmese invasion. Towards the end of the Ayutthaya period in 1732, King Boromakot (1732 - 1758) sent a diplomatic mission to Burma, along with various presents including ornate barges. According to a literary work

entitled "Lilit Krabuanhae Phra Kathin payuhayatra", the Kathin Procession during late Ayutthaya period was composed of 33 types of royal barges aligned as follows.

1. Rua Pratu (one pair)

For royal relatives

2. Rua Krap

Equipped with oarsmen wearing a pair of trousers and a shirt with "mongkol" (auspicious) diagram in red and black.

3. Rua Sua Tayan Chon and Rua Sua Kamron Sin

A pair of barges with tiger figure-head for officials.

The helmsman on the stern wore embroidered costumes tied with a belt. They also wore golden head-dresses.

The cabin in the middle of the barge was of two-storey, and a pair of long weapons like spear was tied on each of the pillars.

On the stem was installed a small cannon, or musket.

The barges were manned by 30 oarsmen in red trousers, shirts and head-bands.

4. Rua Sae Charakhae Chanit Khanong Nam, and Rua Sae Charakhae Khamram

This pair of barges were crocodile-shaped, equipped with Burmese volunteers.

5. Rua Sae Phiphathanachon and Rua Sae Anonsamut

Manned by Mon volunteers

6. Rua Sae Chang called Satam Khocha Ram Ban Yin and Khocha Sarnsinthu

These elephant figure-head barges for the Mon people, with oarsman wearing multi-petalled head-dress specially woven in red.

They also wore head-bands as amulet. At their sterns were installed red flags.

7. Rua Krap

Manned by the representatives from all the six Departments

8. Rus Klong Khaek

This was the drum barge which led a pair of Sae barges.

9. Rua Krap

For the deputy-chief of Police Department, carrying one of the four outer sections.

10. Rua Sang

Composed of two barges called Rus Chan Chon Sin and Kham Haeng Han, about 18 meters long

11. Rua Kilen Loy Bon Sinthu and Rua Kilen Lin La Samut

A pair of barges with Kilen (Chinese mythical creature) figure-head

12. Rua Mongkon Chamlaeng and Rua Mangkon Phlaeng Rit

A pair of Makala figure-head barges

13. Rua Hera Sinthu Loy Long and Rua here Thong Thang Samut

A pair with sea-horse figure-head

14. Ria To Khameng Khreun and Rua To Feun Samut

All the above-mentioned barges had animal figure-heads, and were equipped with oarsmen in red trousers and shirts made of Patsatu fabric.

The helmsmen wore trousers made of specially woven cloth, shirt tied by a belt, and multi-petalled head-dress in gold fabric.

The arms-bearer also wore red trousers and shirts, but in pointed petalled caps.

15. Rua Khrue "Asurawayuphak" and Rua Khrue "Asurapaksi Samut"

These barges had demon-king figure-heads, ornamented with gilded decorations on black lacquer background.

A pair of long weapons were tied on the pillars of the cabin.

On the stem was installed a cannon or musket.

The oarsmen wore red trousers and shirts, and their heads tied with twisted ropes as amulet.

16. Rua Krap Kanya

This particular barge was for the Deputy-Chief of Police.

The oarsman also wore red trousers and shirts, and twisted ropes around their heads as amulet.

17. Rua Khreu "Krut Hern Hed" and "Krut Trej Trai Chak"

The canopy was outlined by ornate border.

The eaves were adorned with golden embroidery and tassels.

18. Rua Ekachai Hern Hau and Rua Ekachai Lau Thong

A pair of barges led the main part of the procession.

19. Five pairs of animal figure-head barges

Elaborately adorned with gilded decorations against black lacquered background.

20. Rus Sri Sunthorn Chai

This was the barge to carry monk's robes, as the king's offering to the monks in the royal monastery, placed on the throne in the middle with ornate canopy.

Its oarsmen wore red shirts, but green trousers and pointed petalled caps.

21. Rua Klong (drum barge)

22. Rua Phrathinang Chon Pimanchai

A throne was placed in the cabin, decorated with curtain, a staff carried a five pointed flag on the stern.

23. Rau Phrathinang Mongkol Suban

This particular barge had Garuda figured-head, and a cannon on the stem together with three Western men in charge of the arms.

Four high-ranking courtiers were in front of the throne, on which were placed various royal articles including swords, pipes, candle sticks, water pot and various other utensils.

In front of the throne was tied a long musket about 2 meters long, together with three

musketeers and three Department officers.

Behind the throne were two lesser courtiers, two staff members from Phra Pusamala section to carry the umbrellas, and two doctors of traditional medicine.

24. Rua Phrathinang Chai Suphannahong

This was the second most important in the whole procession, which if necessary replaced the most important one called Hera Rao Kham Samut. Either one called Hera Rao Kham Samut. Either one participated as the prime barge in the procession.

In fact they were identical, except that this one had red oars with grooving in gold alongside; three pronged flag on the stem and stern; other two officers behind the throne carrying Khathin robe offerings.

25. Rua Krap Kanya Group

A group of barges belonged to the Police Department

26. Rua Ongaraksa

Barges of honour guards from the Interior Military Department

27. Rua Pratu Lang

A pair of barges marked the end of the main part of the procession

28. Rua Tang Phrasaliang

To carry the small palanquin

29. Rua Phra Klot Khan Yan Song Sert

To carry the canopies

30. Rua Rong Khanot Cheuak

To carry the robes

31. Rua Saeng Sanphayuttha

To carry royal palanquine

32. Rua To Ray

To carry the arms and bullets, supervised by two officers

33. Mu Rua Chao Tang Krom

A group of barges for carrying officials from various Departments, which had a cabin in the middle, and the stem tied with colourful fabrics and tassels.

At the end of the Ayutthaya period,

The barges participated in royal procession on water can be categorized into three groups. This assumption is from the Royal Barge Procession written by Prince Thamathibet (Choa Fa Kung,) brother of King Uthumphon, the last king of Ayutthaya.

1. Rua Tom Group

The first group had four barges with Garuda, Hamsa, Sri Smath Chai and Krai Soramuk, respectively.

2. Rua Ekachai Group

The barges in second group were small, but equipped with the rhythmmen to control the tempo of tossing of the oarsmen.

3. Rua lao Saen Yakorn

The last group was composed of those with magnificent figure-heads, with their specific names as follows:

- 3.1 Rua Rajasiha : a pair of royal lion figure-head barges; the lesser for Phraya Maha Ammat, and the greater for Smuhanayok, the Minister of Civil Office.
- 3.2 Rua Kajasiha : a pair of elephantion lion figure-head barges : greater for Smuha Kalahom, the Minister of soldiers and the lesser for Phraya Thamma Trailok.
- 3.3 Rua Ma with horse figure-head for Phraya Rajamukum
- 3.4 Rua Singha with lion figure-head for Phraya Yommarat
- 3.5 Rua Naga with Naga figure-head for Phraya Pholathep
- 3.6 Rua Mangkorn with Dragon figure-head for Phraya Choduek from the Navigation Department.
- 3.7 Rua Liangpha with Mountain goat figure-head for Phraya Thep Orachun.
- 3.8 Rua Nok Insi with eagle figure-head for the Royal Household Department

The information on the Royal Barge Procession during the Ayutthaya period can also be found in the literary work of Hon whose title was Chao Phraya Phra Khlang, entitled Lilit Phayuha Yatra Phet Phuang written in 1797. This particular work is believed to have been encouraged by the royal wish of King Rama I, the founder of Bangkok, in the hope to revive the magnificent tradition flourished in the Ayutthaya period.

The barges mentioned in this particular work included following barger in order :

Rua Sua : Tiger barge to clean the river vy collection the floating debris prior to the procession.

Rua Phikhat : Six barges to carry the courtiers of Royal Vessel Department

Rua Phuak Mon : A pair of Rua Sae of the Mon people, namely Rua Sae Sak Bowaret and Rua Sae Sarasin

Rua Phuak Mon : The Second pair Rua Sae of the Mon people called Rua Phiphatchon and Rua Anantasamut.

Three pairs of Rua Sae barges for Phraya Choduek :

A pair of Rua Sae Bowonwari and Rua Sae Sri Samut,

A pair of Rua Sae Sinthu Sawat and Rua Sae Phiphat Sakhon, and

A pair of Rua Sae Chaiyan and Rua Sae Chop Sakhon

The aforementioned groups were followed by eleven pairs of the Chai group :

1. Rua Chai Khan Chau and Rua Chai Khan Tharanen
2. Rua Chai Khan Wannawas and Rua Chai Suban Daodas
3. Rua Chai Khachon Phachi and Rua Chai Sri Asadorn

4. Rua Chai Chana Kajakala and Rua Chai Chamnan Kajakarm
5. Rua Chai Chana Reucha and Rua Chai Reuyot
6. Rua Chai Athikarn and Rua Chai Thayanthip
7. Rua Chai Reuleut and Rua Keud Reuchaiyot
8. Rua Chai Thaleung Chai Chamna and Rua Chai Phiphat Mongkhol
9. Rua Chai Reung Rit and Rua Chai Phisanu
10. Rua Chai Wai Tharani and Rua Chai Nathiwan
11. Rua Chai Nakhon and Rua Khachon Chai

Barges with animal figure-heads :

1. Rua Kajasiha Noi and Rua Rajasiha Noi
2. Rua Kajasiha Yai and Rua Rajasiha Yai

Fore-runners of barges with horse figure-heads:

Rua Arachun Chai Chat and Rua Rawang Rajaripu

They are followed by barges in derveral pairs of

1. Rua Angma and Rua Rajasura Phiman
2. Rua Sinthu Paksi and Rua Insi Thip
3. Rua Wikhalai and Rua Ramphai Bin
4. Rua Wong Wing Wari and Rua Sri Sucholathi

Rua Phuak Asa Hok Lao: (Six Groups of Volunteers)

Rua Nok and Rua Kilen ; equipped with volunteers from six ergiments

Rua Thaktho :

Rua Sorn Samdaeng Rit and Rua Sithi Kamhaeng

Rua To :

Rua To Mahannop and Rua To Chop Trai

Rua Naga Urakharat and Rua Naga Nayok

Rua Naga Hera Rat and Rua Nagawa Sukri

Rua Pratu Nai :

Rua Chai Sawat and Rua Chai Ratana Phiman

And then the procession was followed by the four pairs of Police barges and another five small lesser barges of :

Rua Chon Phiman Chai

Rua Kraisorn Mat

Rua Sri Phiman Chai

Rua Krai Chakrarat (installed an image of a divinity, Phra Thewa Kram)

Rua Sorn Phrohman Chai (installed an image of Buddha, Phra Chai)

Rua Phra Thinang,the throne bearing barges:

1. Rua Phrathinang Hema Phiman Banyong

2. Rua Phrathinang Kraisorn Muk, the second most important barge carrying the cubic cabin with royal coach
3. Rua Phrathinang Suwanna Hong, another second important barge in the procession

This was the end of the official part to the procession, marked by Rua Sri Sunthon and Rua Krai Sornchak.

This was the end of the official part of the procession, marked by Rua Sri Sunthon and Rua Krai Sornchak.

The rear part of the procession was of unofficial vessels of :

1. Two barges to carry Western trainees
2. Two barges for volunteers
3. Two barges for police
4. Two barges for inner police
5. Two barges of Rua Thong Khwaen Fa type, one from Ban Pho Rieng, the other from Ban Mai village
6. Rua Heun Hau and Rua Lau Thong

This section of the procession was followed by Rua Ekachai barges from the Deputy King's Palace known as Wang Na, and Rua Chai barges of the princes who were in charge of various Departments.

And then came a group of animal figure-head barges, which were in pairs of dragon, Naga, and lion.

The tail of the procession had small barges of Police, and those for the three ranks of courtiers. The end of the procession was guarded by two police barges.

Altogether, the number of barges participated in this particular procession amounted more than one hundred.

It is interesting to notice that there are slight differences in the alignment of barges among the documents on procession. However, the fantastic pageant on river in general can be divided into three parts in width as follows :

1. The Middle part, namely the royal process, has various barges bearing elaborate, conopied thrones.
2. Inner section on the left and right supportive group of smaller barges
3. Outer section on the left and right guarding group of smaller barges

In length the whole procession is divided into five parts.

The front-most part comprising is divided into five parts.

The front-most part comprising barges of soldiers was followed by those of honour guards which bore thrones.

This main group was again protected on either side by those of honour guards, which was followed by the barges of soldiers.

In between these five groups was found a particular barge which separated each of the five groups.

During the war which brought about the fall of Ayutthaya in 1767, the royal barges were lost along with other treasures and the records of the Kingdom. When King Rama I ascended the throne in 1782, to become the first king of the present Chakri Dynasty, he considered the renewal of national arts and crafts and maintenance of tradition, an early priority. This included construction of new royal barges.

In the Dynastic Chronicles of the 4th reign (1851-1868) the accounts of the coronation of King Mongkut also describes "The Royal Tour of Bangkok by Water" following the King's land tour. The King reflected that since there were many royal and other barges that were kept but never used or seen, the King desired to arrange a royal procession by boat, so the population might be able to view him again.

The Dynastic Chronicles also mention that it was contemplated by King Mongkut that the past three kings had had royal barges built in their honour. However, up to that time a royal barge had not been constructed in his honour. King Mongkut therefore requested that the Ministers of the Civil Service, of Military Affairs, and of Harbours search for the required timber. There was already at that time, a barges with a figure-head of a Garuda so the King ordered one of the new barges to have the figure-head of a Naga, a seven-headed snake, with the name of Anantanagaraj. A total of seven new barges were constructed. Following his coronation, King Chulalongkorn also made a Royal Progress by Water, around his capital city. During his long reign of 42 years, visits by the King to present Kathin robes and other gifts to the King travelled by royal barge and the procession always brought crowds of people to the river banks of filling decks of ships at anchor.

Both King Vajiravudh (Rama VI, 1910-1925) and King Prajadipok (Rama VII, 1925-1935) had coronation barge processions and for Kathin ceremonies as well, but not as often as King Chulalongkorn, their late father. King Vajiravudh found it necessary during his reign to have some of the older barges replaced, however they retained the original figure-heads. It is believed that there had been two kinds of Royal Barge Processions according to the scale, the Greater and the Lesser.

However, owing to the lack of historical records, it is not possible to have detailed descriptions of them. Many attempts have been made to reconstruct them. The most important among them made by Prince Nakhon Sawan Woraphinit when he served as the Chief of Navy during the Reign of King Rama VI. Unfortunately, his achievement was not as successful as he wished it to have been. He studied the available sources and compiled the two processions, which he reported to the King on November 4, 1927, as follows :

The Greater Royal Barge Procession composed of four groups was aligned in the following order.

1. 1.1 a pair of fore barges.
- 1.2 a pair of barges for dispelling evil spirits
- 1.3 eleven pairs of small barges
2. 2.1 the inner section of the procession has four pairs of animal figured-head barges;from rear to front,
Garuda, monkey, monkey-king and giant demon
- 2.2 a pair of drum barges
- 2.3 a pair of police barges
3. 3.1 Ekachai barge, the most important in the procession, to bring monks' robes, Buddha image, or an offering, depending upon the purpose of the procession. Also carried are articles of royal regalia, such as the three-pronged flag, trumpet, conch, etc.
- 3.2 a pair of barges called Ekachai Heurn Hau and Ekachai Hau and Ekachai Heurn Hau and Ekachai Lau Thong,carrying trumpet, conch and bronze cattle drum.
- 3.3 The barge carrying the king seated on an ornate throne was decorated with royal regalia and three-pronged flag.
- 3.4 another barge with ornate cabin with throne
- 3.5 a secondary barge also with throne
4. 4.1 a pair of police barges
- 4.2 two pairs of soldier barges
- 4.3 a pair of barges marking the end of the procession

The Lesser Royal Barge Procession Composed of two major groups

1. a pair of fore barges)
2. a pair of barges for dispelling evil spirits
3. seven pairs of small barges
4. four pairs of animal figure-head; from the rear to front, Garuda (carrying the Victory drum), monkey, monkey king and giant demon
5. a pair of drum barges
6. a pair of police barges
7. Ekachai barge with throne to carry monks' robes, Buddha image and offerings
8. two barges called Ekachai Heurn Hau and Ekachai Lau Thong, carrying trumpet, conch, and Bronze cattle drum
9. King's barge with royal regalia, but without the flag
10. The secondary barge with an ornate throne
11. a pair of royal police barges
12. two pairs of soldier barges
13. a pair of barges at the end of the procession

King Rama VI. was satisfied with the report, and had the processions on river organized according to it on November 15 in 1927. This revived tradition continued on to the subsequent reign, the first of which was the King Rama VII's coronation parade on water. However, if we compare the royal barge procession in the reign of king Rama VI with the earlier ones in the time of King Mongkut (Rama IV), we find that several barges were replaced in the later reign, and more pairs of animal figure-head barges were added to the procession, including those of dragon, lion, kilen, tiger, etc.

All the afore-mentioned barges had oriinally been constructed in the reign of King Ram I, and thus become much deteriorated by the time of king Rama VI, except a pair of tiger figured-head barges. The interesting point noticed in the alignment of the figure-head barges is that in the reign of King Mongkut, the monkey figure-head barges were the first in line, followed by those of giant demon, monkey king and finally Garuda. This order was then changed in the procession of 1927 as mentioned in the list above This was again corrected back to the order of King Mongkut's time in the procession organized for the 150th anniversary in 1932. The lay-out of the procession was as follows.

Rua Krab kanya		Rua Krab Kanya
Rua Phikhat Sua Kamron		Rua Phikhat Sua Thayan
Sinthu (tiger figure-head barge)		Chon (tiger figure-head barge)
Rua Dang	Rua Phra Tamruat Nok (outer Royal Police barge)	Rua Dang
Rua Dang		Rua Dang
Rua Dang	Rua Krabi Prob Muang Marn (Monkey figure-head barge)\	Rua Dang
	Rua Krabi Ran Ron Rarp	
Rua Dang	Rua Klong Nok (drum barge)	Rua Dang
Rua Dang	Rua Asura Paksa (Demon-King figure-head barge)	Rua Dang
	Rua Asura Wayuphak (Demon-King figure-head barge)	
Rua Dang		Rua Dang
Rua Dang	Rua Krut Tret Trai Chak (Garuda figure-head barge) carrying conch and trumpet	Rua Dang
	Rua Krut Heurn Hed	
Rua Dang		Rua Dang

Rua Dang called Thong Khwan Faq	Rua Klong Nai (inner drum barge)	Rua Dang call Thong Babin
Rua Ekachai Lau Thong carrying bronze kettle drum	Rua Phra Thinang Suphanna Hong (Golden Hamsa figure-head, the most important barge carrying canopied throne)	Rua Ekachai Heurn Hau
Rua Tamruat Luang (Royal Police barge)	Rua Anekchat Bhujong (the second most important barge carrying lesser throne)	Rua Tamruat Luang
Rua Krab Kanya (the rear barge marking the end of the procession)	Rua Tamruat Luang	Rua Krab Kanya (the rear barge marking the end of the procession)

In the procession organized on the auspicious occasion in the celebration of the 150th Anniversary of Bangkok, naturally, the main barge did not carry any article of offering as if had been for Kathin ceremonies, and the king did not wear the royal attire because he was not going to pay homage to the Buddha. It was only meant to celebrate the Kingdom's anniversary.

Therefore, the procession was organized according to the lesser scale, with some variations as follows:

1. The animal figure-head barges which had not normally been included in the Lesser procession also participated; four pairs of them from the 8th to the 11th lines, replacing small barges of the same number.
2. The king's barge had a throne of Kanya type which had not formerly been considered appropriate.

Since the government system of the Kingdom became constitutional from absolute in 1932, many changes took place in the country. King Rama VII left the Kingdom, and the annual Kathin ceremony on the Chao Phraya River ceased for 30 years until 1959 when the present King Rama IX revived the ancient royal tradition.

Royal Barge Procession in the Reign of King Rame IX

April 1932, was the 150th Celebration of the Chakri Dynasty and Bangkok as the capital city. King Prajadipok crossed the lower span of the Buddha Yodfah bridge and embarked on the

barge Suphannahong to travel by barge procession to the royal boat landing at the Grand Palace. Although no one knew it at that time, it was to be the last Royal Barge Procession of an absolute Monarch of Siam, for the following June a coup d'etat changed the government from an absolute to a constitutional monarchy.

The barges sustained severe damage during the bombing of Bangkok in World War II soon after his return from school in Europe, the present King, H.M. King Bhumibol Adulyadej, went to see the barges in their dry dock on the Bangkok Noi canal. Noting their deterioration, His Majesty ordered their restoration; and decided to revive the ancient tradition of the Royal Barge Procession for auspicious occasions. Artists under the direction of the Fine Arts Department spent more than a year repairing the damage. In 1972 this dock was then established by the Fine Arts Department as the National Museum for Royal

The first Royal Barge Procession of the present reign took place on May 14, 1957, as part of the 25th-century celebration of the Buddhist Era, with 39 barges in the flotilla, for the King's Katnin Ceremony at Wat Arun. The Barge Suphannahong carried an image of the Lord Buddha; the Anantanakarakaj carried the Holy Scripture; and the Royal Escort Barge Anekkachattabhuchong carried a group of Buddhist monks. The royal barge procession turned to be smaller than the Traditional Lesser Procession, and several changes made to this procession, as follows:

In place of missing monkey and Garuda figurehead barges and Rua Khuchak barge, Rua Phayawanon and Rua Asura were included. To make the Rua Dang type of barges complete, 11 pairs of them were newly constructed in cooperation among the three responsible authorities; the Navy and the Fine Arts Department and the Royal Household. In the case of animal figurehead barges, some old heads were reused and new ones were carved to make the set of eight pairs complete.

After the procession in 1967, the royal barges were not seen in procession again for 15 years, until the Bicentennial Celebration in 1982. Before the barges could take to the river, extensive renovation was again necessary for the Navy Department and the Fine Arts Department, and required several months of concentrated work.

In the celebration of the Bicentennial of Bangkok on April 5 and 13 in 1982, the Thai government organized two grand royal barge processions. The second one was particularly for the people to pay homage to the Buddha Sihing image by sprinkling the image with lustral water as it had always been on the Phramen ground on the traditional Thai New Year's Day. This was specially designed for the auspicious occasion. In fact the two processions were almost identical except that the one on April 13 did not include the magnificent Suphannahong. H.R.H. Princess Chulabhorn was the Chief of the organization committee for both processions.

The Featural Characteristics and History of the Royal Barges for the Procession on River

The royal barges of the kings in ancient times can be divided into two large categories of Rua thong (Golden Barge), and Rua Mai (Wooden Barge).

Rua Thong barges had elaborate carvings which were black lacquered and gilded to assume ornate decorations. They were for the important state ceremonies on river. In contrast, the Rua Mai was made of plane wood for the king's use on ordinary occasions.

The barges participated in the royal procession on river were of diverse shapes and sizes with their particular names.

Their featural characteristics, functions and other details according to their positions in the procession are as follows:

1. Rua Pratu

Similar to Rua Krab, this type has a simple open-sided pavilion in the middle, particularly called Rua Krab Kanya. This type has the function of leading the procession carrying the deputy minister of the responsible ministry.

2. Rua Phikhat

This type is a kind of ancient war-boat with a musket on the stem during the Ayutthaya period. It is said that King Narai the Great had five pairs of such barges; King Rama I the founder of Chakri Dynasty owned six pairs; and King Rama VI only one pair which are known as the tiger figure-head barges called Rua Sua Thayan Chon and Rua Sua Khamron Sinthu.

As mentioned already, such barges have the tiger figure-head and in the cabin at the centre sits a military officer of the Ammat rank, particularly in the processions organized in the Bangkok period. In contrast, during the Ayutthaya period, the barge was then equipped with, besides an officer, a helmsman and oarsman, altogether 31 as the crew.

3. Rua Dang

This type is a simple wooden barge painted black with oil, plain and simple without any decorations. They are aligned on either side of the main line of procession. In the middle of the vessel is installed an open-sided cabin, where sits an officer. There are on board four musketeers, master, a helmsman and 29-35 oarsmen depending upon the size of the barge. Also found on the barge are a couple of rhythmmen who hit the stem with a long post to control the oarsmen's rowing tempo.

During the Ayutthaya period, the barges with rhythmmen were those of the Rua Chai type which had the pointed-upward stem similar to that of Rua Ging. However, it is not possible to point out the differences now, except that the Rua Dang at present has gilded stem, if it had painted design on the fore part of the barge.

This particular type is for officers.

4. Rua Klong Nok-Klong Nai

This type barges belong to the Krap category.

Rua Klong Nok is manned by an officer, a helmsman, and 30 oarsmen. The deputy director and his assistant of the procession sit in the open-sided cabin, and the rhythm keeper is on the stem. In contrast, Rua Klong Nai has the director of the procession in the cabin with his assistant. On both barges are found two flute-blowers and two drumbeaters.

5. Rua Tamruat Nok-Tamruat Nai

They are also of the Krap type, having an officer, a helmsman and 22-27 oarsmen. The police officers sitting in the cabin are of the rank of director of the department.

6. Rua Rup Sat (Barges with Animal Figure-Head)

Royal barges of this category have animal figure-heads not only real but also mythical, which seem to have been influenced by either Ancient Khmer or Indian traditions.

- Ancient Khmer Influence

This idea is derived from the fact that in some stone reliefs at Angkor Wat carved in the middle of the 12th century, are found barges with Hamsa, Naga, Hera-Dragon figure-heads, probably intended to make the boats beautiful.

- Ancient Indian Influence

In ancient India the carriages participated in processions had emblems to represent the officials's positions. And it is possible that when the Thais received the influence, they put the emblematic decorations on the stem and stern of the barges, the purpose of which was in fact similar to the Indian prototype. At present, however, though the officer is not found in person on board, the barges alone participate in the procession on water.

However, judging from the historical evidences, it seems that the origin was from Indian tradition rather than Khmer. This is from the fact that the Ayutthaya up to the early Bangkok period, all the government departments had their emblems in various mythical animal forms. This had already codified as early as in 1455 during the reign of King Trailokkanath in the early Ayutthaya period.

The accounts on animal figure-heads for barges are also found in the royal chronicles. The earliest one written in 1533 says that King Maha Chakraphat transformed Sae type barges to the Chai type by putting animal figure-heads. This was also to install muskets and cannons on the stems.

Judging from the alignment of the animal figure-head barges which coincide with the hierarchy of the officials, it becomes obvious that they represent the ranking in the court.

In the early Bangkok period, some new alterations were made of the figure-heads. For instance, in the reign of King Mongkut, Vishnu was added on the Garuda figure-head which had been carved in the previous reign of King Rama III.

In the same reign new figure-heads were also created, such as the two monkey King figure-heads were also created, such as the two monkey King Figure-heads known as Pali

Rang Thawip and Sukrip Rong Muang, to include the departments whose emblems were monkey.

According to the ancient boat song written by Prince Thammathibet (Chao Fa Kung) in the end of the Ayutthaya period, the Garuda figure-head was not only Garuda alone but holding Nagas in both hands.

The animal figure-head barge of the king Mongkut's reign which are known to us are four as follows:

A pair of Garuda barges, named Krut Heurn Het and Khrut Tret Traichak

A pair of monkey barges; Phali 'Rang Thawip and Sukhrip Rong Muang

A pair of giant demon barges; Asura Wayuphak and Asura Paksa

A pair of monkey barges; Krabi Ranronrap and Krabi Prap Muang Mara

Among the four pairs of animal figure-head barges with the elegant appellations, three of them are different from those known in the reign of King Rama I, as follows:

Asura Paksa, had been known as Asura Paksi

Phali Rang Thawil, as Phali Lang Thawip, and

Khrut Heurn Het, as Khrut Heurn Rahet

All the animal figure-head barges have a cannon on the deck. The traditional Thai weapons are also found on the barges, including spear, javeline, etc, all of which are decorated with peacock tail feathers. They are manned with an officer, helmsman, rhythmkeeper, a flagman and 37 oarsmen. In former time all the flagmen carrying the three-pronged flags were from the Royal Police Department.

In the cabin of the monkey and demon figure-head barges are found an officer with his four soldiers, whereas on the monkey-king and Garuda figure-head barges carrying victory drums are found 10 drum-beaters with their drums. The number of such barges can be either one or two pairs.

The animal figure-head barges still remaining amount ten; their names and details are as follows:

1. Rua Krut Heurn Het

The former Garuda barge built in the reign of King Rama I and destroyed during the World War II, had the figurehead against black background, measuring 12 m. long. The present one which was built on April 21, 1962 weighs 7 tons, 1.59 meters wide, 27.50 m. long and 0.59 m. deep; manned by 38 oarsmen and 2 helmsmen.

2. Rua krut Tret Trai Chak

The former one damaged by bombing during the World War II was black, and its figureheads at the stem and stern are conserved by the Fine Arts Department. The present one was constructed on June 22, 1968, weighs 5.97 tons, 1.90 m. wide, 27.10 m. long 0.52 m. deep 0.29 m. under the water when floated on water; manned by 34 oarsman and two helmsmen.

3. Rua Phali Rang Thawip

The former one was also black. The present one with the monkey-king figurehead is as long as those with Garuda figureheads. Its stem is big enough to install a cannon in the mouth of the animal figure head, which is elaborately carved and painted green. The barge is manned by 34 oarsmen and one helmsman.

4. Rua Sukhrip Khrong Muang

The former one was again black. The present one is almost identical with the other monkey-king barge except the colour which is not red.

5. Rua Krabi Prap Muang Marn

The former barge was like others had background, which had also been damaged during bombing. The stem and stern were preserved by the Fine Arts Department came to assume new body which was constructed in 1967. This particular barge is as big as the other barges with animal figureheads, and is manned by 36 oarsmen and two helmsmen.

Amusket of 65 mm.in diameter is installed underneath the white monkey-king figurehead at the stem.

6. Rua Aswarawayu Phak

This particular barge is decorated with the mythical creature of half giant in the upper body, half bird in the lower part. The creature is painted purple.

7. Rua Asura Paksa

The barge is almost identical with the previous one except that the figurehead is green.

8. Rua Sae

The type barges have painted decorations at the stem and stern. Two important barges belonged to this type are those with tiger figureheads called Rua Sau Thayan Chon and Rua Sua Khamron Sin. Particularly in the reign of King Mongkut these barges were manned by the Mons.

9. Rua Saeng

The barges belong to the riavy and have cabin in the middle.

Usually two pairs of them participate in the procession.

10. Rua Riu

Pua Riu means all the barges aligned along the length of the procession. Usually all of them carry their flags.

In the case of the barges with curving upturned stem and stern bear two flags, one at the stem, the other at the stern. The rest including those with animal figureheads carry flag installed at the stern,

11. Rua Ging

Rua Ging barges which carry items of royal regalia, appeared in the Reign of King Prasat Thong or that of King Song Tham (1620-1628) during the Ayutthaya period. According to the chronicles, the King ordered branches with blossoms to decorate The barge. Later, the

artists painted the branch on the stem instead of the real ones. This particular type barges are for high-ranking royal personages, if not to carry the monastic robes, robes to clothe Buddha images, or elaborate floral offerings. Since the Ayutthaya period several barges played that particular role one after another. At present Annotanakharaj with Naga figurehead is employed as the Rua Ging in the procession.

In the reign of King Narai the Great, there were nine Ging barges in the magnificent procession, which had ornate throne in the middle. A couple of royal umbrellas either seven or five tiered were found in front and the rear of the throne, under which were placed the royal offerings or other items of royalty.

These barges were manned by one umbrella bearer, one sun-shield, one fanner in the rear. In front of the throne are four Thai Trumpet blowers, eight Western trumpet blowers, and two boat singers and flag carrier.

In the reign of King Mongkut, the distribution of officials on the two Ging type barges are as follows:

Anantanakharaj :	two	officers
	two	helmsmen
	54	oarsmen
Pra hassaracha	2	officers
	2	helmsmen
	43	oarsmen

The oars are gilded and the oarsmen's gesture is of flying bird. The origin of the barge is believed to have been influenced by the large trading barges from Burma, because they are almost identical except that the Burmese barges do not have the floral branch decorations.

12. Rua Chai

The Rua Chai type barges have up-turned stem and stern, similar to the ging barges. Originally, this type was for the officials participated in the procession; and had a rhythm man. When a royal person was on board this barge was called Rua Ekachai.

According to the verses on the Thawatosamas Royal State Ceremonies, Rua Chai Heunhau and Rua Lau Thong Ekachai barges were draped with red cloth on the canopy, and the body was gilded on black lacquer. The barges had a flagman on the stem and stern, a bronze kettle drum, a trumpet; and had javelins, swords and spears, tied with red tassels.

This type barge is about 7 tons in weight, 2 metres in width, 27.5 metres in length, 0.60 metre in depth; and manned by 38 oarsmen and two officers at the stem.

13. Rua Khamotya

Literally, Rua Khamotya means a barge with decoration on the stem with certain pigment. However, it seems that this type barges during the Ayutthaya period had simple up-turned stem and stern, and had lotus petal carvings to tie the cloth. A cabin was placed in the middle of the barge which had red cloth tied on it.

14. Rua Phra Thinang Song

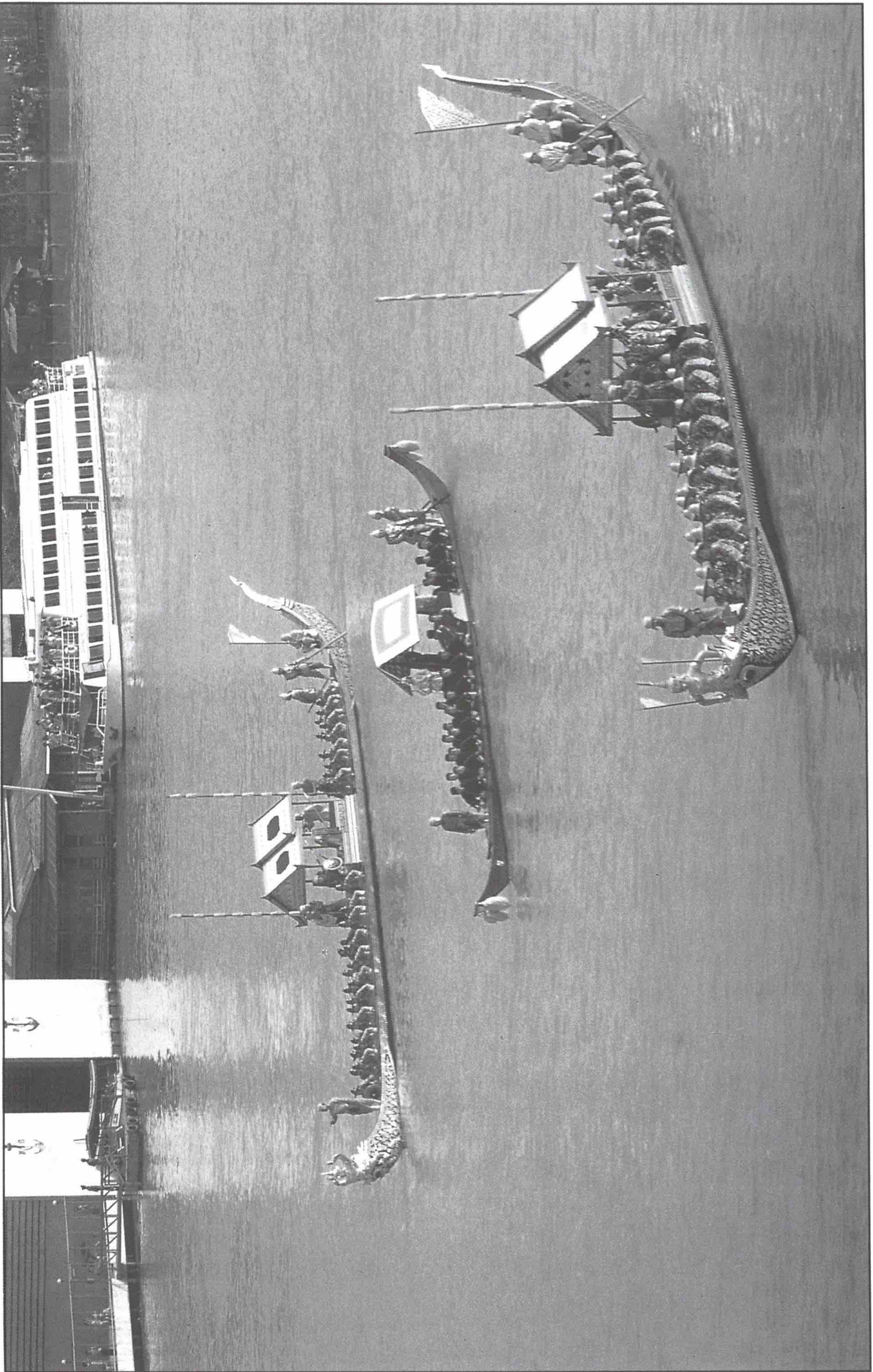
This is the barge for the king which had a throne in the middle and state umbrella and other items of regalia including parasol, fan, flag and four swords, one at each corner of the canopied throne, and their bearers. There were two high ranking officers in front of the throne. The king's barge during the Bangkok period was one of the three barges; Sri Suphannahong, Anantanakharaj, or Sri Sommeatchai.

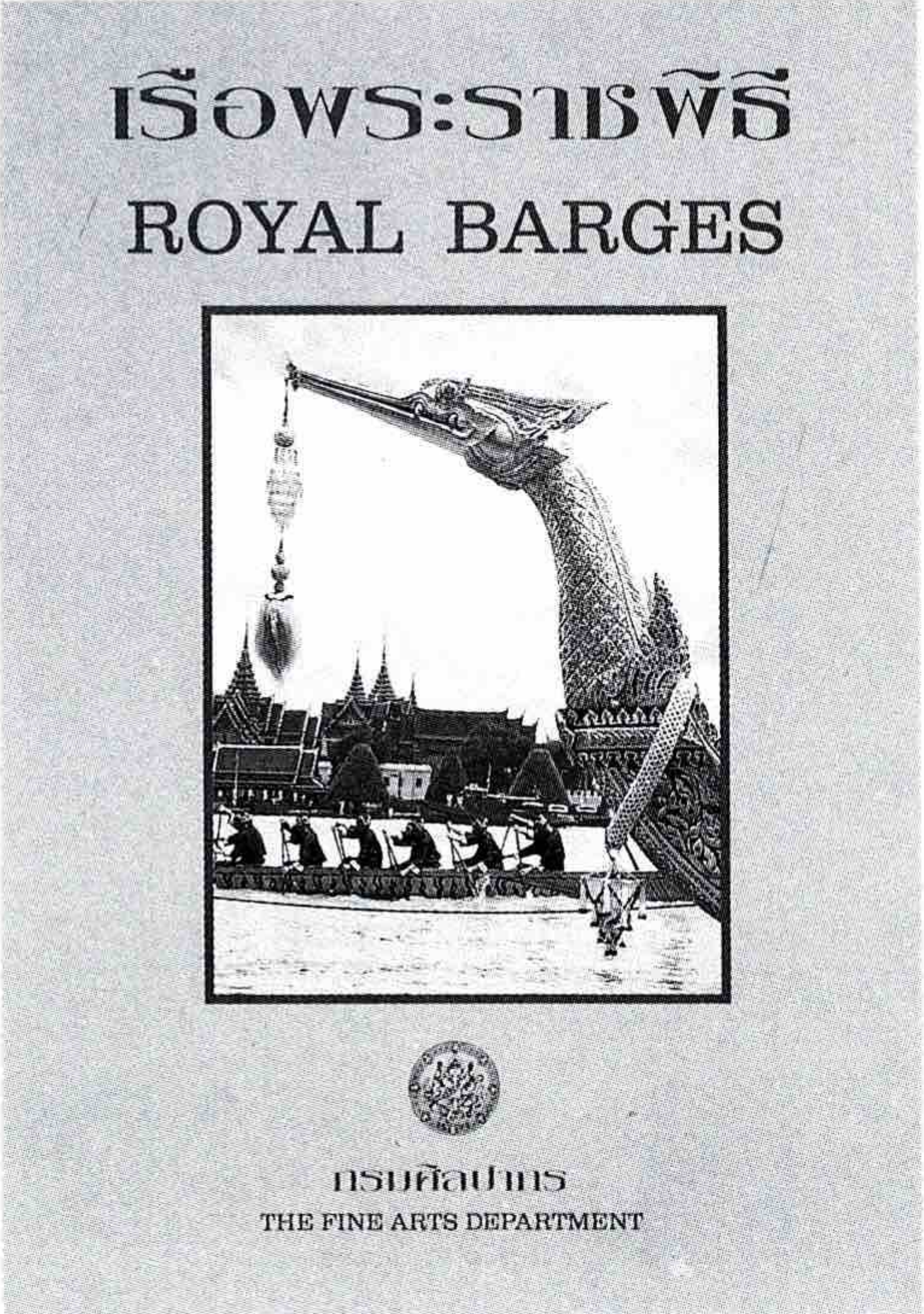
The Barge Suphannahong is probably the largest 'dug-out' in the world; weighing 15 tons, she is 45 meters long and three metres wide, made entirely from one piece of timber, except for the figured head of the golden swan. The flatbottomed barge is made of "Mai Yong" (*Dipterocarpus* spp.) wood, and is ornately carved and gilded. The Suphannahong-as well as the Anantanakharaj and Anekchabuchong-is manned by 54 oarsmen, two helmsmen, two officers, and one flagman. The silver and gold paddles are raised in the air at the end of each stroke, controlled by a rhythm keeper who taps the butt of his silver spear on the deck in time with the chanting of ancient boat songs. The large 'tassel' which swings from the beak of the golden swan, according to tradition, the "PHu" signified the King was aboard the barge.

In 1987, as a part of the 60th birthday (the 5th cycle) of His Majesty King Bhumibol Adulyadej, the beautiful state barges will again take to the water on October 16. His Majesty His Majesty travelled from Vasukri Landing to Wat Arun for the Tod kathin ceremony. The Royal Thai Navy has repaired the boats and the Fine Arts Department restored the artwork, the painting and gilding. The Royal Household bureau had the responsibility for the interior decorations of the barges. The Navy oarsmen first practiced the specialized rowing techniques on land, in dry-dock sheds. Later, they took to the river rowing longboats. Before the actual day of the procession, there was a dress rehearsal--in 1982 the crowds were almost as great on those days as on the actual procession day, for it presented a wonderful opportunity for getting photographs of boats and of boats and crew, close-up

No matter how often a Royal Barge Procession is seen, one is always eager and ready for the next. Otherwise, how can one be sure such a wonderful sight was really seen, and not just dreamed.

เรือพระราชพิธี

ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ กรมศิลปากร
พิมพ์ครั้งที่ ๓ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
มิถุนายน ๒๕๓๘
ISBN 974-7929-99-6

คณะผู้จัดทำ

นายสมคิด โชติกวณิชย์	ที่ปรึกษา
อธิบดีกรมศิลปากร	
นายจิตติ บุรกรรมโกวิท	ที่ปรึกษา
รองอธิบดีกรมศิลปากร	
นายสวัสดิ์ ปิยะกาญจน์	ที่ปรึกษา
รองอธิบดีกรมศิลปากร	
นายวีระ โรจน์พจนรัตน์	บรรณาธิการ
เลขาธิการกรมศิลปากร	
นางณัฏฐภัทร จันทวิช	บทความ
นางสมลักษณ์ เจริญพจน์	หัวหน้าคณะทำงาน
นายอดิศักดิ์ เชียรรัตน์	คณะทำงาน
นางวิสันธนี โพธิ์สุนทร	คณะทำงาน
นายสิงห์คม บริสุทธิ์	คณะทำงาน
นายสมชาย นิเวศวิวัฒน์	คณะทำงาน
นายวิโชค มุกดามณี	ออกแบบ
นางมिरา ประชาบาล	ผู้แปล
นายสมบัติ มัยจีน	ถ่ายภาพ
นางสาวณัฐกานต์ เนียะแก้ว	ถ่ายภาพ
นายขวลิต เนตรเพ็ญ	หัวหน้างานโสตทัศนูปกรณ์ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ธนาคารอมสินอนุเคราะห์ภาพถ่าย

